

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 96 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale
mellom EFTA-statene og Moldova
av 27. juni 2023

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 96 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale
mellom EFTA-statene og Moldova
av 27. juni 2023

Innhold

1	Innledning og sammendrag	5	4.2	Handel med varer	13	
			4.3	Handel med tjenester	15	
2	EFTAs frihandelsfor-		4.4	Etableringer (investeringer)	17	
	handlinger med Moldova	6	4.5	Elektronisk handel	17	
2.1	Forhandlingsprosessen	6	4.6	Vern av immaterielle		
2.2	Norges handel med Moldova	6		rettigheter	18	
2.3	Forholdet mellom Norge		4.7	Offentlige anskaffelser	19	
	og Moldova	6	4.8	Konkurransen	19	
2.4	Norsk bistand	7	4.9	Handel og bærekraftig		
2.5	Den økonomiske utviklingen			utvikling	19	
	i Moldova	7	4.10	Institusjonelle bestemmelser	21	
2.6	Den politiske utviklingen		4.11	Tvisteløsning	21	
	i Moldova	7	4.12	Avsluttende bestemmelser	22	
			4.13	Vedleggene til frihandels-		
3	De viktigste forhandlings-			avtalen	22	
	resultatene	9	5	Gjennomføring i norsk rett	24	
3.1	Generelt	9	6	Økonomiske og administrative		
3.2	Avtalens fortale	9		konsekvenser	25	
3.3	Handel med varer	9	7	Konklusjon og tilrådning	26	
3.4	Opprinnelsesregler og					
	handelsfasilitering	10		Forslag til vedtak om samtykke		
3.5	Tjenester	10		til ratifikasjon av frihandelsavtale		
3.6	Etableringer (investeringer)	10		mellom EFTA-statene og Moldova		
3.7	E-handel	11		av 27. juni 2023	27	
3.8	Immaterialrett	11		Vedlegg		
3.9	Offentlige anskaffelser	11		1		
3.10	Konkurransen	11			Frihandelsavtale mellom	
3.11	Handel og bærekraftig utvikling ...	11			EFTA-statene og	
3.12	Institusjonelle bestemmelser	12			Republikken Moldova	28
3.13	Tvisteløsning	12				
3.14	Avsluttende bestemmelser	12				
4	Nærmere om de enkelte					
	bestemmelsene i frihandels-					
	avtalen	13				
4.1	Innledende bestemmelser	13				

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 96 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Moldova av 27. juni 2023

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 26. april 2024,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)*

1 Innledning og sammendrag

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Moldova ble undertegnet under EFTAs ministermøte i Schaan, Liechtenstein, den 27. juni 2023.

Frihandelsavtalen omfatter bestemmelser om handel med varer, herunder opprinnelsesregler, tekniske handelshindre, veterinære og plante-sanitære bestemmelser, handelsfasilitering og handelstiltak (inkludert antidumping), handel med tjenester, elektronisk handel, etableringer (investeringer), offentlige anskaffelser, konkurranse, immaterielle rettigheter, handel og bærekraftig utvikling, institusjonelle bestemmelser og tvisteløsning.

Hovedmålsettingen med avtalen er å stimulere til økt samhandel, investeringer og økonomisk samarbeid mellom partene, for å fremme økt

verdiskapning og bærekraftig utvikling. Avtalen vil i tillegg bidra til å støtte opp om Moldovas økonomiske og politiske integrering i Europa.

EFTA-statene har opptrådt som en samlet gruppe i forhandlingene og har forhandlet på basis av omforente forhandlingsposisjoner.

Da frihandelsavtalen anses som en sak av særlig stor viktighet er Stortingets samtykke til ratifikasjon av avtalen nødvendig etter Grunnlovens § 26 annet ledd.

Frihandelsavtalens hoveddel i engelsk originalversjon med oversettelse til norsk følger som trykte vedlegg til proposisjonen. Avtalens vedlegg overleveres Stortinget som utrykte vedlegg. Vedleggene i engelsk originalversjon er også tilgjengelig elektronisk på <http://www.efta.int>.

2 EFTAs frihandelsforhandlinger med Moldova

2.1 Forhandlingsprosessen

Forhandlingene om en frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Moldova ble påbegynt i mars 2021 og ble avsluttet i mars 2023. Det ble avholdt fem fulle forhandlingsrunder samt en rekke møter og videokonferanser mellom eksperter og på forhandlingsledernivå. Island opptrådte som talsperson på vegne av EFTA-statene.

Nærings- og fiskeridepartementet har ledet den norske forhandlingsdelegasjonen, og Norge har hatt talspersonansvaret for forhandlingene om handel med landbruksvarer, opprinnelsesregler, handelsfasiliteter og elektronisk handel. Forhandlingsdelegasjonen har hatt medlemmer fra andre departementer, etater og direktorater som har bidratt i arbeidet. Delegasjonsmedlemmer fra andre departementer, etater og direktorater har bidratt særskilt i gjennomføringen av forhandlingene på følgende områder:

- Bestemmelsene om toll- og opprinnesspørsmål, administrativt samarbeid og handelsfasiliteter: Finansdepartementet ved Tolletaten
- Kapitlet om handel med varer: Landbruks- og matdepartementet og Landbruksdirektoratet
- Bestemmelsene om veterinære og plante-sanitære tiltak: Landbruks- og matdepartementet
- Bestemmelsene om handel med tjenester: Finansdepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- Bestemmelsene om handel og bærekraftig utvikling: Klima- og miljødepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- Rettslige og horisontale bestemmelser: Utenriksdepartementet
- Bestemmelsene om immaterielle rettigheter: Justis- og beredskapsdepartementet og Patentstyret

Forhandlingene har blitt ført på grunnlag av omforente norske posisjoner, og forhandlingsdelegasjonen har trukket på innspill fra berørte departementer. Forhandlingsresultatet er i overensstemmelse med føringer gitt i mandatet fra

regjeringen og instruksene som er gitt til de enkelte forhandlingsrundene.

EFTAs faste råd i Genève og EFTA-ministrene har vært holdt løpende orientert om utviklingen i forhandlingene. På norsk side har hovedspørsmål under forhandlingene vært avklart løpende mellom departementene og i forberedelsesmøter til hver enkelt forhandlingsrunde. Det har også vært redegjort for forhandlingene i møter med sivilsamfunnsorganisasjoner, EFTAs konsultative komité og EFTAs parlamentariske komité.

2.2 Norges handel med Moldova

Handelen mellom Norge og Moldova er relativt beskjedent, men i stadig vekst. I 2022 var importen ca. 80 millioner kroner og eksporten ca. 60 millioner kroner. Norges viktigste eksportvarer til Moldova er fisk og sjømat, og deler og tilbehør til kjøretøy. De viktigste importvarene fra Moldova er klær, tilbehør til klær og møbler. Det er forventninger om at tettere integrering med EU og ratifiseringen av frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Moldova vil styrke samhandelen mellom landene. SMB Norge signerte også en intensjonsavtale med Moldova i 2023 for å fremme økonomisk og kommersielt samarbeid mellom landene.

2.3 Forholdet mellom Norge og Moldova

Det bilaterale forholdet mellom Norge og Moldova er godt og under utvikling, til tross for at det i dag er få nordmenn og norske selskaper tilstede i Moldova og at handelsforbindelsene mellom Norge og Moldova i dag er beskjedne.

De mange krisene som har rammet Moldova som følge av Russlands angrepskrig mot Ukraina har medført økt politisk oppmerksomhet i Norge om Moldova. Siden fullskalainvasjonen har det vært flere politiske besøk fra Norge til Moldova, herunder av stortingspresidenten i 2022 og statsministeren, utenriksministeren og Forsvars- og

utenrikskomitéen i 2023. Sett i forhold til folketallet har Moldova tatt imot flere ukrainske flyktninger enn noe annet land. Ved inngangen til 2024 anslås det at omtrent 100 000 ukrainske flyktninger befinner seg i Moldova.

Norge sluttet seg i 2022 til det fransk/tysk/rumenske initiativet «Moldova Support Platform», og Moldova er det eneste nabolandet til Ukraina som uttrykkelig er nevnt som land som kan få støtte over det flerårige norske Nansen-programmet for Ukraina. Som en følge av Moldovas langsiktede behov for politisk, finansiell og teknisk bistand, og det utvidede engasjementet og den store norske støtten, har Regjeringen besluttet å opprette et ambassadekontor i Chisinau, underlagt ambassaden i Bucuresti.

2.4 Norsk bistand

Norsk bistand til Moldova lå fram til 2022 på omkring 30 mill. kroner i året. Etter Russlands fullskalainvasjon av Ukraina er støtten trappet kraftig opp. Norge bidro i 2022 med 150 mill. kroner i budsjettstøtte gjennom Verdensbanken. Dette kom i tillegg til støtte til demokrati, rettsstat og menneskerettigheter gjennom Europarådet, og støtte til energieffektivisering, klima og miljø gjennom Den europeiske banken for gjenoppbygging og utvikling (EBRD) samt bidrag til et prosjekt i regi av Statens Kartverk. Sistnevnte prosjekt har pågått siden 2006 og ble avsluttet våren 2023 i tråd med beslutningen om å fase ut bilateral bistand. I 2023 bidro Norge med 400 mill. kroner til gasskjøp via EBRD og 100 mill. kroner til Verdensbankens flergiverfond M-Grow («Moldova – Growth, Resilience and Opportunities for Well-being»). Siden fullskalainvasjonen har Norge bidratt med rundt 420 mill. kroner til humanitær bistand i Moldova. Moldova vil i årene framover ha behov for sivil støtte for å sikre fortsatt framgang i landets europeiske integrasjon. I tråd med prinsippene i Nansen-programet skal støtten være fleksibel og basert på moldovske behov.

2.5 Den økonomiske utviklingen i Moldova

Moldova er blant Europas fattigste land. Landets sårbare økonomi slet allerede etter covid-19-pandemien og tørken som rammet landbruket i 2020 samt den globale energikrisen i 2021. Vanskene økte etter at Russland invaderte Ukraina og flyktningene begynte å strømme over

grensen til Moldova. Statistikk fra UNDP viste i mars 2022 at mer enn 30% av befolkningen i Moldova levde under fattigdomsgrensen, og at 54% kunne være i risiko for å falle under fattigdomsgrensen i løpet av de neste tolv månedene. Moldovas BNP falt i 2022 med ca. 5% fra året før. De samme faktorene bidro til usedvanlig høy årlig inflasjon i 2022, som var på rekordhøye 30,24% ifølge landets statistikkbyrå. Inflasjonsraten har senere gått betraktelig ned, og var på ca. 6,3% i oktober 2023 sammenlignet med oktober 2022, ifølge samme kilde. Landbruket står for nesten halvparten av Moldovas totale eksport. Landbruksproduksjonen sank ifølge landets statistikkbyrå med nesten 30% (i sammenlignbare priser) i 2022 sammenlignet med året før. Moldovas økonomi er også sterkt avhengig av pengeoverføringer fra landets ca. én million store diaspora. Migranternes pengeoverføringer utgjorde ifølge Verdensbanken 15,2% av BNP i 2021. Ifølge Verdensbanken er Moldova det landet i Europa med størst utfordring når det gjelder demografisk sammensetning.

2.6 Den politiske utviklingen i Moldova

Moldovas politiske stabilitet kan ikke tas for gitt, og landet vil også i fortsettelsen trenge samordnet finansiell og teknisk bistand og politisk støtte. Moldova er sterkt preget av gnisninger mellom ulike politiske og ideologiske synspunkter, og uenigheter mellom sentralmyndigheter, lokale og regionale nivå. Delvis fundert på etniske og språklige skillelinjer, delvis på skille mellom de som ønsker sterkere tilknytning mot det øvrige Europa og de som ser allianser med Russland som fordelaktig. Dette, kombinert med utstrakt fattigdom og mangeårige utfordringer med styresett og korrupsjon, har gjort Moldova til et utsatt mål for russiske påvirkningsoperasjoner. Den russiskstøttede separatistregionen Transnistria utgjør en særegen utfordring for Moldovas indre sikkerhet og økonomi, men også andre regioner som Gagaus utfordrer Chisinau.

Da Maia Sandu vant presidentvalget i november 2020 og hennes parti «Party of Action and Solidarity» (PAS) gjorde et brakvalg i juli 2021, fikk et proeuropeisk parti parlamentarisk flertall i Moldova for første gang etter uavhengigheten i 1991. President Sandu og PAS-regjeringen har arbeidet med en klar målsetting om EU-tilnærming, med medlemskap som framtidig mål. Beslutningen i Det europeiske råd i desember

2023 om å åpne medlemskapsforhandlinger er en stor seier for myndighetene. Fram til Russlands fullskalainvasjon av Ukraina, var Sandu og PAS likevel opptatt av å balansere sitt ønske om sterkere europeiske integrasjon med et pragmatisk og gjensidig fordelaktig forhold til Russland. Dette til tross for at Russland hadde innført omfattende handelssanksjoner etter at PAS kom til makten.

Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 forverret Moldovas forhold til Russland, og satte Moldova i en sikkerhetsmessig svært sårbar situasjon. Samtidig som Moldova søkte om EU-medlemskap etter krigsutbruddet, og stilte seg klart på ukrainsk side, var myndighetene i Moldova opptatt av å understøtte landets grunnlovsmessige nøytralitet. Moldova innførte ikke sanksjoner mot Russland etter Russlands invasjonen av Ukraina. I regjeringens nye sikkerhetsstrategi av 2023 er derimot Russland nå trukket fram som en konkret trussel mot Moldova.

Moldova har vært sterkt avhengig av Russland på energiområdet. Den moldovske regjeringen har siden fullskalainvasjonen av Ukraina søkt å oppnå større grad av energidiversifisering og gjøre seg energiuavhengig av Russland. Selv om Moldova utenom Transnistria ikke lenger forbruker gass fra Russland, får det øvrige Moldova mesteparten av sin elektrisitet fra et gasskraftverk i Transnistria som er drevet på russisk gass. Myndighetene legger nå også stor vekt på energi-effektiviseringstiltak for å redusere energiforbruket til blant annet oppvarming av bygningsmasse.

Representanter for den moldovske regjeringen beskylder Moskva for hybrid krigføring mot landet, i form av propaganda, finansiering av politiske partier i opposisjonen, små provokasjoner rundt om i landet, samt energikrisen forårsaket av russiske Gazprom. Som følge av krigen, deltar ikke Moldova lenger i praksis i Samveldet av uavhengige stater (SUS), men har ikke formelt trukket seg fra organisasjonen.

3 De viktigste forhandlingsresultatene

3.1 Generelt

EFTA-statene fikk gjennomslag for sentrale krav i forhandlingene, og frihandelsavtalen ble ferdigstilt med et godt resultat på samtlige forhandlingsområder. Forhandlingene har gitt et godt resultat for markedsadgang for varer, særlig for industrivarer og fisk der all importtoll avvikles ved avtalens ikrafttredelse. Det er også oppnådd et godt forhandlingsresultat for sentrale norske landbruksvarer. For tjenester og investeringer sikres norske tjenesteytere og investorer gode og stabile rammebetingelser i Moldova, som tilsvarende det som er gitt konkurrenter fra EU-land. Klima- og miljøhensyn og arbeidstakerrettigheter er ivare tatt blant annet gjennom kapitlet om handel og bærekraftig utvikling, som er det hittil mest ambisiøse kapitlet EFTA har fått gjennomslag for på området. Avtalen inneholder også som første EFTA-avtale et eget kapittel om elektronisk handel.

3.2 Avtalens fortale

I avtalens fortale stadfester partene blant annet sine forpliktelser til prinsipper om demokrati, rettsstaten, menneskerettigheter og fundamentale friheter i samsvar med FN-pakten og FNs menneskerettighetserklæring, arbeidstakerrettigheter, herunder prinsippene i relevante ILO-konvensjoner som statene er parter i, næringslivets samfunnsansvar, bærekraftig utvikling og anti-korrupsjon.

3.3 Handel med varer

Frihandelsavtalens bestemmelser knyttet til handel med varer er nedfelt i kapittel 2. Forhandlingsresultatet innebærer eliminering av toll for industrivarer, inkludert fisk og sjømat, fra avtalens ikrafttredelse. Også EFTA-statene gir nulltoll på industrivarer og fisk fra avtalens ikrafttredelse.

Når det gjelder jordbruksvarer er Norges sensitive jordbruksinteresser ivare tatt, samtidig

som Moldova har fått forbedret og tollfri markedsadgang for de fleste jordbruksvarer som de eksporterer til Norge i dag. Dette omfatter bedre markedsadgang, tollreduksjoner eller tollfrihet, for blant annet nøtter, vin, vegetabiliske oljer og bearbejdede produkter som syltetøy og bakevarer. Moldova har i hovedsak fått de samme tollreduksjonene som er gitt til EU. I tillegg har Moldova fått en kvote på 20 tonn honning med redusert tollsats. Norge har lite eksport av landbruksvarer til Moldova, men har fått tollfrihet, kvoter eller redusert toll for varer Norge eksporterer generelt til verden, som meieriprodukter, sjokolade, kosttilskudd, vann og alkohol. Moldovas og Norges varetilbud er nedfelt i henholdsvis vedlegg II og IV til avtalen.

Avtalen innebærer et forbud mot eksportavgifter. For tekniske handelshindre inneholder avtalen plussselementer i forhold til WTO, blant annet ved at partene forplikter seg til å holde tekniske konsultasjoner dersom en part anser en annen part å handle i strid med WTO-avtalen. For veterinære og plantesanitære tiltak (SPS) fastslår avtalen blant annet at partene har plikt til å konsultere om SPS-tiltak innført av en part som en annen part mener strider mot WTOs SPS-avtale eller denne artikkelen og som innvirker på handelen mellom partene. Konsultasjonene skal gjennomføres innen 30 dager. For både SPS og TBT forplikter Moldova seg til å forhandle med EFTA-statene om å gi dem samme behandling som de eventuelt gir EU i fremtiden.

For utjevningstiltak og antidumpingtiltak er det innført tilleggselementer til WTO-regelverket i form av notifikasjonskrav og konsultasjoner. For antidumping er det i tillegg disipliner som innebærer at antidumpingtiltak må avsluttes etter maksimalt fem år, og at det ikke kan iverksettes nye undersøkelser for dette produktet før tidligst ett år etter at enten tiltak er avsluttet eller en beslutning om å ikke iverksette tiltak er fattet. Videre inneholder avtalen bestemmelser om beskyttelsestiltak som kan tas i en overgangsperiode dersom avtalen medfører en stor økning i importen fra en avtalepart slik at innenlandsk industri blir skadelidende.

3.4 Opprinnelsesregler og handelsfasilitering

Frihandelsavtalens bestemmelser om opprinnelsesregler og tilhørende administrativt samarbeid er nedfelt i avtalens artikkel 2.5 og avtalens vedlegg I. Opprinnelsesreglene går ut på at det settes bestemte krav for at varene skal regnes for å ha opprinnelse i en av EFTA-statene eller Moldova, slik at det kun er varer med tilknytning til frihandelsavtalens parter som får fordeler av de tollreduksjoner som frihandelsavtalen gir. Opprinnelsesreglene presiserer de krav til produksjon og bruk av innsatsmaterialer fra land som ikke er en del av frihandelsområdet.

Frihandelsavtalens bestemmelser om handelsfasilitering er nedfelt i avtalens artikkel 2.13 og i avtalens vedlegg VI. Bestemmelsene er bygget på WTO-avtalen om handelsfasilitering med de tilpassinger som følger av partenes ønske om å gjøre flere av WTO-avtalens utviklingsklausuler bindende i handelen mellom EFTA-statene og Moldova.

Da både Moldova og EFTA har tiltrådt PEM-konvensjonens opprinnelsesregler, er det disse opprinnelsesreglene som er inntatt som tillegg til vedlegg 1 om opprinnelsesregler. Dette innebærer at det er de samme reglene som gjelder for å få opprinnelse i henhold til denne frihandelsavtalen som i flere andre frihandelsavtaler som både norsk næringsliv og offentlig administrasjon er godt kjent med allerede.

3.5 Tjenester

Avtalens kapittel 3 om handel med tjenester bygger på de samme hovedprinsipper og struktur som WTOs Generalavtale om handel med tjenester (GATS). Partene forplikter seg til å gi hverandre minst like gode vilkår som andre handelspartnere. Unntak gjelder der bedre behandling følger av andre frihandelsavtaleforpliktelser som partene har påtatt seg, eksempelvis EØS-avtalen for Norges del, og der partene har ført inn eksplisitte unntak. Partene påtar seg videre forpliktelser om likebehandling sammenlignet med egne tjenesteytere på de sektorer som de fører inn i sine respektive bindingslister.

Foruten bestemmelsene om likebehandling, inneholder avtalen en rekke generelle regler som blant annet sikrer tilgang til nødvendig informasjon og uhindret adgang til betalinger og overføringer. Videre inneholder avtalen sektorspesifikke vedlegg om blant annet finansielle tjenester,

telekommunikasjon, midlertidige personbevegelser og skipsfartstjenester. Bestemmelsene i disse vedleggene gir blant annet rett til rask saksbehandling av lisenssøknad og tillatelser, informasjon om saksgang for slike søknader, herunder behov for mer informasjon, notifikasjon når søknaden er ferdigbehandlet og begrunnelse dersom søknad avslås.

Moldova har i avtalen bundet flere sektorer som ikke er omfattet av deres eksisterende GATS-forpliktelser, eksempelvis internasjonal skipsfart. Generelt innebærer avtalen like fordelaktige betingelser som EU har i sin frihandelsavtale med Moldova, hvilket var en viktig målsetting i forhandlingene for å sikre at norske bedrifter ikke skal få dårligere vilkår på det moldovske markedet sammenlignet med konkurrenter fra EU-land.

Forhandlingsresultatet svarte i det vesentlige til de norske forventningene, og sikrer norsk næringsliv gode og ikke-diskriminerende betingelser for prioriterte sektorer som sjøtransport, telekommunikasjon, ingeniørtjenester, forretningstjenester, distribusjonstjenester, sjøforsikring og energirelaterte tjenester.

3.6 Etableringer (investeringer)

Formålet med avtalens kapittel 4 om etableringer er å sikre vesentlig samme vilkår for investeringer i varesektoren som for investeringer i tjenestesektoren. Kapitlet fokuserer på markedsadgang, og er basert på leveringsmåte 3 i GATS (kommersiell tilstedeværelse). Kapitlet gjelder kun for investeringer som ikke er dekket av frihandelsavtalens kapittel 3 om handel med tjenester.

Bestemmelsene i kapitlet skaper klarhet og forutsigbarhet om rammevilkårene for investorer og deres investeringer i partstatene. EFTA-statene og Moldova garanterer hverandre nasjonal behandling for investorer og deres investeringer, med de forbehold som er tatt i partenes reservasjonslister. Moldova har tatt få reservasjoner i sin reservasjonsliste, hvilket sikrer norske investorer god og konkurransedyktig markedsadgang i Moldova.

Kapitlet forplikter partene til å gi personer fra den andre parten, og nøkkelpersonell ansatt av en person fra den andre parten samt deres ektefelle og barn, tilgang til og midlertidig opphold i sitt territorium, innenfor rammene av sine lover og reguleringer. Videre forplikter kapitlet partene til å ikke anvende restriksjoner på løpende transaksjoner og kapitalbevegelser relatert til kommersiell tilstedeværelse som reguleres av kapitlet, med mindre restriksjonene dekkes av kapitlets unntak.

Kapitlet slår fast at partene kan opprettholde og innføre ny regulering som er i overensstemmelse med kapitlet og som er i det offentliges interesse (herunder helse, miljø og sikkerhet). Partene forplikter seg til å ikke senke, eller tilby seg å senke, standardene i slik regulering for å tiltrekke seg investeringer.

For å sikre forutberegnelighet for investorer skal partene publisere eller gjøre offentlig tilgjengelig lover, forskrifter, rettsavgjørelser, forvaltningsvedtak med generell anvendelse og gjeldende avtaler mellom partene, som berører forhold som omfattes av kapitlet. Det tas forbehold for fortlølig informasjon og visse andre typer opplysninger.

3.7 E-handel

Frihandelsavtalens bestemmelser om elektronisk handel (E-handel) følger i kapittel 5 og er det første i sitt slag forhandlet av EFTA. Kapitlet er basert på EFTAs modelltekst og gjelder for handel som gjennomføres elektronisk, med de begrensninger som følger av reguleringer for finansielle tjenester. Formålet med kapitlet er å etablere et klart rammeverk som fremmer elektronisk handel med varer og tjenester. Kapitlet inneholder bestemmelser om «rett til å regulere», og gir et særskilt sikkerhetsunntak for Norge for grensekryssende dataoverføringer. De digitale handelsbestemmelsene bygger på, og utfyller, andre internasjonale prosesser og initiativer, inkludert forhandlingene om e-handel i WTO. Kapitlet får ikke anvendelse på kringkasting.

3.8 Immaterialrett

Frihandelsavtalens bestemmelser om immaterielle rettigheter er nedfelt i avtalens kapittel 6, og reguleres av avtalens vedlegg XV og de konvensjoner som det er vist til i vedlegget. Bestemmelsene i kapitlet sikrer ikke-diskriminerende vilkår for beskyttelse av immaterielle rettigheter. Det nærmere innholdet i beskyttelsen av de forskjellige kategoriene av immaterialrettigheter fremgår av vedlegg XV.

Bestemmelsene om immaterialrettigheter sikrer effektivt vern av norske aktørers rettigheter til åndsverk, patenter, varemerke og design mv. Forhandlingsresultatet innebærer en bedre beskyttelse for immaterialrettigheter enn det som følger av TRIPS-avtalen på flere områder, og gjenspeiler i hovedsak EFTAs modelltekst.

Når det gjelder patenter, likestilles import med lokal fremstilling som utnyttelse av patenter. Bestemmelsen om patenter i vedleggets artikkel 6 bygger på Den europeiske patentkonvensjonen (EPC).

Like viktig som en god beskyttelse for immaterialrett, er det å sikre effektiv håndheving av rettighetene. Avtalen inneholder derfor flere bestemmelser om håndheving, blant annet bestemmelser i vedleggets artikkel 14 om grensekontroll, for å holde tilbake fra import eller eksport varer som innebærer et inngrep i en immaterialrettighet.

3.9 Offentlige anskaffelser

Frihandelsavtalens bestemmelser om offentlige anskaffelser er inntatt i avtalens kapittel 7 og vedlegg XVI. Kapitlet inkorporerer partenes forpliktelser under WTO-avtalen om offentlige anskaffelser (GPA) og gir i tillegg markedsadgang til offentlige bygge- og anleggskontrakter. Kapitlet fremmer videre tilretteleggelse for små- og mellomstore bedrifters deltagelse i anskaffelsesprosesser og bruk av bærekraftshensyn ved anskaffelser.

3.10 Konkurransen

Frihandelsavtalens bestemmelser om konkurranse er nedfelt i avtalens kapittel 8. I tråd med vanlig EFTA-modell inneholder kapitlet beskrivelse av hva slags adferd som regnes for å være konkurransebegrensende, og dermed uforenlig med avtalen i den utstrekning slik adferd påvirker handelen mellom avtalepartene. Kapitlet inneholder i tillegg mekanismer for samarbeid og konsultasjon mellom partene for å motvirke konkurransebegrensende adferd. Avtalen gir adgang til at partene skal kunne kreve konsultasjoner i Den blandede komité for å løse tvister under kapitlet.

3.11 Handel og bærekraftig utvikling

Kapittel 9 omhandler handel og bærekraftig utvikling. Kapitlet er det mest omfattende EFTA har fått gjennomslag for på området, og bidrar til en bevisstgjøring og aksept for at handel skal foregå på en måte som bidrar til bærekraftig utvikling.

I tråd med EFTAs nye modellkapittel, inneholder kapitlet blant annet bestemmelser om bærekraftig forvaltning av skog, bærekraftig

fiskeriforvaltning, bærekraftig landbruk, bevaring av naturmangfold, gjennomføring av FNs klimakonvensjon og Parisavtalen, fremme av likestilling, fremme av ansvarlig næringsliv, håndheving av miljø- og arbeidstakerlovgivning og internasjonale arbeidsstandarder og -avtaler. Videre bekrefter partene sine forpliktelser under miljøavtaler og i ILOs erklæringer og kjernekonvensjoner.

Kapitlet inneholder også informasjon om kontaktpunkter og har en egen konsultasjonsmekanisme. Det gis anledning til at relevante spørsmål som ikke blir løst gjennom disse prosedyrene kan tas videre til konsultasjoner og megling under avtalens ordinære tvisteløsningsmekanisme. Derksom partene ikke kommer til enighet om en tilfredsstillende løsning gjennom konsultasjoner, gis det anledning til å be om at saken undersøkes av et uavhengig ekspertpanel.

3.12 Institusjonelle bestemmelser

Avtalens institusjonelle bestemmelser er nedfelt i avtalens kapittel 10. Det opprettes en blandet komité som blant annet skal administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen. Den blandende komité skal bestå av representanter fra hver av EFTA-statene og Moldova. Komiteen skal normalt møtes hvert annet år.

En av komiteens viktigste funksjoner er å treffe beslutninger om eventuelle endringer i avtalens vedlegg, jf. artikkel 12.2. Slike endringer

vil normalt være av teknisk art, for eksempel som følge av endringer i det WTO-regelverket som avtalen bygger på. Komiteen skal også undersøke muligheten for ytterligere reduksjon av handelsbarrierer og andre handelsrestriktive tiltak mellom partene.

Den blandede komité er konsultasjonsorgan i handelstvister under avtalen. Hittil har det ikke vært handelstvister under en EFTA-frihandelsavtale.

3.13 Tvisteløsning

Avtalen inneholder bestemmelser om løsning av tvister om partenes rettigheter og forpliktelser etter avtalen. Disse er nedfelt i avtalens kapittel 11. Etter at tvistepartene har avholdt konsultasjoner er det åpnet for adgang til voldgift. Dersom den tapende part ikke gjennomfører voldgiftspanelets avgjørelse innen en nærmere angitt tidsfrist, er det gitt adgang til mottiltak.

3.14 Avsluttende bestemmelser

Avtalens avsluttende bestemmelser nedfelt i kapittel 12 regulerer prosedyrene for endringer i avtalen, tiltredelser til avtalen, oppsigelse og opphør, avtalens ikrafttredelse samt depositar for avtalen.

4 Nærmere om de enkelte bestemmelsene i frihandelsavtalen

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Moldova består av tolv kapitler, 16 vedlegg (I–XVI) og en felleserklæring om samarbeid. Vedleggene utgjør en integrert del av frihandelsavtalen.

4.1 Innledende bestemmelser

Avtalens *fortale* redegjør for partene i avtalen og de forhold partene legger vekt på i gjennomføringen av frihandelsavtalen. EFTA-statene og Moldova ønsker å styrke båndene seg imellom ved å etablere tette og varige forbindelser. Videre stadfester partene sin hensikt om å fremme og ytterligere styrke det multilaterale handelssystemet ved å bygge på sine rettigheter og forpliktelser under avtaleverket i WTO. Fortalen vektlegger betydningen av demokrati, rettsstat, menneskerettigheter, bærekraftig utvikling (herunder miljø og arbeidstakerrettigheter), bedrifters samfunnsansvar, åpenhet, god offentlig styring og arbeid mot korrupsjon. Både når det gjelder arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter og bedrifters samfunnsansvar, vises det til partenes internasjonale forpliktelser på disse områdene.

Artikkel 1.1 fastslår at partene til frihandelsavtalen oppretter et frihandelsområde i samsvar med bestemmelsene i avtalen, basert på handelsforbindelser mellom markedsøkonomier, respekt for demokratiske prinsipper og menneskerettigheter, med siktemål om å bidra til velstand og en bærekraftig utvikling. Videre fastslås det at formålene med frihandelsavtalen er å liberalisere handel med varer og tjenester, øke investeringsmulighetene, forhindre og redusere handelsbarrierer, fremme konkurranse, oppnå videre gjensidig liberalisering av markedet for offentlige anskaffelser, sikre tilstrekkelig og effektiv beskyttelse av immaterielle rettigheter i tråd med internasjonale standarder, utvikle internasjonal handel og handels-samarbeidet mellom partene i tråd med målet om bærekraftig utvikling, styrke samarbeid mellom partene for å dra bedre nytte av avtalen og bidra til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen.

Artikkel 1.2 fastslår avtalens geografiske virkeområde. Avtalen omfatter ikke Svalbard, med unntak for handel med varer.

Artikkel 1.3 fastslår at avtalen gjelder handel og økonomiske forhold mellom de enkelte EFTA-statene på den ene siden og Moldova på den andre, og ikke handelsrelasjonene mellom de enkelte EFTA-statene. Artikkelen fastslår videre at Sveits skal representere Liechtenstein i saker som er omfattet av traktaten av 29. mars 1923, som etablerer en tollunion mellom disse to statene.

Artikkel 1.4 bekrefter partenes rettigheter og forpliktelser under WTO-avtalen og øvrige avtaler forhandlet under WTO, og andre internasjonale avtaler som de er part i. Dersom en av partene mener at opprettholdelsen eller opprettelsen av en tollunion, frihandelsområde, grensehandelsordning eller annen preferensiell avtale endrer handelsregimet som følger av frihandelsavtalen, kan denne parten be om konsultasjoner.

Artikkel 1.5 fastslår partenes plikt til å iverksette nødvendige tiltak for å oppfylle sine forpliktelser under avtalen, og fastslår partenes plikt til å sikre at sine respektive sentrale, regionale og lokale administrative enheter eller myndigheter, samt ikke-statlige organer i utøvelsen av delegert offentlig myndighet, overholder avtalens forpliktelser.

Artikkel 1.6 omhandler åpenhet, og viser til at partene skal kunngjøre, eller på annen måte gjøre offentlig tilgjengelig, lover, forskrifter, rettsavgjørelser, forvaltningsvedtak som får generell anvendelse og partenes internasjonale avtaler som kan påvirke anvendelsen av frihandelsavtalen. Partene forplikter seg også til omgående å besvare spørsmål og ved forespørsel utlevere informasjon som gjelder forannevnte, med forbehold om informasjon som er fortrolig.

4.2 Handel med varer

Artikkel 2.1 viser til at kapitlet omfatter handel med varer mellom partene.

Artikkel 2.2 viser til at partenes tollkonsesjoner overfor hverandre er beskrevet i vedlegg II til

IV. Ingen av partene skal introdusere nye eller øke tollsatser overfor hverandre, med mindre annet er spesifisert i avtalen. Importtoll defineres, og omfatter ikke toll innført i henhold til artikkel III (Internbeskatning) eller VIII (Gebyrer og formaliteter) av GATT 1994 eller artiklene om handelstiltak (artiklene 2.14, 2.15, 2.16 eller 2.17) i denne avtalen.

Artikkel 2.3 slår fast at varer skal klassifiseres i henhold til det harmoniserte varebeskrivelses- og kodesystemet («HS») utarbeidet i regi av Verdens tollorganisasjon (WCO).

Artikkel 2.4 omhandler eliminering av eksporttoll og eksportavgifter. Når avtalen trer i kraft, skal partene eliminere all eksporttoll eller -avgift og de forplikter seg til å ikke introdusere ny eksporttoll eller -avgift overfor hverandre.

Artikkel 2.5 viser til at avtalens bestemmelser om opprinnelsesregler og administrativt samarbeid om tollspørsmål reguleres i vedlegg I (Opprinnelsesregler).

Artikkel 2.6 fastslår at artikkel VII i GATT 1994 (Beregning av tollverdi) og første del av avtalen om gjennomføring av artikkel VII i GATT 1994, innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.7 fastslår at WTO-avtalen om importlisensieringsprosedyrer kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med mindre annet er spesifisert i avtalen.

Artikkel 2.8 fastslår at artikkel XI i GATT 1994 (Kvantitative restriksjoner) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger. En part som innfører et tiltak i samsvar med avsnitt 2 i artikkel XI i GATT 1994 skal omgående notifisere Den blandede komité. Tiltak som treffes skal være midlertidige, ikke-diskriminerende, åpne og ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å håndtere forholdene som dekkes av unntaksbestemmelsene i avsnitt 2 under GATT artikkel XI. Tiltakene skal heller ikke skape unødvendige handelshindringer mellom partene.

Artikkel 2.9 fastslår at artikkel VIII i GATT 1994 (Gebyrer og formaliteter) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger, og at den er gjenstand for artikkel 7 (Gebyrer og formaliteter) i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

Artikkel 2.10 fastslår at partene skal gi nasjonal behandling for varer fra en annen part i samsvar med artikkel III i GATT 1994, som innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.11 fastslår at WTOs avtale om tekniske handelshindringer (TBT-avtalen) inn-

lemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger. Partene skal holde konsultasjoner når en part anser at en annen part har innført eller vurderer å innføre et tiltak som ikke er i tråd med TBT-avtalen. På anmodning fra en part skal partene, uten ugrunnet opphold, forhandle frem en ordning som utvider til å gjelde mellom partene behandling knyttet til tekniske forskrifter, standarder og samsvarsvurderinger som alle parter har avtalt med Den europeiske union (EU). Videre skal partene utveksle kontaktpunkter for å forenkle kommunikasjon og informasjonsutveksling om tekniske handelshindre.

Artikkel 2.12 fastslår at WTOs avtale om veterinære og plantesanitære tiltak (SPS-avtalen) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger. Partene skal styrke deres samarbeid innenfor området for SPS, med formål om å øke forståelsen for hverandres systemer og tilrettelegge for tilgang til hverandres markeder. Partenes veterinære og plantesanitære tiltak (SPS) skal være vitenskapelig begrunnet og baseres på standarder, retningslinjer og anbefalinger fra relevante internasjonale organisasjoner. Videre fastslås det regler for partenes kontroll av varer importert fra en annen part. Bestemmelsen fastslår at partene har plikt til å konsultere om SPS-tiltak innført av en part som en annen part mener strider mot WTOs SPS-avtale eller denne artikkelen og som innvirker på handelen mellom partene. Konsultasjonene skal gjennomføres innen 30 dager. På forespørsel skal partene gi hverandre lik behandling som den behandling hver avtalepart gir til EU på det veterinære og plantesanitære området. Til slutt fastslås det at partene skal utveksle kontaktpunkter for å legge til rette for kommunikasjon om SPS-relaterte spørsmål.

Artikkel 2.13 viser til at bestemmelser om handelsfasilitering reguleres i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

Artikkel 2.14 fastslår at partenes rettigheter og forpliktelser relatert til subsidier og utjevningstiltak reguleres av artikkel VI og XVI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om subsidier og utjevningstiltak. Før en part iverksetter undersøkelser for å fastslå eksistensen, graden og effekten av påståtte subsidier i en annen part, skal den skriftlig underrette den parten som kan bli gjenstand for undersøkelse og sette av minst 45 dager til konsultasjoner med sikte på å finne en omforent løsning.

Artikkel 2.15 fastslår at ingen parter skal benytte antidumpingstiltak hjemlet i artikkel VI i GATT 1994 og WTO-avtalen om antidumping, mot varer med opprinnelse i en annen part. Partene skal gjennomgå håndhevelsen av bestemmelsen

fem år etter avtalen har trått i kraft, og deretter, hvis ønskelig, annethvert år.

Artikkel 2.16 stadfester at globale beskyttelsestiltak mellom partene reguleres av artikkel XIX i GATT 1994 og WTO-avtalen om beskyttelsestiltak. Import fra en eller flere av partene skal forsøkes unntatt globale beskyttelsestiltak dersom denne importen ikke forårsaker eller truer med å forårsake alvorlig skade. En part som har til hensikt å vedta endelige globale beskyttelsestiltak mot en eller flere parter, skal informere dem og tilby konsultasjoner i en periode på minst 45 dager med sikte på å finne en omforent løsning før endelige globale beskyttelsestiltak kan vedtas.

Artikkel 2.17 fastslår at en part kan iverksette bilaterale beskyttelsestiltak hvis partens industri blir eller står i fare for å bli alvorlig skadelidende på grunn av økt import av en vare, enten i absolutte termer eller relativt i forhold til partens industri, som følge av de reduserte eller eliminerte tollsatser i denne avtalen. Slike beskyttelsestiltak kan kun iverksettes på bakgrunn av en undersøkelse gjennomført i tråd med WTO-avtalen om beskyttelsestiltak. Beskyttelsestiltak kan bestå i å øke tollsatsen for det gjeldende produktet. En part som ønsker å iverksette bilaterale beskyttelsestiltak under denne artikkelen, må øyeblikkelig underrette de andre partene og fremlegge relevant informasjon, inkludert bevis på alvorlig skade eller trussel derav. En part som rammes av beskyttelsestiltaket skal tilbys kompensasjon i form av ekvivalent tollreduksjon for andre varer. Parten som har til formål å innføre beskyttelsestiltak, må gi adekvat mulighet for konsultasjoner med mål om å komme til enighet om kompensasjon. Dersom partene ikke kommer til enighet om kompensasjon, kan parten som er mål for beskyttelsestiltakene treffe kompensatoriske tiltak. I utgangspunktet kan ikke bilaterale beskyttelsestiltak opprettholdes lenger enn ett år, men i unntakstilfeller kan tiltaket forlenges med to år. Midlertidige beskyttelsestiltak kan iverksettes i kritiske situasjoner. Ethvert midlertidig beskyttelsestiltak skal avsluttes innen 200 dager. Partene skal fem år etter avtalens ikrafttredelse vurdere om det er behov for å opprettholde muligheten til å treffe beskyttelsestiltak. Dersom partene bestemmer seg for å opprettholde adgangen skal bestemmelsene vurderes med toårige intervaller av Den blandede komité.

Artikkel 2.18 bekrefter partenes rettigheter og forpliktelser under WTO-avtalen om jordbruk, med mindre annet er fastsatt i frihandelsavtalen.

Artikkel 2.19 stadfester at artikkel XVII i GATT 1994 (Statlige handelsforetak) og avtalen om fortolkning av artikkel XVII i GATT 1994,

kommer til anvendelse og innlemmes i avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.20 fastslår at artikkel XX i GATT 1994 (Generelle unntak) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.21 fastslår artikkel XXI i GATT 1994 (Nasjonal sikkerhet) kommer til anvendelse og innlemmes i frihandelsavtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.22 fastslår at en part som har alvorlige vanskeligheter med betalingsbalansen, eller dersom det er umiddelbar fare for at slike vanskeligheter vil oppstå, kan innføre handelsrestriktive tiltak i tråd med vilkårene i GATT 1994 og WTO-overenskomsten om betalingsbalanse bestemmelsen i GATT 1994. Slike tiltak skal være tidsbegrensede og ikke-diskriminerende, og ikke være mer omfattende enn nødvendig. En part som iverksetter slike tiltak, skal notifisere Den blandede komité umiddelbart.

Artikkel 2.23 fastslår at partene, for å overvåke avtalens gjennomføring og beregne utnyttelsen av tollpreferansene gitt under avtalen, årlig skal utveksle importstatistikk og preferansetollsatser samt anvendte mestbegunstigelses-tollsatser (MFN) for de tre foregående år.

Artikkel 2.24 fastslår at det opprettes en underkomité for handel med varer. Mandat for komiteen er nedfelt i vedlegg VII.

4.3 Handel med tjenester

Artikkel 3.1 fastslår at kapitlet gjelder partenes tiltak som påvirker handel med tjenester. Artikkelen definerer at parter i dette kapitlet inkluderer sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter, samt ikke-statlige organer i utøvelsen av myndighet delegert til dem av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter. Artikkelen fastslår videre at kapitlet ikke skaper forpliktelser for partene med hensyn til lufttransporttjenester utover hva som følger av avsnitt 3 i GATS-vedlegget om lufttransporttjenester, samt at definisjoner i avsnitt 6 i GATS-vedlegget innlemmes i og gjøres til en del avtalen.

Artikkelen slår videre fast at artiklene om bestevilkårsbehandling, markedsadgang og nasjonal behandling, ikke får virkning for lovgivning som regulerer det offentlige kjøp av tjenester som ikke benyttes i kommersiell virksomhet.

Artikkel 3.2 spesifiserer hvordan visse begreper i WTOs Generalavtale om handel med tjenes-

ter (GATS) skal forstås i avtalen der hvor GATS-bestemmelser innlemmes i og gjøres til en del av kapitlet.

Artikkel 3.3 definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

Artikkel 3.4 forplikter partene, med unntak gitt i listen over unntak fra bestevilkårsbehandling (MFN) i vedlegg IX (Unntak fra bestevilkårsbehandling), til å gi hverandres tjenester og tjenestetilbydere minst like gode vilkår, med hensyn til alle tiltak som påvirker tilbudet av tjenester, som gis tilsvarende tjenester og tjenestetilbydere fra land som ikke er part i avtalen. Dette gjelder ikke vilkår en part gir på grunnlag av andre avtaler som er rapportert under GATS artikkel V eller avtaler om felles arbeidsmarked i henhold til GATS artikkel V *bis*. Dersom en part inngår en ny slik avtale, skal den på forespørsel av en annen part til denne frihandelsavtalen gi den andre parten tilstrekkelig anledning til å forhandle om å motta tilsvarende forpliktelser.

Artikkel 3.5 fastslår at GATS artikkel XVI (Markedsadgang) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.6 fastslår at GATS artikkel XVII (Nasjonal behandling) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.7 fastslår at GATS artikkel XVIII (Tilleggsforpliktelser) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.8 fastslår at myndighetstiltak som påvirker handel med tjenester skal forvaltes på en rimelig, objektiv og upartisk måte. Artikkelen pålegger partene at kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisenskrav, skal være basert på objektive og transparente kriterier.

Artikkel 3.9 forplikter parter som gjennom avtale eller på eget initiativ innrømmer godkjenning av utdanning, krav eller kvalifikasjoner med stater som ikke er part i avtalen, å gi partene til frihandelsavtalen anledning til å forhandle tilsvarende ordninger. Enhver slik avtale eller godkjenning skal være i samsvar med WTO-avtalen, derunder GATS artikkel VII (Godkjenninger) avsnitt 3.

Artikkel 3.10 gjelder tiltak for personer som er en av partenes tjenestetilbydere og personer som er ansatt hos en tjenestetilbyder for å kunne tilby tjenesten. Artikkelen slår fast at personer som er omfattet av spesifikke forpliktelser skal gis adgang til å tilby tjenester i henhold til disse forpliktelsene. Artikkelen slår videre fast at kapitlet ikke gjelder tiltak angående personers adgang til å søke arbeid eller statsborgerskap, bosetting eller oppholdstillatelse på permanent basis.

Artikkel 3.11 fastslår at avsnitt 1 og 2 av GATS artikkel III samt GATS artikkel III *bis* (Åpenhet) innlemmes i og gjøres til en del av kapitlet. Dette innebærer at partene pålegges å publisere alle relevante tiltak som får generell anvendelse som angår eller påvirker kapitlets virkemåte, inkludert internasjonale avtaler som angår eller påvirker handel med tjenester.

Artikkel 3.12 fastslår at partenes avsnitt 1, 2 og 5 i artikkel VIII i GATS (Monopoler og eksklusive tjenestetilbydere) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.13 fastslår at artikkel IX i GATS (Forretningsskikk) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.14 fastslår at med unntak for de omstendigheter som er nevnt i artikkel 3.15, skal en part ikke legge restriksjoner på internasjonale overføringer og betalinger for løpende transaksjoner med en annen part. Ingenting i dette kapitlet skal innvirke på partenes rettigheter og plikter under avtalen som regulerer det Internasjonale pengefondet (IMF).

Artikkel 3.15 fastslår at partene adgangen til å anvende restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen skal reguleres av GATS artikkel XII (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), avsnitt 1 til 3, som innlemmes i og gjøres til en del av kapitlet, med de nødvendige tilpasninger. Partene skal umiddelbart varsle Den blandede komité dersom slike restriksjoner innføres eller opprettholdes.

Artikkel 3.16 fastslår at dersom en av partene mener seg negativt påvirket av en subsidie i en annen part, kan den anmode om konsultasjoner. Partene skal vurdere bestemmelser som det er oppnådd enighet om under artikkel XV i GATS med tanke på å innta disse i avtalen.

Artikkel 3.17 fastslår at GATS artikkel XIV og avsnitt 1 av GATS artikkel XIV *bis* (Unntak) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger. Dette gjelder generelle unntak fra avtalens bestemmelser under henvisning til blant annet beskyttelse av offentlig moral og menneskers, dyrs og planters liv og helse samt sikkerhetstiltak.

Artikkel 3.18 fastslår at hver parts spesifikke forpliktelser etter artikkel 3.5 (Markedsadgang), 3.6 (Nasjonal behandling) og 3.7 (Tilleggsforpliktelser) fremgår av vedlegg VIII (Bindingslister).

Artikkel 3.19 fastslår at partene, dersom en av partene retter skriftlig forespørsel om det, innen tre måneder skal holde konsultasjoner for å vurdere endringer eller tilbaketrekking av en spesifikk forpliktelse i den forespørrende partens

bindingsliste. Siktemålet for konsultasjonene skal være å sikre et generelt nivå på forpliktelsene som er minst like godt som det var før konsultasjonene. Artikkelen fastslår videre at artikkel 10.1 (Den blandede komité) og artikkel 12.2 (Endringer) kommer til anvendelse ved endring av bindingslistene.

Artikkel 3.20 forplikter partene til jevnlig å gjennomgå sine bindingslister og lister over unntak fra bestevilkårsbehandling med sikte på ytterligere liberalisering av handelen med tjenester mellom partene. Den første gjennomgangen skal finne sted senest tre år etter avtalens ikrafttredelse.

Artikkel 3.21 fastslår at vedleggene VIII (Bindingslister), IX (Unntak fra bestevilkårsbehandling), X (Finansielle tjenester), XI (Telekommunikasjonstjenester), XII (Personbevegelser), XII (Maritim transport og relaterte tjenester) utgjør en integrert del av dette kapitlet.

4.4 Etableringer (investeringer)

Artikkel 4.1 fastslår at kapitlet gjelder kommersiell tilstedeværelse i alle sektorer, med unntak for tjenestesektorer definert i artikkel 3.1 av avtalen. Kapitlet skal være uten innvirkning på tolkning eller anvendelse av internasjonale avtaler på investerings- og skatteområdet som en eller flere EFTA-medlemsstater og Moldova er part i.

Artikkel 4.2 definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

Artikkel 4.3 forplikter partene til å behandle fysiske og juridiske personer fra den andre parten, og deres foretak, på samme måte som de behandler sine egne aktører og deres foretak i tilsvarende situasjoner (nasjonal behandling), med unntak for reservasjoner beskrevet i vedlegg XIV.

Artikkel 4.4 fastslår at nasjonal behandling etter artikkel 4.3 ikke skal gjelde for de områder som er unntatt i vedlegg XIV (Reservasjonsliste). Bestemmelsen angir også prosedyrer for endringer i reservasjonslisten.

Artikkel 4.5 forplikter partene til å tillate personer fra den andre parten og nøkkelpersonell ansatt av en person fra den andre parten midlertidig tilgang til og opphold på sitt territorium, innenfor rammen av sine lover og forskrifter. Det samme gjelder for ektefelle og mindreårige barn til slike personer.

Artikkel 4.6 slår fast at investeringskapitlet ikke skal være til hinder for at partene kan opprettholde og innføre ny regulering som er i overensstemmelse med kapitlet og som er i det offent-

liges interesse (som helse, miljø eller sikkerhet). En part skal ikke senke, eller tilby seg å senke, standardene i slik regulering for å tiltrekke seg investeringer.

Artikkel 4.7 fastslår at lover, forskrifter, rettsavgjørelser, forvaltningsvedtak som får generell anvendelse og gjeldende avtaler mellom partene som berører forhold under dette kapitlet, umiddelbart skal publiseres eller gjøres offentlig tilgjengelig.

Artikkel 4.8 fastslår at en part ikke skal anvende restriksjoner på løpende transaksjoner og kapitalbevegelser relatert til kommersiell tilstedeværelse som reguleres av kapitlet. Unntakssituasjoner fra dette er beskrevet i artikkel 4.9. Rettigheter og forpliktelser under IMF-avtalen påvirkes ikke av dette kapitlet.

Artikkel 4.9 forplikter partene til å etterstrebe å unngå innføring av restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen. Adgangen til likevel å anvende restriksjoner skal reguleres av GATS artikkel XII (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), avsnitt 1 til 3, som innlemmes i og gjøres til en del av kapitlet, med de nødvendige tilpasninger. Partene skal umiddelbart varsle Den blandede komité dersom slike restriksjoner innføres eller opprettholdes.

Artikkel 4.10 fastslår at unntakene i artikkel XIV i GATS (Generelle unntak) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 4.11 fastslår at unntakene i avsnitt 1 av artikkel XIV *bis* i GATS (Sikkerhetsunntak) innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 4.12 fastslår at partene jevnlig skal gjennomgå kapitlet, innenfor rammen av Den blandede komité, med mål om å videreutvikle partenes forpliktelser.

4.5 Elektronisk handel

Artikkel 5.1 definerer en rekke begreper som er sentrale for forståelsen av kapitlet.

Artikkel 5.2 fastslår at kapitlet får anvendelse for handel som gjennomføres elektronisk, med de begrensninger som følger av reguleringer for finansielle tjenester. Artikkelen bestemmer at kapitlet ikke får anvendelse på kringskasting.

Artikkel 5.3 stadfester partenes anerkjennelse av de økonomiske fordelene av elektronisk handel, og betydningen av å skape miljø for tillit, beskyttelse av persondata og konfidensialitet, samt beskyttelse mot svindel i elektronisk handel.

Artikkel 5.4 fastslår partenes rett til å regulere elektronisk handel for å ivareta legitime samfunnshensyn.

Artikkel 5.5 fastsetter forbud mot toll på elektroniske overføringer.

Artikkel 5.6 fastslår at partene ikke kan nekte elektroniske kontrakter rettslig betydning kun basert på at kontraktene er etablert i elektronisk form. Unntatt der det fremgår av regelverk for spesifikke kontraktstyper, skal partene ikke forhindre fra å bruke elektroniske kontrakter.

Artikkel 5.7 fastslår at partene skal gjøre alle handelsdokumenter tilgjengelige i elektronisk form.

Artikkel 5.8 pålegger avtalepartene å sikre at forbrukere har tilgang til internett og at forbrukere har adgang til å distribuere og bruke tjenester, samt bruke applikasjoner ut fra forbrukernes eget valg.

Artikkel 5.9 pålegger avtalepartene å vedta eller videreføre effektiv beskyttelse av forbrukere som deltar i elektroniske avtaletransaksjoner, og gir eksempler på tiltak for forbrukerbeskyttelse. Artikkelen understreker betydningen av at organer som skal verne om forbrukerinteresser også har myndighet til å håndheve adekvate tiltak for å verne om forbrukerinteressene.

Artikkel 5.10 fastslår at hver avtalepart, for å effektivt verne brukere mot uønskede elektroniske meldinger, skal innføre eller videreføre tiltak som pålegger vedkommende som leverer slike meldinger å legge til rette for at mottakere kan stanse meldingene og be om samtykke, i henhold til nasjonale regler.

Artikkel 5.11 forplikter partene å sikre dataflyt over landegrensene. Ingen av avtalepartene kan pålegge bruk av fasiliteter eller nettverkselementer godkjent hos avtaleparten, pålegge lokal lokalisering av data, forby lagring eller prosessering på territoriet til den andre avtaleparten, eller sette som vilkår for dataoverføring at lokale fasiliteter eller nettverkselementer benyttes. Artikkelen fastslår at mellom Moldova og Norge skal ingen av artikkelens bestemmelser bli forstått som å hindre tiltak som vedkommende land vurderer som nødvendige for å beskytte nasjonale sikkerhetsinteresser.

Artikkel 5.12 stadfester partenes anerkjennelse av betydningen som elektroniske betalinger har i elektronisk handel. Partene er enige om å støtte utviklingen av effektive, trygge og sikre grensekryssende betalinger gjennom vedtakelse og bruk av internasjonale standarder for elektroniske betalinger og elektroniske fakturaer.

Artikkel 5.13 fastslår at partene anerkjenner at vern om persondata og personinformasjon er

fundamentale rettigheter, som i denne hensikt bidrar til utviklingen av digital handel og tillit. Hver avtalepart skal vedta eller videreføre sikkerhetsmekanismer som parten mener er passende for å sikre et høyt nivå på vernet om persondata og personinformasjon, inkludert gjennom vedtak om, eller anvendelse av, regler om grensekryssende overføringer for persondata. Artikkelen fastslår videre at ingenting i denne avtalen skal påvirke vernet om persondata eller personinformasjon gitt i samsvar med partenes respektive sikkerhetsmekanismer.

Artikkel 5.14 fastslår at ingen av avtalepartene skal kreve overføring av, eller tilgang til kilde-koden i dataprogrammer eid av juridiske eller faktiske personer. Dette gjelder ikke dersom et slikt krav gjelder i medhold av domstolsbeslutning eller beslutning truffet av administrativt tribunal, i samsvar med vern av immaterielle rettigheter eller håndheving av dette vernet, i medhold av konkurranseretten eller håndheving av konkurranseregler, i medhold av regler om offentlige anskaffelser, i medhold av tekniske kontrollorganers ansvar for å vurdere produktgodkjenning eller i samsvar med frivillig overføring eller inn-syn i kildekode.

Artikkel 5.15 fastslår at avtalepartene kan samarbeide om regelverksspørsmål som gjelder elektronisk handel, og gir eksempler på slikt samarbeid.

Artikkel 5.16 fastslår at unntakene i artikkel XX i GATT 1994 (Generelle unntak) og artikkel XIV i GATS (Generelle unntak), innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 5.17 fastslår at unntakene i artikkel XXI i GATT 1994 (Sikkerhetsunntak) og artikkel XIV *bis* i GATS (Sikkerhetsunntak), innlemmes i og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

4.6 Vern av immaterielle rettigheter

Artikkel 6.1 forplikter partene til å sikre effektiv og ikke-diskriminerende beskyttelse og håndheving av immaterielle rettigheter i samsvar med artikkelen selv, vedlegg XV og de internasjonale avtaler som det er vist til i vedlegget. Det er presisert at dette gjelder både nasjonal behandling og bestevilkårsbehandling, med slike unntak som WTO-avtalen om handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter (TRIPS) åpner for. Bestemmelsene i vedlegg XV fastsetter det nærmere innholdet i beskyttelsen av de forskjellige

kategoriene av immaterielle rettigheter. Dersom en part inngår en avtale med en tredjepart som gir bedre vilkår på dette området, skal disse rettighetene også gis til partene i denne avtalen. Partene er enige om, på oppfordring fra en part i Den blandede komité, å vurdere muligheten for å videreutvikle partenes forpliktelser i dette kapitlet og vedlegg XV.

4.7 Offentlige anskaffelser

Artikkel 7.1 fastslår at WTO-avtalen om offentlige anskaffelser inntas og gjøres til en del av avtalen, med de nødvendige tilpasninger. I tillegg omfattes bygge- og anleggskonsepsjoner som definert i vedlegg XVI (Offentlige anskaffelser). Partene forplikter seg til å samarbeide om økt forståelse og videre liberalisering av markedene for offentlige anskaffelser.

Artikkel 7.2 viser til at partenes kontaktpunkter for informasjonsutveksling om lover, reguleringer og praktiseringer av regelverk om offentlige anskaffelser er angitt i tillegg 2 til vedlegg XVI (Offentlige anskaffelser). Slik informasjonsutveksling skal finne sted etter oppfordring.

Artikkel 7.3 fastslår at partenes oppdragsgivere skal kunne ta bærekraftshensyn ved sine respektive anskaffelser, og forplikter partene til å treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre overholdelse av andre krav til bærekraft.

Artikkel 7.4 stadfester partenes anerkjennelse av betydningen av å forenkle små- og mellomstore bedrifters deltagelse i offentlige anskaffelsesprosesser, og viser til at partene skal utveksle informasjon for å muliggjøre slik deltakelse.

Artikkel 7.5 forplikter en part som tilbyr en gunstigere avtale til en tredjepart, til å gå inn i forhandlinger med de andre avtalepartene med sikte på å gi dem tilsvarende fordeler på gjensidig basis.

4.8 Konkurransen

Artikkel 8.1 fastslår at konkurransebegrensende adferd vil være uforenlig med avtalens funksjon, i den utstrekning den kan påvirke handelen mellom avtalepartene. Konkurransebegrensende adferd defineres som (a) avtaler mellom foretak, alle beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak og alle former for samordnet praksis mellom foretak som har som formål eller virkning å hindre, innskrenke eller redusere konkurransen og (b) utilbørlig utnyttelse av dominerende stil-

ling som forhindrer eller begrenser konkurranse. Med foretak regnes også offentlige foretak og foretak som av partene er gitt særlige eller eksklusive rettigheter, med mindre konkurranse forhindrer deres utførelse av de offentlige oppgavene de er tillagt. Artikkelen understreker at bestemmelsene i kapitlet ikke pålegger noen direkte forpliktelser for foretakene selv.

Artikkel 8.2 fastslår at partene skal samarbeide om å hindre konkurransebegrensende adferd i strid med denne avtale, med mål om å eliminere de uheldige effektene dette har for handel. Ingen part pålegges å utgi informasjon som er konfidensiell etter sin nasjonale lovgivning.

Artikkel 8.3 understreker at en part kan be om konsultasjoner gjennom Den blandede komité for å ta opp saker som faller under dette kapitlet. Den blandede komité skal i løpet av 60 dager vurdere den mottatte informasjonen og legge til rette for en gjensidig akseptabel løsning av spørsmålet.

Artikkel 8.4 slår fast at avtalens tvisteløsningskapittel ikke gjelder for dette kapitlet.

4.9 Handel og bærekraftig utvikling

Artikkel 9.1 stadfester kapitlets kontekst og formål. Artikkelen viser til sentrale, internasjonale erklæringer med generelle prinsipper for miljø, sosiale rettigheter og arbeidstakerrettigheter. Den bekrefter videre sammenhengen mellom økonomisk utvikling, sosial utvikling og miljøvern. Artikkelen forplikter partene til å fremme internasjonal handel på en måte som bidrar til bærekraftig utvikling. Videre stadfester artikkelen at partene vil fremme dialog og samarbeid på handelsrelaterte arbeids- og miljø saker som en del av en global tilnærming til handel og bærekraftig utvikling.

Artikkel 9.2 viser til partenes rett til å fastsette sitt beskyttelsesnivå for miljø og arbeidsliv. Videre bindes partene til å søke å sikre at deres lovgivning, politikk og praksis bidrar og oppmuntrer til et høyt beskyttelsesnivå i overensstemmelse med standarder, prinsipper og avtaler referert til i kapitlet, og til å etterstrebe et ytterligere forbedret beskyttelsesnivå for miljø og arbeidsstandarder. Partene anerkjenner også viktigheten av å legge vitenskapelig informasjon og relevante internasjonale standarder og retningslinjer til grunn for sitt arbeid med miljø og arbeidstakerrettigheter som innvirker på handel og investeringer mellom partene.

Artikkel 9.3 forplikter partene til å håndheve sin lovgivning innen miljø og arbeidsliv, samt til

ikke å redusere nivået på sin miljø- og arbeidstakerbeskyttelse, for å oppmuntre til handel eller investeringer fra en annen part, eller for å oppnå konkurransefortrinn for produsenter som opererer i partenes territorium; eller unnlate å anvende eller å gi unntak fra relevant lovgivning for å oppnå samme effekt.

Artikkel 9.4 stadfester at partene bekrefter sine forpliktelser til å effektivt fremme og etterleve multilaterale avtaler og konvensjoner om arbeidsstandarder og arbeidstakerrettigheter som følger av ILO-medlemskap. Artikkelen stadfester at brudd på grunnleggende prinsipper og rettigheter for arbeidsliv ikke skal brukes som legitime komparative fortrinn eller benyttes for proteksjonistiske formål. Artikkelen stadfester at partene forplikter seg til å opprettholde et velfungerende system for håndheving av arbeidslivsbestemmelser og fremme utvikling og forbedring av tiltak for å oppnå anstendige arbeidsvilkår for alle og tilknyttede arbeidsrettigheter, herunder med hensyn til lønn og inntekt, arbeidstid, helse og sikkerhet på arbeidsplassen og andre arbeidsvilkår.

Artikkel 9.5 fastslår at partene erkjenner at det er viktig å innlemme et likestillingsperspektiv når en inkluderende økonomisk utvikling fremmes, og at politikk som tar hensyn til kjønnsbalanse, er viktig. Artikkelen stadfester at hver part bekrefter at de forplikter seg til å gjennomføre de internasjonale avtalene om likestilling mellom kjønnene eller likebehandling som de er part i.

Artikkel 9.6 stadfester at partene bekrefter sin forpliktelse til å effektivt iverksette og etterleve multilaterale miljøavtaler og konvensjoner som de er avtaleparter i, samt sin etterlevelse av prinsipper som det refereres til i artikkel 8.1.

Artikkel 9.7 anerkjenner viktigheten av effektiv lovgivning og styresett for å sikre bærekraftig forvaltning av skog og skogrelaterte økosystemer og derigjennom redusere utslipp av klimagasser som stammer fra avskoging og skogforringelse, blant annet som følge av landbruks- og gruvevirksomhet. Videre fastslår partene blant annet at de vil fremme handel med produkter som stammer fra bærekraftig forvaltede skoger og skogrelaterte økosystemer, bekjempe ulovlig hogst og sikre at det bare handles med lovlig hogd tømmer mellom partene.

Artikkel 9.8 fastslår at partene anerkjenner viktigheten av å oppnå formålene til FNs klimakonvensjon og Parisavtalen. For å nå dette målet, forplikter partene seg til å bl.a. effektivt gjennomføre FNs klimakonvensjon og Parisavtalen.

Artikkel 9.9 fastslår at partene anerkjenner viktigheten av bevaring og bærekraftig bruk av

naturmangfold. Videre forplikter partene seg til å fremme at arter som er truet, eller som kan bli truet med utryddelse, listes i CITES-avtalen, å iverksette effektive tiltak for å bekjempe ulovlig handel med dyre- og planteliv og å hindre eller kontrollere spredningen av fremmede arter.

Artikkel 9.10 fastslår at partene anerkjenner viktigheten av bærekraftig forvaltning av levende marine ressurser og det marine økosystemet. Videre fastslår bestemmelsen at partene skal iverksette tiltak for å bekjempe ulovlig, uregulert og urapportert fiske (UUU-fiske), samarbeide i relevante fora for å bekjempe UUU-fiske og å fortsette å delta i fiskerisubsidieforhandlingene i WTO for å ferdigstille forhandlingene om temaet.

Artikkel 9.11 fastslår at partene anerkjenner viktigheten av bærekraftige landbruks- og næringsmiddelssystemer og handelens rolle når det gjelder å nå dette målet. For å nå dette målet forplikter partene seg til å fremme bærekraftig landbruk og tilknyttet handel, samt å fremme bærekraftige næringsmidler og å samarbeide.

Artikkel 9.12 fastslår at partene vil etterstrebe å legge til rette for investeringer og fremme handel med varer og tjenester som bidrar til bærekraftig utvikling. Artikkelen fastslår videre at partene vil fremme og stimulere til utvikling og bruk av sertifiseringsordninger for bærekraftig utvikling og fremme bærekraftig innkjøpspraksis. Artikkelen fastslår videre partenes enighet om å utveksle synspunkter og vurdere samarbeid på området, herunder oppfordre til samarbeid mellom foretak.

Artikkel 9.13 stadfester at partene forplikter seg til å fremme ansvarlig næringsliv, herunder ved å oppmuntre til relevante praksiser, for eksempel ansvarlig forvaltning av forsyningskjeder i foretak. Partene anerkjenner i denne forbindelse at det er viktig å formidle, slutte seg til, gjennomføre og følge internasjonalt anerkjente prinsipper og retningslinjer, som OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, ILOs tre partserklæring om prinsipper for flernasjonale selskaper og sosialpolitikk, FNs Global Compact-initiativ og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter.

Artikkel 9.14 fastslår at partene skal etterstrebe å styrke samarbeid hva gjelder handel og bærekraftig utvikling i relevante internasjonale fora der de deltar.

Artikkel 9.15 fastslår at partene skal opprette kontaktpunkter og at partene gjennom disse kontaktpunktene kan be om konsultasjoner om spørsmål knyttet til dette kapitlet. Artikkelen fastslår videre at partene har adgang til artikkel 11.2 og

11.3, samt at partene ikke har adgang til voldgift i tvisteløsningskapitlet.

Artikkel 9.16 fastslår at dersom partene ikke kommer fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning på et spørsmål som oppstår i forbindelse med dette kapitlet gjennom konsultasjoner, kan en berørt part anmode om at et ekspertpanel innkalles for å undersøke saken, ved å sende en skriftlig anmodning til kontakt. Artikkelen fastslår videre prosedyrereglene for et slik ekspertpanel.

Artikkel 9.17 fastslår at partene gjennom Den blandede komité jevnlig skal gjennomgå fremdrift i oppnåelsen av målsettingene i kapitlet og vurdere relevant internasjonal utvikling for å identifisere ytterligere områder der samarbeid kan fremme kapitlets målsettinger.

4.10 Institusjonelle bestemmelser

Artikkel 10.1 etablerer Den blandede komité, bestående av representanter fra alle partene. Den blandede komité har til oppgave å administrere og overvåke gjennomføringen av avtalen. Beslutninger fattes ved konsensus. Komiteen kan foreslå endringer i avtalen og beslutte endringer i avtalens vedlegg og tillegg. Det kan tas forbehold om gjennomføring av interne nasjonale prosedyrer ved beslutninger i komiteen. Komiteen vedtar sine egne prosedyreregler og kan beslutte å opprette de underkomiteer og arbeidsgrupper den anser som nødvendige for å bistå med å gjennomføre de pålagte oppgaver. Komiteen skal møtes ved behov, men normalt hvert annet år. Komiteen kan også møtes ekstraordinært når en avtalepart ber om det.

4.11 Tvisteløsning

Artikkel 11.1 fastslår at dette kapitlet skal gjelde for løsning av alle tvister mellom partene om tolkningen og anvendelsen av avtalen. Artikkelen fastslår videre at klager velger hvilket forum tvisten skal løses i ved eventuelle tvister som oppstår både under frihandelsavtalen og WTO-avtalen. Samme sak kan ikke bringes inn for tvisteløsning i begge fora.

Artikkel 11.2 fastslår at partene ved enighet kan benytte vennskapelig mellomkomst, forlik og meglings. Disse prosedyrene skal være konfidensielle, og skal ikke ha konsekvenser for partenes rettigheter under videre tvisteløsningsprosedyrer.

Artikkel 11.3 etablerer prosedyrer for konsultasjoner mellom partene. Artikkelen fastslår at

partene skal etterstrebe enighet om tolkningen og anvendelsen av frihandelsavtalen, samt at partene gjennom samarbeid og konsultasjoner skal gjøre alt de kan for å nå frem til en gjensidig tilfredsstillende løsning på spørsmål som oppstår. En part kan skriftlig anmode om konsultasjoner dersom den anser et tiltak for å være uforenlig med avtalen. De øvrige partene skal motta en skriftlig notifikasjon.

Konsultasjoner skal finne sted i Den blandede komité, med mindre partene blir enige om noe annet. Konsultasjoner skal begynne innen 30 dager fra konsultasjonsanmodningen blir mottatt, men for hastesaker settes en kortere frist på 15 dager. Dersom konsultasjoner ikke er avholdt innen disse tidsfristene, eller dersom den part som mottok konsultasjonsanmodningen ikke har svart innen ti dager, kan den part som ba om konsultasjoner anmode om opprettelsen av et voldgiftspanel i henhold til artikkel 11.4. Partene i tvisten har plikt til å fremlegge tilstrekkelig informasjon for å få saken fullstendig belyst. Konsultasjonene skal være konfidensielle, og skal ikke ha konsekvenser for partenes rettigheter i videre tvisteløsningsprosedyrer. De øvrige partene skal informeres om en eventuell gjensidig tilfredsstillende løsning.

Artikkel 11.4 fastslår at den klagende part kan be om at det opprettes et voldgiftspanel dersom tvisten ikke er løst gjennom konsultasjoner innen 60 dager, eller 30 dager for hastesaker. Anmodningen om voldgift skal være skriftlig og identifisere tiltaket det gjelder, samt gi en kort oversikt over det rettslige og faktiske grunnlaget for klagen. De øvrige avtalepartene skal motta en kopi av anmodningen slik at de kan bestemme hvorvidt de ønsker å delta i voldgiftsprosessen.

Artikkelen fastsetter videre at oppnevning av voldgiftspanelet, som skal bestå av tre medlemmer, skal skje i tråd med Den faste voldgiftsdomstolen i Haags tilleggsregler for voldgiftsbehandling av tvister mellom to stater, med de nødvendige tilpasninger (PCA Rules 2012). Videre fastslår artikkelen hva som skal skje dersom ikke alle tre medlemmene er oppnevnt. Den gir også en avtalepart som ikke er part i tvistesaken rett til å inngi skriftlige og muntlige innlegg til voldgiftspanelet, motta skriftlige innlegg fra partene og delta på høringer.

Artikkel 11.5 fastslår prosedyrene for voldgiftspanelet. Med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet, eller annet er bestemt i avtalen, skal tvisteløsningspanelets prosedyrer reguleres av PCA Rules 2012. Alle forhandlinger skal føres på engelsk. Høringene for voldgifts-

panelet skal være åpne for allmennheten, med mindre partene blir enige om noe annet. Voldgiftspanelet skal fatte sine beslutninger ved flertallsvedtak.

Artikkel 11.6 fastslår at voldgiftspanelet skal levere to rapporter, en første rapport, som tvistepartene gis adgang til å kommentere, og en endelig rapport. Bestemmelsen angir tidsfrister for fremleggelsen av disse. Etter å ha blitt oversendt tvistepartene skal den endelige rapporten offentliggjøres, med mindre partene blir enige om noe annet. Enhver kjennelse som panelet kommer frem til under dette kapitlet er endelig og bindende for partene.

Artikkel 11.7 fastsetter regler for suspensjon og avslutning av en tvistesak for et voldgiftspanel.

Artikkel 11.8 beskriver kravene til gjennomføring av voldgiftspanelet avgjørelse. Artikkelen sier videre at uenighet om gjennomføringen av voldgiftspanelet avgjørelse skal avgjøres av det samme voldgiftspanelet før kompensasjon kan etterspørres eller mottiltak igangsettes.

Artikkel 11.9 fastsetter regler for det tilfelle at den innklagede part ikke gjennomfører voldgiftspanelet avgjørelse, herunder konsultasjoner hvor partene kan bli enige om kompensasjon. Dersom det har blitt anmodet om slike konsultasjoner og slik enighet ikke oppnås kan visse ensidige tiltak iverksettes på nærmere vilkår. Voldgiftspanelet skal ved forespørsel avgjøre spørsmål om mottiltakene er i tråd med avtalens bestemmelser samt spørsmål om korrekt gjennomføring av avgjørelsen etter at mottiltak er iverksatt.

Artikkel 11.10 fastsetter at partene ved enighet kan endre tidsfristene i avtalen. Voldgiftspanelet skal informere partene hvis tidsfrister som fastsatt av avtalen ikke kan overholdes av panelet og angi hvor mye lengre tid som er nødvendig. Panelet kan uansett ikke oversitte en frist med 30 dager.

Artikkel 11.11 fastslår at hver part bærer sine egne sakskostnader og at kostnadene for voldgiftspanelet i utgangspunktet skal deles likt mellom partene. Voldgiftspanelet kan beslutte en annen fordeling av kostnadene i særlige tilfeller.

4.12 Avsluttende bestemmelser

Artikkel 12.1 fastslår at vedleggene og tilleggene til frihandelsavtalen er en integrert del av avtalen.

Artikkel 12.2 fastslår at enhver part kan fremme forslag om endringer av avtalen til Den blandede komité, som eventuelt kommer med anbefalinger av avtaleendringer for ratifikasjon,

godtakelse eller godkjennelse hos partene. Endringer av vedlegg og tillegg kan besluttet av Den blandede komité, etter bestemmelsene i artikkel 10.1. Med mindre annet er besluttet av partene, trer endringene i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter at Moldova og minst én av EFTA-statene har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjennelsesinstrumenter.

Artikkel 12.3 åpner for at enhver stat som blir medlem av EFTA kan tiltre avtalen på vilkår besluttet mellom den tiltredende staten og partene i frihandelsavtalen.

Artikkel 12.4 gir partene anledning til å si opp avtalen med seks måneders varsel. Avtalen opphører dersom Moldova eller alle EFTA-statene sier opp avtalen.

Artikkel 12.5 fastslår at avtalen skal ratifiseres, godtas eller godkjennes i overensstemmelse med partenes respektive rettslige krav. Avtalen trer i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter at Moldova og minst én EFTA-stat har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumenter. For den enkelte EFTA-stat trer avtalen i kraft på den første dagen i den tredje måneden etter at denne har deponert sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjennelsesinstrument. Det gis adgang til midlertidig anvendelse av avtalen i tråd med nasjonale krav.

Artikkel 12.6 fastslår at Norge skal være deponitar for frihandelsavtalen.

4.13 Vedleggene til frihandelsavtalen

Avtalen inneholder 16 vedlegg (vedlegg I – XVI) som er en integrert del av frihandelsavtalen.

Vedlegg I inneholder opprinnelsesreglene.

Vedlegg II inneholder Moldovas konsesjonsliste for varer med opprinnelse i EFTA-statene.

Vedlegg III inneholder Islands konsesjonsliste for varer med opprinnelse i Moldova.

Vedlegg IV inneholder Norges konsesjonsliste for varer med opprinnelse i Moldova.

Vedlegg V inneholder Sveits' konsesjonsliste for varer med opprinnelse i Moldova.

Vedlegg VI omhandler partenes forpliktelser når det gjelder handelsfasilitering.

Vedlegg VII omhandler mandatet til underkomiteen for varer.

Vedlegg VIII inneholder bindingslister for tjenester.

Vedlegg IX inneholder unntak fra MFN-forpliktelser for tjenester.

Vedlegg X inneholder bestemmelser om finansielle tjenester.

Vedlegg XI inneholder bestemmelser om telekommunikasjonstjenester.

Vedlegg XII inneholder bestemmelser om personbevegelser.

Vedlegg XIII inneholder bestemmelser om maritime transporttjenester.

Vedlegg XIV inneholder reservasjonslister for investeringer.

Vedlegg XV inneholder bestemmelser om immaterielle rettigheter.

Vedlegg XVI inneholder bestemmelser om offentlige anskaffelser.

5 Gjennomføring i norsk rett

I Prop. 1 LS (2023–2024) *Skatter, avgifter og toll 2024*, gis Finansdepartementet fullmakt til å iverksette tollreduksjoner og andre tollmessige forhold som følger av frihandelsavtaler fremforhandlet med en annen stat for budsjettperioden

2023–2024. Frihandelsavtalen med Moldova vil bli gjennomført ved endring av tolltariffen. Nødvendige endringer vil også bli gjennomført i både vareførselsforskriften og tollavgiftsforskriften.

6 Økonomiske og administrative konsekvenser

Avtalen mellom EFTA-statene og Moldova vil legge til rette for økt handel mellom Norge og Moldova, og dette vil gi samfunnsøkonomiske gevinster for begge land.

Det ventes at det årlige provenytapet som følge av tollkonesjonene i frihandelsavtalen med Moldova er marginalt. En frihandelsavtale medfører heller ikke andre nevneverdige budsjettmessige konsekvenser for Norge.

Ut over vanlige oppgaver i forbindelse med toll- og opprinnelsesrelaterte oppgaver og for-

beredelser til og gjennomføring av møter i Den blandede komité og i underkomiteer, vil ikke avtalen ha administrative konsekvenser.

En frihandelsavtale med Moldova vil få positive konsekvenser for norske eksportører idet den sørger for forbedret og mer forutsigbar markedsadgang for deres varer og tjenester. Det er ikke gitt vesentlige tollreduksjoner for sensitive norske jordbruksprodukter.

7 Konklusjon og tilråding

Frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Moldova vil bidra til økt handel og verdiskaping. Avtalen vil i tillegg bidra til å støtte opp om Moldovas økonomiske og politiske integrering i Europa.

Frihandelsavtalen er forelagt samtlige departementer som alle anbefaler at ratifikasjon av avtalen finner sted.

Da frihandelsavtalen med tilhørende vedlegg må anses å være en sak av særlig stor viktighet i medhold av Grunnlovens § 26 annet ledd, er Stortingets samtykke til ratifikasjon av avtalen nødvendig.

Nærings- og fiskeridepartementet tilrår at frihandelsavtalen mellom EFTA-statene og Moldova ratifiseres. Utenriksdepartementet slutter seg til dette.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et fremlagt forslag til proposisjon til Stortinget om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Moldova av 27. juni 2023.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Moldova av 27. juni 2023, i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

**til vedtak om samtykke til ratifikasjon av frihandelsavtale
mellom EFTA-statene og Moldova av 27. juni 2023**

I

Stortinget samtykker i ratifikasjon av frihandelsavtale mellom EFTA-statene og Moldova av 27. juni 2023.

Vedlegg 1**Free Trade Agreement
between the EFTA States
and the Republic of
Moldova***PREAMBLE*

Iceland, the Principality of Liechtenstein, the Kingdom of Norway and the Swiss Confederation (EFTA States),

and

the Republic of Moldova,

hereinafter each individually referred to as a “Party” or collectively as the “Parties”,

RECOGNISING the common wish to strengthen the links between the Parties by establishing close and lasting relations;

DESIRING to create favourable conditions for the development and diversification of trade between the Parties and for the promotion of commercial and economic cooperation in areas of common interest on the basis of equality, mutual benefit, non-discrimination and international law;

DETERMINED to promote and further strengthen the multilateral trading system, building on their respective rights and obligations under the Marrakesh Agreement establishing the World Trade Organization (WTO Agreement) and the other agreements negotiated thereunder, thereby contributing to the harmonious development and expansion of world trade;

REAFFIRMING their commitment to democracy, the rule of law, human rights and fundamental freedoms in accordance with their obligations under international law, including as set out in the United Nations Charter and the Universal Declaration of Human Rights;

AIMING to create new employment opportunities, improve living standards and ensure high levels of protection of health and safety and of the environment;

REAFFIRMING their commitment to pursue the objective of sustainable development and recognising the importance of coherent and mutually

**Frihandelsavtale mellom
EFTA-statene og
Republikken Moldova***FORTALE*

Island, Fyrstedømmet Liechtenstein, Kongeriket Norge og Det sveitsiske edsforbund (EFTA-statene)

og

Republikken Moldova,

hver enkelt stat heretter kalt «part» eller samlet kalt «partene»,

SOM ERKJENNER at det er et felles ønske å styrke båndene mellom partene ved å etablere nære og varige forbindelser,

SOM ØNSKER å skape gunstige vilkår for å utvikle og diversifisere handelen mellom partene og for å fremme handelsmessig og økonomisk samarbeid på områder av felles interesse på grunnlag av likhet, gjensidig nytte, likebehandling og folkerett,

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å fremme og ytterligere styrke det multilaterale handelssystemet ved å bygge på sine respektive rettigheter og forpliktelser etter Marrakech-avtalen om opprettelse av Verdens handelsorganisasjon (WTO-avtalen) og de øvrige avtalene som er forhandlet fram innenfor rammen av den, og derved medvirke til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER sin oppslutning om demokratiet, rettsstaten, menneskerettighetene og de grunnleggende friheter i samsvar med sine forpliktelser etter folkeretten, slik de er nedfelt blant annet i De forente nasjoners pakt og Verdenserklæringen om menneskerettighetene,

SOM HAR SOM MÅL å skape nye arbeidsplasser, heve levestandarden og sikre et godt vern av helse, miljø og sikkerhet,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER at de forplikter seg til å søke å nå målet om en bærekraftig utvikling, og som i den forbindelse anerkjenner betyd-

supportive trade, environmental and labour policies in this respect;

DETERMINED to implement this Agreement in line with the objectives to preserve and protect the environment through sound environmental management and to promote an optimal use of the world's resources in accordance with the objective of sustainable development;

RECALLING their rights and obligations under multilateral environmental agreements to which they are a party, and the respect for the fundamental principles and rights at work, including the principles set out in the relevant International Labour Organisation (ILO) Conventions to which they are a party;

RECOGNISING the importance of ensuring predictability for the trading communities of the Parties;

REAFFIRMING their commitment to promote inclusive economic growth by ensuring equal opportunities for all;

AFFIRMING their commitment to prevent and combat corruption in international trade and investment and to promote the principles of transparency and good public governance;

ACKNOWLEDGING the importance of good corporate governance and corporate social responsibility for sustainable development, and affirming their aim to encourage enterprises to observe internationally recognised guidelines and principles in this respect, such as the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, the OECD Principles of Corporate Governance and the UN Global Compact;

CONVINCED that this Agreement will enhance the competitiveness of their firms in global markets and create conditions encouraging economic, relations between the Parties; trade and investment

HAVE AGREED, in pursuit Agreement (Agreement): of the above, to conclude the following Free Trade

CHAPTER 1

GENERAL PROVISIONS

Article 1.1

Objectives

1. The Parties hereby establish a free trade area in accordance with the provisions of this Agreement, based on trade relations between market economies and on the respect for democratic principles and human rights, with

ningen av en samstemt og gjensidig støttende handels-, miljø- og arbeidslivspolitik, og

SOM ER FAST BESTEMT PÅ å gjennomføre denne avtalen i tråd med målet om å bevare og verne om miljøet gjennom god miljøstyring og å fremme en best mulig utnyttelse av verdens ressurser i samsvar med målet om en bærekraftig utvikling,

SOM MINNER OM sine rettigheter og forpliktelser i henhold til multilaterale miljøavtaler de er part i, og om respekt for grunnleggende prinsipper og rettigheter på arbeidsplassen, herunder prinsippene fastsatt i relevante konvensjoner fra Den internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO) som de er part i,

SOM ERKJENNER at det er viktig å skape forutsigbarhet for partenes handelsinteresser,

SOM PÅ NYTT BEKREFTER at de forplikter seg til å fremme inkluderende økonomisk vekst ved å sikre like muligheter for alle,

SOM BEKREFTER at de forplikter seg til å forebygge og bekjempe korrupsjon i internasjonal handel og internasjonale investeringer og å fremme prinsippene om åpenhet og god offentlig styring,

SOM ERKJENNER at god foretaksledelse og foretakenes samfunnsansvar er viktig for en bærekraftig utvikling, og som bekrefter at de har som mål å stimulere foretak til i så måte å følge internasjonalt anerkjente retningslinjer og prinsipper, som OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, OECDs prinsipper for foretaksledelse og UN Global Compact,

SOM ER OVERBEVIST om at denne avtalen vil styrke foretakenes konkurransevne i globale markeder og skape vilkår som stimulerer de økonomiske forbindelsene og handels- og investeringsforbindelsene mellom partene,

ER ENIGE OM, for å nå ovennevnte mål, å inngå følgende frihandelsavtale («avtalen»):

KAPITTEL 1

ALMINNELIGE BESTEMMELSER

Artikkel 1.1

Formål

1. Partene oppretter herved et frihandelsområde i samsvar med bestemmelsene i denne avtalen, basert på handelsforbindelser mellom markedsøkonomier og på respekt for demokratiske prinsipper og menneskerettig-

a view to spurring prosperity and sustainable development.

2. The objectives of this Agreement are:
 - (a) to liberalise trade in goods, in conformity with Article XXIV of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (GATT 1994);
 - (b) to liberalise trade in services, in conformity with Article V of the General Agreement on Trade in Services (GATS);
 - (c) to mutually enhance investment opportunities;
 - (d) to prevent, eliminate or reduce unnecessary technical barriers to trade and unnecessary sanitary and phytosanitary measures;
 - (e) to promote competition in their economies, particularly as it relates to the economic relations between the Parties;
 - (f) to achieve further liberalisation on a mutual basis of the government procurement markets of the Parties;
 - (g) to ensure adequate and effective protection of intellectual property rights, in accordance with international standards;
 - (h) to develop international trade in such a way as to contribute to the objective of sustainable development and to ensure that this objective is integrated and reflected in the Parties' trade relations; and
 - (i) to contribute to the harmonious development and expansion of world trade.

Article 1.2

Geographical Scope

1. Except as otherwise specified in Annex I (Rules of Origin and Administrative Cooperation), this Agreement applies to:
 - (a) the land territory, internal waters and the territorial sea of a Party, and the air-space above the territory of a Party, in accordance with international law; and
 - (b) the exclusive economic zone and the continental shelf of a Party, in accordance with international law.
2. This Agreement shall not apply to the Norwegian territory of Svalbard, with the exception of trade in goods.

heter, med sikte på å fremme velstand og en bærekraftig utvikling.

2. Formålet med denne avtalen er
 - (a) å liberalisere handelen med varer i samsvar med artikkel XXIV i Generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 (GATT 1994),
 - (b) å liberalisere handelen med tjenester i samsvar med artikkel V i Generalavtalen om handel med tjenester (GATS),
 - (c) på gjensidig grunnlag å styrke investeringsmulighetene,
 - (d) å forhindre, fjerne eller minske unødige tekniske handelshindringer og unødige veterinære og plantesanitære tiltak,
 - (e) å fremme konkurranse i partenes økonomier, særlig hva angår de økonomiske forbindelser dem imellom,
 - (f) på gjensidig grunnlag å ytterligere liberalisere partenes markeder for offentlige anskaffelser,
 - (g) å sikre tilstrekkelig og effektivt vern av immaterielle rettigheter, i samsvar med internasjonale standarder,
 - (h) å sikre at internasjonal handel utvikles på en slik måte at den bidrar til målet om en bærekraftig utvikling, og at dette målet innarbeides og kommer til uttrykk i partenes handelsforbindelser, og
 - (i) å medvirke til en harmonisk utvikling og utvidelse av verdenshandelen.

Artikkel 1.2

Geografisk virkeområde

1. Med mindre noe annet er fastsatt i vedlegg I (Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid), får denne avtalen anvendelse på
 - (a) en parts landterritorium, indre farvann og sjøterritorium samt luftrommet over partens territorium, i samsvar med folkeretten, og
 - (b) en parts eksklusive økonomiske sone og kontinentalsokkel, i samsvar med folkeretten.
2. Denne avtalen får ikke anvendelse på det norske territoriet på Svalbard, med unntak av handel med varer.

*Article 1.3***Trade and Economic Relations Governed by this Agreement**

1. This Agreement applies to the trade and economic relations between, on the one side, the individual EFTA States and, on the other side, the Republic of Moldova. This Agreement shall not apply to the trade and economic relations between individual EFTA States, unless otherwise provided in this Agreement.
2. In accordance with the Customs Treaty of 29 March 1923 between Switzerland and Liechtenstein, Switzerland shall represent Liechtenstein in matters covered thereby.

*Article 1.4***Relation to Other International Agreements**

1. The Parties confirm their rights and obligations under the WTO Agreement and the other agreements negotiated thereunder to which they are a party, and any other international agreement to which they are a party.
2. If a Party considers that the maintenance or establishment of a customs union, free trade area, arrangement for frontier trade or another preferential agreement by another Party has the effect of altering the trade regime provided for by this Agreement, it may request consultations. The Party concluding such agreement shall afford adequate opportunity for consultations with the requesting Party.

*Article 1.5***Fulfilment of Obligations**

1. Each Party shall take any general or specific measures required to fulfil its obligations under this Agreement.
2. Each Party shall ensure the observance of all obligations and commitments under this Agreement by its respective central, regional and local governments and authorities, and by non-governmental bodies in the exercise of governmental powers delegated to them by central, regional and local governments or authorities.

*Article 1.6***Transparency**

1. Each Party shall publish, or otherwise make publicly available, their laws, regulations, judi-

*Artikkel 1.3***Handel og økonomiske forbindelser regulert av denne avtalen**

1. Denne avtalen får anvendelse på handelen og de økonomiske forbindelsene mellom den enkelte EFTA-stat på den ene siden og Republikken Moldova på den andre siden. Denne avtalen får ikke anvendelse på handelen og de økonomiske forbindelsene mellom de enkelte EFTA-statene, med mindre noe annet er fastsatt i denne avtalen.
2. I samsvar med tolltraktaten av 29. mars 1923 mellom Sveits og Liechtenstein skal Sveits representere Liechtenstein i spørsmål som omfattes av den.

*Artikkel 1.4***Forholdet til andre internasjonale avtaler**

1. Partene stadfester sine rettigheter og forpliktelser etter WTO-avtalen og de øvrige avtalene som er forhandlet fram innenfor rammen av den, og som de er part i, samt enhver annen internasjonal avtale de er part i.
2. Dersom en part anser at en annen parts opprettholdelse eller opprettelse av tollunioner, frihandelsområder, ordninger for grensehandel eller andre preferanseavtaler endrer handelsregimet som er fastsatt ved denne avtalen, kan den be om konsultasjoner. Parten som inngår en slik avtale, skal gi den anmodende part tilstrekkelig anledning til konsultasjon.

*Artikkel 1.5***Oppfyllelse av forpliktelser**

1. Hver part skal treffe alle generelle eller særlige tiltak som er nødvendige for å oppfylle sine forpliktelser etter denne avtalen.
2. Hver part skal sikre at alle forpliktelser etter denne avtalen overholdes av dens respektive sentrale, regionale og lokale administrative enheter og myndigheter og av ikke-statlige organer når disse utøver offentlig myndighet delegert til dem av sentrale, regionale og lokale administrative enheter og myndigheter.

*Artikkel 1.6***Åpenhet**

1. Hver part skal kunngjøre, eller gjøre offentlig tilgjengelig på annen måte, lover, forskrifter,

cial decisions, administrative rulings of general application as well as their respective international agreements, that may affect the operation of this Agreement.

2. Each Party shall promptly respond to specific questions and provide, upon request, information to each other on matters referred to in paragraph 1.
3. Nothing in this Agreement shall require any Party to disclose confidential information, the disclosure of which would impede law enforcement, or otherwise be contrary to the public interest, or which would prejudice the legitimate commercial interests of any economic operator.
4. In case of any inconsistency between this Article and provisions relating to transparency in other parts of this Agreement, the latter shall prevail to the extent of the inconsistency.

CHAPTER 2

TRADE IN GOODS

Article 2.1

Scope and Coverage

This Chapter applies to trade in goods between the Parties.

Article 2.2

Import Duties

1. Unless otherwise provided for in this Agreement, the Parties shall apply import duties on goods originating in another Party in accordance with Annex I (Rules of Origin and Administrative Cooperation) and Annexes II to V (Schedules of Tariff Commitments).
2. Unless otherwise provided for in this Agreement, no Party shall introduce new import duties, or increase those already applied on goods originating in another Party in accordance with its Schedule of Tariff Commitments.
3. For the purposes of this Agreement, “import duties” means any duties, taxes or charges imposed in connection with the importation of goods, except those imposed in conformity with:
 - (a) Article III of the GATT 1994, including the interpretative notes thereon;
 - (b) Articles 2.14 (Subsidies and Countervailing Measures), 2.15 (Anti-dumping), 2.16

rettsavgjørelser og forvaltningsvedtak som får generell anvendelse hos dem, samt sine respektive internasjonale avtaler dersom de kan ha betydning for hvordan denne avtalen virker.

2. Partene skal omgående besvare konkrete spørsmål og på anmodning gi hverandre opplysninger om forhold nevnt i nr. 1.
3. Ingen bestemmelse i denne avtalen skal tolkes slik at en part kan pålegges å utlevere konfidensiell informasjon dersom dette vil hindre rettshåndheving eller på annen måte være i strid med offentlighetens interesser eller være til skade for en markedsdeltakers rettmessige forretningsinteresser.
4. Ved motstrid mellom denne artikkelen og bestemmelser om åpenhet i andre deler av denne avtalen, skal sistnevnte ha forrang i den grad det foreligger motstrid.

KAPITTEL 2

HANDEL MED VARER

Artikkel 2.1

Virkeområde og dekning

Dette kapitlet får anvendelse på handelen med varer mellom partene.

Artikkel 2.2

Importavgifter

1. Med mindre annet er fastsatt i denne avtalen, skal partene anvende importavgifter på varer med opprinnelse i en annen part i samsvar med vedlegg I (Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid) og vedlegg II til V (Bindingslister over tollforpliktelser).
2. Med mindre annet er fastsatt i denne avtalen, skal ingen part innføre noen nye importavgifter eller øke dem som allerede anvendes på varer med opprinnelse i en annen part i samsvar med partens bindingsliste over tollforpliktelser.
3. I denne avtalen menes med «importavgifter» toll, skatter eller avgifter uansett art som ilegges i forbindelse med import av varer, med unntak av dem ilagt i samsvar med
 - (a) artikkel III i GATT 1994, herunder dens forklaringsnoter,
 - (b) artikkel 2.14 (Subsidier og utjevningstiltak), 2.15 (Antidumping), 2.16 (Globale

(Global Safeguard Measures) or 2.17 (Bilateral Safeguard Measures);
 (c) Article VIII of the GATT 1994, including the interpretative notes thereon.

beskyttelsestiltak) eller 2.17 (Bilaterale beskyttelsestiltak),
 (c) artikkel VIII i GATT 1994, herunder dens fortolkningsnoter.

Article 2.3

Classification of Goods

The classification of goods in trade between the Parties shall be that set out in accordance with the Harmonized Commodity Description and Coding System hereinafter referred to as “Harmonised System” or “HS”. The Parties shall, as a result of amendments to the HS nomenclature or other technical amendments to a Party’s customs tariff, amend Annex I (Rules of Origin and Administrative Cooperation) and Annexes II to V (Schedule of Tariff Commitments).

Article 2.4

Export Duties

No Party shall adopt or maintain any duties, taxes or charges other than internal charges applied in conformity with Article 2.10 (National Treatment), in connection with the exportation of goods to another Party.

Article 2.5

Rules of Origin and Administrative Cooperation

The rules of origin and administrative cooperation are set out in Annex I (Rules of Origin and Administrative Cooperation).

Article 2.6

Customs Valuation¹

Article VII of the GATT 1994 and Part I of the Agreement on Implementation of Article VII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.7

Import Licensing

The Parties confirm their rights and obligations under the WTO Agreement on Import Licensing unless otherwise specified in this Agreement.

¹ Switzerland applies customs duties based on weight and quantity rather than ad valorem duties.

Artikkel 2.3

Klassifisering av varer

Klassifiseringen av varer i handelen mellom partene skal følge nomenklatur fastsatt i samsvar med Det harmoniserte system for beskrivelse og koding av varer, heretter kalt «Det harmoniserte system» eller «HS». Partene skal, som følge av endringer i HS-nomenklaturen eller andre tekniske endringer i en parts tolltariff, endre vedlegg I (Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid) og vedlegg II til V (Bindingsliste over tollforpliktelser).

Artikkel 2.4

Eksportavgifter

Ingen part skal vedta eller opprettholde tollavgifter, skatter eller andre avgifter, bortsett fra interne gebyrer anvendt i overensstemmelse med artikkel 2.10 (Nasjonal behandling), i forbindelse med eksport av varer til en annen part.

Artikkel 2.5

Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid

Opprinnelsesregler og former for administrativt samarbeid er fastsatt i vedlegg I (Opprinnelsesregler og administrativt samarbeid).

Artikkel 2.6

Fastsettelse av tollverdi¹

Artikkel VII i GATT 1994 og del ? i Avtalen om gjennomføring av artikkel VII i Generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 får anvendelse og blir herved innlemmet i denne avtalen og gjort til en del av den, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.7

Importlisensiering

Partene stadfester sine rettigheter og forpliktelser etter WTO-avtalen om importlisensiering med mindre annet er fastsatt i denne avtalen.

¹ Sveits anvender tollavgifter basert på vekt og mengde i stedet for tollavgifter etter verdi (ad valorem-toll).

*Article 2.8***Quantitative Restrictions**

1. Article XI of the GATT 1994 applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. A Party introducing a measure in accordance with paragraph 2 of Article XI of the GATT 1994 shall promptly notify the Joint Committee. A notification by a Party in accordance with Article XI of the GATT 1994 shall be deemed equivalent to a notification under this Agreement.
3. Any measure applied in accordance with this Article shall be of limited duration, non-discriminatory, transparent and may not go beyond what is necessary to remedy circumstances described in paragraph 2 of Article XI of the GATT 1994 and may not create unnecessary obstacles to trade between the Parties.

*Article 2.9***Fees and Formalities**

Article VIII of the GATT 1994, including the interpretative notes thereon, apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*, subject to Article 7 (Fees and Charges) of Annex VI (Trade Facilitation).

*Article 2.10***National Treatment**

Each Party shall accord national treatment to the goods of another Party in accordance with Article III of the GATT 1994, including the interpretative notes thereon. To this end, Article III of the GATT 1994, including the interpretative notes thereon, is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 2.11***Technical Regulations**

1. With respect to technical regulations, standards and conformity assessments, the WTO Agreement on Technical Barriers to Trade (TBT Agreement) applies and is hereby incorporated and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. The Parties shall strengthen their cooperation in the field of technical regulations, standards and conformity assessments, with a view to

*Artikkel 2.8***Kvantitative restriksjoner**

1. Artikkel XI i GATT 1994 får anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.
2. En part som iverksetter et tiltak i samsvar med artikkel XI nr. 2 i GATT 1994, skal omgående underrette Den blandede komité. En underretning som er gitt av en part i samsvar med artikkel XI i GATT 1994, skal anses som likeverdig med en underretning etter denne avtalen.
3. Alle tiltak som anvendes i samsvar med denne artikkelen, skal være av begrenset varighet, ikke-diskriminerende og transparente, og må ikke være mer omfattende enn det som er nødvendig for å rette opp omstendigheter beskrevet i artikkel XI nr. 2 i GATT 1994, og må ikke skape unødige hindringer for handelen mellom partene.

*Artikkel 2.9***Gebyrer og formaliteter**

Artikkel VIII i GATT 1994, herunder dens fortolkningsnoter, får anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger, og med forbehold for artikkel 7 (Gebyrer og avgifter) i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

*Artikkel 2.10***Nasjonal behandling**

Hver part skal gi varene til en annen part nasjonal behandling i samsvar med artikkel III i GATT 1994, herunder dens fortolkningsnoter. For dette formålet blir artikkel III i GATT 1994, herunder dens fortolkningsnoter, herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

*Artikkel 2.11***Tekniske forskrifter**

1. Med hensyn til tekniske forskrifter, standarder og samsvarsvurderinger, får WTO-avtalen om tekniske handelshindringer (TBT-avtalen) anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.
2. Partene skal styrke sitt samarbeid på området tekniske forskrifter, standarder og samsvarsvurderinger, med sikte på å øke den gjensidige

increasing the mutual understanding of their respective systems and facilitating access to their respective markets.

3. Upon request of a Party, which considers that a technical regulation, standard or conformity assessment procedure of another Party is likely to create, or has created, an obstacle to trade, consultations shall be held with the objective of finding a mutually acceptable solution. Consultations shall take place within 30 days from the receipt of the request and may be conducted by any method agreed by the consulting Parties. The Joint Committee shall be informed thereof.
4. Upon request of a Party, the Parties shall without undue delay agree on an arrangement extending to each other treatment related to technical regulations, standards and conformity assessments which all Parties have agreed with the European Union (EU).
5. The Parties shall exchange names and addresses of contact points for this Article in order to facilitate communication and the exchange of information.

Article 2.12

Sanitary and Phytosanitary Measures

1. With respect to sanitary and phytosanitary measures, the WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS Agreement) applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. The Parties shall strengthen their cooperation in the field of sanitary and phytosanitary measures, with a view to increasing the mutual understanding of their respective systems and facilitating access to their respective markets.
3. Upon request of a Party, which considers that a sanitary or phytosanitary measure of another Party is likely to create, or has created, an obstacle to trade, or that the other Party has not fulfilled its obligations under this Article, consultations shall be held with the objective of finding a mutually acceptable solution. The consultations shall take place within 30 days from the receipt of the request and may be conducted by any method agreed by the consulting Parties. In case of perishable goods or emergencies in animal and plant health, consultations between the competent authorities shall be held without undue delay. The Joint Committee shall be informed thereof.

forståelsen av deres respektive systemer og å lette adgangen til deres respektive markeder.

3. På anmodning fra en part som anser at en teknisk forskrift, standard eller samsvarsvurderingsprosedyre til en annen part sannsynligvis vil skape, eller har skapt, en handelshindring, skal det holdes konsultasjoner med sikte på å finne en løsning som begge parter kan godta. Konsultasjonene skal finne sted innen 30 dager etter mottak av anmodningen og kan holdes ved bruk av enhver metode som de konsulterende partene er blitt enige om. Den blandede komité skal opplyses om dette.
4. På anmodning fra en part skal partene uten unødig opphold bli enige om en ordning der de gir hverandre samme behandling med hensyn til tekniske forskrifter, standarder og samsvarsvurderinger som hver av dem gir Den europeiske union (EU).
5. Partene skal utveksle navn på og adresser til kontaktpunkter for denne artikkelen med sikte på å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling.

Artikkel 2.12

Veterinære og plantesanitære tiltak

1. Med hensyn til veterinære og plantesanitære tiltak får WTO-avtalen om anvendelse av veterinære og plantesanitære tiltak (SPS-avtalen) anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.
2. Partene skal styrke sitt samarbeid på området veterinære og plantesanitære tiltak, med sikte på å øke den gjensidige forståelsen av deres respektive systemer og å lette adgangen til deres respektive markeder.
3. På anmodning fra en part som anser at en annen parts veterinære eller plantesanitære tiltak sannsynligvis vil skape, eller har skapt, en handelshindring, eller at den andre parten ikke har oppfylt sine forpliktelser etter denne artikkelen, skal det holdes konsultasjoner med sikte på å finne en løsning som begge parter kan godta. Konsultasjonene skal finne sted innen 30 dager etter mottak av anmodningen og kan holdes ved bruk av enhver metode som de konsulterende partene er blitt enige om. Gjelder saken lett bederlige varer eller nødssituasjoner innen dyre- og plantehelse, skal konsultasjoner mellom de vedkommende myndighetene holdes uten unødig opphold. Den blandede komité skal opplyses om dette.

4. The application of control, inspection and approval procedures for the import of animals, animal products, products of animal origin and animal by-products shall be carried out in accordance with the SPS Agreement and the standards, guidelines and recommendations laid down by the relevant international organisations of the SPS Agreement.
 5. The model for the official certificate or official document, where required by the importing Party, shall be mutually agreed between the Parties and be in line with international standards.
 6. The importing Party has the right to carry out an assessment of all or part of the control system of the competent authority of the exporting Party to allow imports of a specific category of products of animal origin. The Parties agree to use system audits as their preferred assessment method which relies on the examination of a sample of system procedures, documents or records and, where required, on-site inspections of facilities within the scope of the audit. The costs incurred in carrying out the audit shall be borne by the importing Party.
 7. If the importing Party maintains a list of authorised establishments for the import of animal products, the exporting Party shall provide the importing Party with satisfactory sanitary guarantees that the establishments meet the relevant requirements of the importing Party, and draw up and make available to the importing Party the lists of approved establishments.
 8. Upon request of a Party, the Parties shall without undue delay extend to each other treatment related to sanitary and phytosanitary measures each Party has granted to or agreed with the EU.
 9. The Parties shall exchange names and addresses of contact points with sanitary and phytosanitary expertise in order to facilitate communication and the exchange of information.
4. Kontroll-, tilsyns- og godkjenningsprosedyrer for import av dyr, animalske produkter, produkter av animalsk opprinnelse og animalske biprodukter skal anvendes i samsvar med SPS-avtalen og standardene, retningslinjene og anbefalingene fastsatt av de relevante internasjonale organisasjonene i henhold til SPS-avtalen.
 5. Der importparten krever et offisielt sertifikat eller et offisielt dokument, skal partene seg imellom bli enige om modellen for dette, som skal være i tråd med internasjonale standarder.
 6. Importparten har rett til å foreta en vurdering av hele eller deler av kontrollsystemet til eksportpartens vedkommende myndighet for den tillater import av en særskilt kategori produkter av animalsk opprinnelse. Partene er enige om å bruke systemrevisjon som foretrukken vurderingsmetode, som bygger på undersøkelse av et utvalg systemprosedyrer, dokumenter eller opptegnelser og, der det er nødvendig, fysiske inspeksjoner av anlegg innenfor revisjonens rammer. Kostnadene ved å utføre revisjonen skal dekkes av importparten.
 7. Dersom importparten fører en liste over godkjente virksomheter for import av animalske produkter, skal eksportparten gi importparten tilfredsstillende veterinære garantier for at virksomhetene oppfyller de relevante kravene til importparten, og skal utarbeide og gjøre tilgjengelig for importparten lister over godkjente virksomheter.
 8. På anmodning fra en part skal partene uten unødig opphold gi hverandre samme behandling med hensyn til veterinære og plante-sanitære tiltak som hver part har gitt EU eller blitt enige med EU om.
 9. Partene skal utveksle navn på og adresser til kontaktpunkter med veterinær og plante-sanitær ekspertise med sikte på å legge til rette for kommunikasjon og informasjonsutveksling.

Article 2.13

Trade Facilitation

The provisions on trade facilitation are set out in Annex VI (Trade Facilitation).

Artikkel 2.13

Handelsfasilitering

Bestemmelsene om handelsfasilitering er fastsatt i vedlegg VI (Handelsfasilitering).

*Article 2.14***Subsidies and Countervailing Measures**

1. The rights and obligations of the Parties with respect to subsidies and countervailing measures shall be governed by Articles VI and XVI of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, except as provided for in paragraph 2.
2. Before a Party initiates an investigation to determine the existence, degree and effect of any alleged subsidy in another Party, as provided for in Article 11 of the WTO Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, the Party considering initiating an investigation shall notify in writing the Party whose products are subject to an investigation and allow for a 45-day period for consultations with a view to finding a mutually acceptable solution. Consultations shall take place in the Joint Committee, unless the Parties making and receiving the request for consultations agree otherwise.

*Article 2.15***Anti-dumping**

1. No Party shall apply anti-dumping measures as provided for under Article VI of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Implementation of Article VI of the GATT 1994 in relation to goods originating in another Party.
2. Five years from the date of entry into force of this Agreement, the Parties may in the Joint Committee review the operation of paragraph 1. Thereafter the Parties may conduct biennial reviews of this matter in the Joint Committee.

*Article 2.16***Global Safeguard Measures**

1. The rights and obligations of the Parties with respect to global safeguards shall be governed by Article XIX of the GATT 1994 and the WTO Agreement on Safeguards. In taking measures under these WTO provisions, a Party shall, consistent with its obligations under the WTO Agreements, exclude imports of an originating product from one or several Parties if such imports do not in and of themselves cause or threaten to cause serious injury.
2. A Party intending to adopt definitive global safeguard measures against one or several Parties shall inform them and offer consulta-

*Artikkel 2.14***Subsidier og utjevningstiltak**

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til subsidier og utjevningstiltak skal reguleres av artikkel VI og XVI i GATT 1994 og av WTO-avtalen om subsidier og utjevningstiltak, med unntak av det som er fastsatt i nr. 2.
2. Før en part setter i gang en undersøkelse for å fastslå eksistensen, omfanget og effekten av en angivelig subsidie i en annen part, slik det er fastsatt i artikkel 11 i WTO-avtalen om subsidier og utjevningstiltak, skal parten som vurderer å sette i gang undersøkelsen, skriftlig underrette parten hvis produkter er gjenstand for undersøkelse, og gi en frist på 45 dager for konsultasjoner med sikte på å finne en løsning som begge parter kan godta. Konsultasjonene skal finne sted i Den blandede komité, med mindre partene som fremmer og mottar anmodningen om konsultasjoner, blir enige om noe annet.

*Artikkel 2.15***Antidumping**

1. Ingen part skal anvende antidumpingtiltak etter artikkel VI i GATT 1994 og WTO-avtalen om gjennomføring av artikkel VI i Generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 med hensyn til varer med opprinnelse i en annen part.
2. Fem år etter at denne avtalen er trådt i kraft, kan partene i Den blandede komité gjennomgå hvordan nr. 1 har virket. Deretter kan partene gjennomgå forholdet på nytt hvert annet år i Den blandede komité.

*Artikkel 2.16***Globale beskyttelsestiltak**

1. Partenes rettigheter og forpliktelser med hensyn til globale beskyttelsestiltak skal reguleres av artikkel XIX i GATT 1994 og av WTO-avtalen om beskyttelsestiltak. Når en part treffer tiltak etter disse WTO-bestemmelsene, skal den, i samsvar med sine forpliktelser etter WTO-avtalene, unnta import av produkter med opprinnelse i en eller flere parter dersom slik import i seg selv ikke volder eller truer med å volde alvorlig skade.
2. En part som har til hensikt å iverksette definitive globale beskyttelsestiltak mot en eller flere parter, skal underrette dem om det og

tions. It shall allow for a 45-day period from the date of the offer to hold consultations before adopting any definitive global safeguard measures.

3. A Party adopting global safeguard measures shall impose them in a way that least affects bilateral trade.

Article 2.17

Bilateral Safeguard Measures

1. Where, as a result of the reduction or elimination of a customs duty under this Agreement, any product originating in a Party is imported into the territory of another Party in such increased quantities, in absolute terms or relative to domestic production, and under such conditions as to constitute a substantial cause of serious injury or threat thereof to the domestic industry of like or directly competitive products in the territory of the importing Party, the importing Party may take bilateral safeguard measures to the minimum extent necessary to remedy or prevent the injury, subject to paragraphs 2 to 10.
2. Bilateral safeguard measures shall only be taken upon clear evidence that increased imports have caused or are threatening to cause serious injury pursuant to an investigation in accordance with the procedures laid down in the WTO Agreement on Safeguards.
3. The Party intending to take a bilateral safeguard measure pursuant to this Article shall immediately, and in any case before taking a measure, notify the other Parties. The notification shall contain all pertinent information, including evidence of serious injury or threat thereof caused by increased imports, a precise description of the product concerned, and the proposed measure, as well as the proposed date of introduction, expected duration and timetable for the progressive removal of the measure. A Party that may be affected by the bilateral safeguard measure shall be offered compensation in the form of substantially equivalent trade liberalisation in relation to the imports from any such Party.
4. If the conditions set out in paragraph 1 are met, the importing Party may take measures consisting in increasing the rate of customs duty for the product to a level not to exceed the lesser of:
 - (a) the MFN rate of duty applied at the time the bilateral safeguard measure is taken; or

tilby konsultasjoner. Den skal gi en frist på 45 dager fra datoen for tilbudet for å holde konsultasjoner, før den eventuelt iverksetter definitive globale beskyttelsestiltak.

3. En part som iverksetter globale beskyttelsestiltak, skal anvende dem på en slik måte at samhandelen påvirkes minst mulig.

Artikkel 2.17

Bilaterale beskyttelsestiltak

1. Dersom, som et resultat av redusering eller fjerning av en toll etter denne avtalen, ethvert produkt med opprinnelse i en part importeres inn på en annen parts territorium i en slik økt mengde, i absolutte tall eller i forhold til den innenlandske produksjonen, og under slike forhold at det i vesentlig grad volder eller truer med å volde alvorlig skade for innenlandsk industri som produserer tilsvarende eller direkte konkurrerende produkter på importpartens territorium, kan importparten treffe bilaterale beskyttelsestiltak i den grad det er absolutt nødvendig for å rette opp eller hindre skaden, med forbehold for nr. 2 til 10.
2. Bilaterale beskyttelsestiltak skal treffes kun dersom det foreligger klare bevis for at økt import har voldt eller truer med å volde alvorlig skade ifølge en undersøkelse gjennomført i samsvar med prosedyrene fastsatt i WTO-avtalen om beskyttelsestiltak.
3. Parten som har til hensikt å treffe et bilateralt beskyttelsestiltak i henhold til denne artikkelen, skal umiddelbart, og i alle tilfeller før den treffer et tiltak, underrette de øvrige partene. Underretningen skal inneholde alle relevante opplysninger, herunder bevis for at økt import har voldt eller truer med å volde alvorlig skade, en nøyaktig beskrivelse av det aktuelle produktet og det planlagte tiltaket samt planlagt dato for innføring, forventet varighet og tidsplan for en gradvis avvikling av tiltaket. En part som kan være berørt av det bilaterale beskyttelsestiltaket, skal tilbys kompensasjon i form av en stort sett likeverdig handelsliberalisering med hensyn til import fra enhver slik part.
4. Dersom vilkårene fastsatt i nr. 1 er oppfylt, kan importparten treffe tiltak som består i å øke tollsatsen for produktet til et nivå som ikke overstiger det laveste av
 - (a) den gjeldende MFN-satsen på det tidspunktet det bilaterale beskyttelsestiltaket treffes, eller

- (b) the MFN rate of duty applied on the day immediately preceding the date of the entry into force of this Agreement.
5. Bilateral safeguard measures shall be taken for a period not exceeding one year. In very exceptional circumstances, after review by the Joint Committee, measures may be taken up to a total maximum period of three years. No bilateral safeguard measures shall be applied to the import of a product, which has previously been subject to such a measure.
 6. The Joint Committee shall, within 30 days from the receipt of the notification, examine the information provided under paragraph 3 in order to facilitate a mutually acceptable solution. In the absence of such solution, the importing Party may adopt a bilateral safeguard measure pursuant to paragraph 4 to remedy the problem, and, in the absence of mutually agreed compensation, the Party against whose product the bilateral safeguard measure is taken may take compensatory action. The bilateral safeguard measure and the compensatory action shall be immediately notified to the other Parties. In the selection of the bilateral safeguard measure and the compensatory action, priority must be given to the action or measure which least disturbs the functioning of this Agreement. The Party taking compensatory action shall apply the action only for the minimum period necessary to achieve the substantially equivalent trade effects and in any event, only while the bilateral safeguard measure under paragraph 4 is being applied.
 7. Upon the termination of the bilateral safeguard measure, the rate of customs duty shall be the rate which would have been in effect but for the measure.
 8. In critical circumstances, where delay would cause damage which would be difficult to repair, a Party may take a provisional bilateral safeguard measure pursuant to a preliminary determination that there is clear evidence that increased imports constitute a substantial cause of serious injury, or threat thereof, to the domestic industry. The Party intending to take such a measure shall immediately notify the other Parties thereof. Within 30 days from the receipt of the notification, the procedures set out in paragraphs 2 to 6, including for compensatory action, shall be initiated. Any compensation shall be based on the total period of application of the provisional bilateral safe-
- (b) den gjeldende MFN-satsen på dagen umiddelbart før ikrafttredelsesdatoen for denne avtalen.
5. Bilaterale beskyttelsestiltak skal ikke ha mer enn ett års varighet. Under helt spesielle omstendigheter, etter gjennomgang ved Den blandede komité, kan tiltak treffes med en total maksimal varighet på tre år. Et bilateralt beskyttelsestiltak skal ikke anvendes på nytt ved import av et produkt som tidligere har vært gjenstand for et slikt tiltak.
 6. Den blandede komité skal senest 30 dager etter at den har mottatt underretning, undersøke de opplysningene som er gitt i henhold til nr. 3, med sikte på å legge til rette for en løsning som begge parter kan godta. Dersom det ikke lykkes å finne en slik løsning, kan importparten innføre et bilateralt beskyttelsestiltak i henhold til nr. 4 for å løse problemet, og, dersom det ikke oppnås enighet om kompensasjon, kan parten hvis produkt er gjenstand for beskyttelsestiltaket, iverksette kompensasjonstiltak. De øvrige partene skal umiddelbart underrettes om det bilaterale beskyttelsestiltaket og kompensasjonstiltaket. Ved valg av bilaterale beskyttelsestiltak og kompensasjonstiltak skal det gis prioritet til tiltak som griper minst mulig forstyrrende inn i gjennomføringen av denne avtalen. Parten som treffer kompensasjonstiltak, skal anvende tiltaket bare så lenge det er absolutt nødvendig for å oppnå stort sett likeverdig virkning på handelen, og under alle omstendigheter bare så lenge det bilaterale beskyttelsestiltaket i henhold til nr. 4 varer.
 7. Ved avvikling av det bilaterale beskyttelsestiltaket skal tollsatsen være satsen som ville vært anvendt hadde det ikke vært for tiltaket.
 8. I kritiske omstendigheter der forsinkelse vil medføre skade som det vil være vanskelig å rette opp, kan en part treffe et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak i henhold til en foreløpig påvisning av at det foreligger klare bevis for at økt import i vesentlig grad volder eller truer med å volde alvorlig skade for innenlandsk industri. Parten som har til hensikt å treffe et slikt tiltak, skal umiddelbart underrette de øvrige partene om dette. Prosedyrene angitt i nr. 2 til 6, herunder for kompensasjonstiltaket, skal være iverksatt innen 30 dager etter at underretningen er mottatt. Enhver kompensasjon skal være basert på den totale anvendelsesperioden for det midlertidige bila-

guard measure and of the bilateral safeguard measure.

9. Any provisional bilateral safeguard measure shall be terminated within 200 days at the latest. The period of application of any such provisional bilateral safeguard measure shall be counted as part of the duration, and any extension thereof, of the bilateral safeguard measure, set out in paragraphs 4 and 5 respectively. Any tariff increases shall be promptly refunded if the investigation described in paragraph 2 does not result in a finding that the conditions of paragraph 1 are met.
10. Five years from the date of entry into force of this Agreement, the Parties shall review whether there is a need to maintain the possibility to take safeguard measures between them. Following the review, the Parties may decide whether they want to apply this Article any longer. If the Parties decide after the first review to maintain this possibility, biennial reviews shall thereafter be conducted by the Joint Committee.

Article 2.18

WTO Agreement on Agriculture

The Parties confirm their rights and obligations under the WTO Agreement on Agriculture unless otherwise specified in this Agreement.

Article 2.19

State Trading Enterprises

Article XVII of the GATT 1994 and the Understanding on the Interpretation of Article XVII of the GATT 1994 apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.20

General Exceptions

For the purposes of this Chapter, Article XX of the GATT 1994 and its interpretative notes apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 2.21

Security Exceptions

For the purposes of this Chapter, Article XXI of the GATT 1994 and its interpretative notes apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

terale beskyttelsestiltaket og for det bilaterale beskyttelsestiltaket.

9. Et midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak skal avvikles senest innen 200 dager. Anvendelsesperioden for ethvert slikt midlertidig bilateralt beskyttelsestiltak skal regnes som en del av varigheten, og enhver forlengelse, av det bilaterale beskyttelsestiltaket, fastsatt i henholdsvis nr. 4 og 5. Enhver økning av tollsatsene skal refunderes omgående dersom undersøkelsen omtalt i nr. 2 ikke konkluderer med at vilkårene i nr. 1 er oppfylt.
10. Fem år etter ikrafttredelsesdatoen for denne avtalen skal partene gjennomgå om det er behov for å opprettholde adgangen til å treffe beskyttelsestiltak seg imellom. Etter gjennomgangen kan partene avgjøre om de vil fortsette å anvende denne artikkelen. Dersom partene etter den første gjennomgangen beslutter at denne adgangen skal opprettholdes, skal Den blandede komité deretter gjennomgå saken på nytt hvert annet år.

Artikkel 2.18

WTO-avtalen om landbruk

Partene stadfester sine rettigheter og forpliktelser etter WTO-avtalen om landbruk med mindre annet er fastsatt i denne avtalen.

Artikkel 2.19

Statlige handelsforetak

Artikkel XVII i GATT 1994 og avtalen om fortolkning av artikkel XVII i generalavtalen om tolltariffer og handel 1994 får anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.20

Generelle unntak

For dette kapitlets formål får artikkel XX i GATT 1994 og dens fortolkningsnoter anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 2.21

Sikkerhetsunntak

For dette kapitlets formål får artikkel XXI i GATT 1994 dens fortolkningsnoter anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

*Article 2.22***Balance-of-Payments**

1. A Party in serious balance of payments difficulties, or under imminent threat thereof, may, in accordance with the conditions established under the GATT 1994 and the WTO Understanding on the Balance of Payments Provisions of the GATT 1994, adopt trade restrictive measures, which shall be of limited duration and non-discriminatory, and may not go beyond what is necessary to remedy the balance of payments situation.
2. A Party introducing a measure under this Article shall promptly notify the Joint Committee.

*Article 2.23***Preference Utilisation**

1. For the purpose of monitoring the functioning of this Agreement and calculating preference utilisation rates, the Parties shall annually exchange import statistics and preferential tariff rates under this Agreement as well as applied most-favoured-nation (MFN) tariff rates.
2. Import statistics exchanged shall pertain to the three most recent years available and comprise all imports from the Party concerned, including trade values and volumes listed at the level of national subheadings. The Parties shall exchange separate statistics for imports benefitting from preferential treatment under this Agreement, for imports benefitting from other preferential treatment than under this Agreement as well as those that did not receive preferential treatment (MFN treatment). The preferential tariff rates and applied MFN tariff rates exchanged shall pertain to the same year as the import statistics. Upon request, the Parties shall exchange additional information and explanations in English.
3. The exchange of import statistics, preferential tariff rates and applied MFN tariff rates shall start one year after the entry into force of this Agreement.
4. Notwithstanding paragraph 2, no Party shall be obliged to exchange data that is confidential in accordance with its domestic laws and regulations.

*Artikkel 2.22***Betalingsbalanse**

1. En part som har, eller som står i umiddelbar fare for å få, alvorlige problemer med betalingsbalansen, kan i samsvar med de vilkårene som er fastlagt i GATT 1994 og i WTO-avtalen om bestemmelsene om betalingsbalanse i Generalavtalen om tolltariffer og handel 1994, innføre handelsrestriksjoner som skal være av begrenset varighet og ikke-diskriminerende, og som ikke må være mer omfattende enn det som er nødvendig for å rette opp situasjonen i betalingsbalansen.
2. En part som iverksetter et tiltak etter denne artikkelen, skal omgående underrette Den blandede komité.

*Artikkel 2.23***Preferanseutnyttelse**

1. For å overvåke denne avtalens virkemåte og beregne preferanseutnyttelsesgraden skal partene hvert år utveksle importstatistikker og preferansetollsatsler i henhold til denne avtalen samt anvendte tollsatsler etter beste-vilkårsprinsippet (MFN).
2. Importstatistikken som utveksles, skal gjelde de tre siste tilgjengelige årene og skal omfatte all import fra den aktuelle parten, herunder handelsverdi og -volum oppført på nivået for nasjonale underoverskrifter. Partene skal utveksle separat statistikk for import av varer som drar nytte av preferansebehandling etter denne avtalen, for import av varer som drar nytte av annen preferansebehandling enn den etter denne avtalen, samt for dem som ikke har fått preferansebehandling (MFN-behandling). Preferansetollsatsene og de anvendte MFN-tollsatsene som utveksles, skal gjelde samme år som importstatistikken. På anmodning skal partene utveksle ytterligere opplysninger og forklaringer på engelsk.
3. Utvekslingen av importstatistikk, preferansetollsatsler og anvendte MFN-tollsatsler skal starte ett år etter ikrafttreddelsen av denne avtalen.
4. Uten hensyn til nr. 2 skal ingen part være forpliktet til å utveksle data som er konfidensielle i henhold til nasjonale lover og forskrifter.

*Article 2.24***Sub-Committee on Trade in Goods**

1. A Sub-Committee on Trade in Goods (Sub-Committee) is hereby established.
2. The mandate of the Sub-Committee is set out in Annex VII (Mandate of the Sub-Committee on Trade in Goods).

*CHAPTER 3***TRADE IN SERVICES***Article 3.1***Scope and Coverage**

1. This Chapter applies to measures by the Parties affecting trade in services and taken by central, regional or local governments and authorities as well as by non-governmental bodies in the exercise of powers delegated by central, regional or local governments or authorities. It applies to all services sectors.
2. With respect to air transport services, this Chapter shall not apply to measures affecting air traffic rights or measures affecting services directly related to the exercise of air traffic rights, except as provided for in paragraph 3 of the GATS Annex on Air Transport Services. The definitions of paragraph 6 of the GATS Annex on Air Transport Services are hereby incorporated and made part of this Chapter.
3. Articles 3.4 (Most-Favoured-Nation Treatment), 3.5 (Market Access) and 3.6 (National Treatment) shall not apply to domestic laws and regulations governing the procurement by governmental agencies of services purchased for governmental purposes and not with a view to commercial resale or with a view to use in the supply of services for commercial sale.

*Article 3.2***Incorporation of Provisions from the GATS**

Where a provision of this Chapter provides that a provision of the GATS is incorporated into and made part of this Chapter, the meaning of the terms used in the GATS provision shall be understood as follows:

- (a) "Member" means Party;
- (b) "Schedule" means a Schedule referred to in Article 3.18 (Schedules of Specific Commit-

*Artikkel 2.24***Underkomité for handel med varer**

1. Det nedsettes herved en underkomité for handel med varer (heretter kalt «underkomiteen»).
2. Underkomiteens mandat er beskrevet i vedlegg VII (Mandatet til underkomiteen for handel med varer).

*KAPITTEL 3***HANDEL MED TJENESTER***Artikkel 3.1***Virkeområde og dekning**

1. Dette kapitlet får anvendelse på tiltak partene treffer som har innvirkning på handel med tjenester, og som treffes av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter og myndigheter samt av ikke-statlige organer når disse utøver myndighet delegert til dem av sentrale, regionale eller lokale administrative enheter eller myndigheter. Det får anvendelse på alle tjenestesektorer.
2. Med hensyn til luftfartstjenester får dette kapitlet ikke anvendelse på tiltak som har innvirkning på luftfartsrettigheter, eller tiltak som har innvirkning på tjenester som er direkte forbundet med utøvelse av luftfartsrettigheter, med unntak av det som er fastsatt i nr. 3 i GATS-vedlegget om luftfartstjenester. Definisjonene i nr. 6 i GATS-vedlegget om luftfartstjenester blir herved innlemmet i og gjort til en del av dette kapitlet.
3. Artikkel 3.4 (Bestevilkårsbehandling), 3.5 (Markedsadgang og 3.6 (Nasjonal behandling) får ikke anvendelse på nasjonale lover og forskrifter som regulerer offentlige organers anskaffelse av tjenester som er kjøpt inn for offentlige formål uten henblikk på kommersielt videresalg eller på bruk i ytelse av tjenester for kommersielt salg.

*Artikkel 3.2***Innlemmelse av bestemmelser fra GATS**

Når en bestemmelse i dette kapitlet fastslår at en bestemmelse i GATS blir innlemmet i og gjort til en del av dette kapitlet, skal begrepene brukt i GATS-bestemmelsen forstås slik:

- (a) med «medlem» menes part,
- (b) med «bindingsliste» menes en bindingsliste omtalt i artikkel 3.18 (Bindingslister over spesifikke forpliktelser) og inntatt i vedlegg VIII

- ments) and contained in Annex VIII (Schedules of Specific Commitments); and
- (c) “specific commitment” means a specific commitment in a Schedule referred to in Article 3.18 (Schedules of Specific Commitments).

Article 3.3

Definitions

1. The following definitions of Article I of the GATS are hereby incorporated into and made part of this Chapter:
 - (a) “trade in services”;
 - (b) “services”; and
 - (c) “a service supplied in the exercise of governmental authority”.
2. For the purposes of this Chapter:
 - (a) “service supplier” means any person that supplies, or seeks to supply, a service;²
 - (b) “natural person of another Party” means a natural person who, under the legislation of that other Party, is:
 - (i) a national of that other Party who resides in the territory of any Member of the WTO; or
 - (ii) a permanent resident of that other Party who resides in the territory of a Party, if that other Party accords substantially the same treatment to its permanent residents as to its nationals in respect of measures affecting trade in services. For the purpose of the supply of a service through presence of natural persons (Mode 4), this definition covers a permanent resident of that other Party who resides in the territory of a Party or in the territory of any Member of the WTO;
 - (c) “juridical person of another Party” means a juridical person which is either:
 - (i) constituted or otherwise organised under the law of that other Party, and is

- (Bindingslister over spesifikke forpliktelser), og
- (c) «spesifikk forpliktelse» menes en spesifikk forpliktelse i en bindingsliste omtalt i artikkel 3.18 (Bindingslister over spesifikke forpliktelser).

Artikkel 3.3

Definisjoner

1. Følgende definisjoner i artikkel ? i GATS blir herved innlemmet i og gjort til en del av dette kapittelet:
 - (a) «handel med tjenester»,
 - (b) «tjenester», og
 - (c) «en tjeneste som ytes under utøvelse av statsmyndighet».
2. I dette kapittelet menes med
 - (a) «tjenesteyter» enhver person som yter eller søker å yte en tjeneste,²
 - (b) «fysisk person fra en annen part» en fysisk person som i henhold til den andre partens lovgivning
 - (i) er borger av den andre parten, men oppholder seg på territoriet til en hvilken som helst medlemsstat i WTO, eller
 - (ii) har fast opphold i den andre parten, men oppholder seg på territoriet til en part, dersom denne andre parten gir personer med fast opphold i det vesentlige samme behandling som den gir sine egne borgere, med hensyn til tiltak som har innvirkning på handel med tjenester. Dersom en tjeneste ytes gjennom fysiske personers tilstedeværelse (type 4), omfatter denne definisjonen en person som har fast opphold i denne andre parten, men som oppholder seg på territoriet til en part eller på territoriet til en medlemsstat i WTO,
 - (c) «juridisk person fra en annen part» en juridisk person som enten
 - (i) er opprettet eller på annen måte organisert i henhold til den andre partens lov-

² Where the service is not supplied or sought to be supplied directly by a juridical person but through other forms of commercial presence such as a branch or a representative office, the service supplier (i.e. the juridical person) shall, nonetheless, through such commercial presence be accorded the treatment provided for service suppliers under this Chapter. Such treatment shall be extended to the commercial presence through which the service is supplied or sought to be supplied and need not be extended to any other parts of the service supplier located outside the territory where the service is supplied or sought to be supplied.

² Når tjenesten ikke ytes eller søkes ytet direkte av en juridisk person, men gjennom andre former for kommersiell tilstedeværelse, for eksempel en filial eller et representasjonskontor, skal tjenesteyteren (dvs. den juridiske personen) gjennom denne kommersielle tilstedeværelsen like fullt gis den behandlingen som er fastsatt for tjenesteytere i dette kapittelet. Behandlingen skal gis til den kommersielle tilstedeværelsen som tjenesten ytes eller søkes ytet gjennom, men behøver ikke å gis til andre deler av tjenesteyteren som befinner seg utenfor territoriet der tjenesten ytes eller søkes ytet.

engaged in substantive business operations in the territory of:

(aa) a Party; or

(bb) any Member of the WTO and is owned or controlled by natural persons of that other Party or by juridical persons that meet all the conditions of subparagraph (c) (i) (aa); or

(ii) in the case of the supply of a service through commercial presence, owned or controlled by:

(aa) natural persons of that other Party; or

(bb) juridical persons of that other Party identified under subparagraph (c) (i).

3. The following definitions of Article XXVIII of the GATS are hereby incorporated into and made part of this Chapter:

(a) “measure”;

(b) “supply of a service”;

(c) “measures by Members affecting trade in services”;

(d) “commercial presence”;

(e) “sector” of a service;

(f) “service of another Member”;

(g) “monopoly supplier of a service”;

(h) “service consumer”;

(i) “person”;

(j) “juridical person”;

(k) “owned”, “controlled” and “affiliated”; and

(l) “direct taxes”.

giving, og som driver en vesentlig forretningsvirksomhet på territoriet til

(aa) en part, eller

(bb) en medlemsstat i WTO og er eid eller kontrollert av fysiske personer fra den andre parten eller av juridiske personer som oppfyller alle vilkårene etter punkt c) i) aa), eller

(ii) når det gjelder ytelse av en tjeneste gjennom kommersiell tilstedeværelse, er eid eller kontrollert av

(aa) fysiske personer fra den andre parten, eller

(bb) juridiske personer fra den andre parten som nevnt under punkt c) i).

3. Følgende definisjoner i artikkel XXVIII i GATS blir herved innlemmet i og gjort til en del av dette kapitlet:

(a) «tiltak»,

(b) «ytelse av en tjeneste»,

(c) «tiltak medlemmene treffer som har innvirkning på handel med tjenester»,

(d) «kommersiell tilstedeværelse»,

(e) en tjenestes «sektor»,

(f) «annet medlems tjeneste»,

(g) «tjenesteyter med monopol»,

(h) «tjenesteforbruker»,

(i) «person»,

(j) «juridisk person»,

(k) «eid», «kontrollert» og «tilsluttet», og

(l) «direkte skatter».

Article 3.4

Most-Favoured-Nation Treatment

- Without prejudice to measures taken in accordance with Article VII of the GATS, and except as provided for in its List of MFN Exemptions contained in Annex IX (Lists of MFN-Exemptions), each Party shall accord immediately and unconditionally, in respect of all measures affecting the supply of services, to services and service suppliers of another Party treatment no less favourable than the treatment it accords to like services and service suppliers of any non-Party.
- Treatment granted under other existing or future agreements concluded by a Party and notified under Article V or Article *Vbis* of the GATS shall not be subject to paragraph 1.
- If a Party concludes or amends an agreement notified under Article V or Article *Vbis* of the

Artikkel 3.4

Bestevilkårsbehandling

- Uten at det berører tiltak truffet i samsvar med artikkel VII i GATS, og med unntak for det som er fastsatt i dens liste over unntak fra bestevilkårsklausulen i vedlegg IX (Lister over MFN-unntak), skal hver part med hensyn til ethvert tiltak som har innvirkning på ytelse av tjenester, uten opphold og uten vilkår gi en annen parts tjenester og tjenesteytere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den behandlingen den gir tilsvarende tjenester og tjenesteytere fra en ikke-part.
- Behandling i henhold til andre eksisterende eller framtidige avtaler som en part har inngått, og som det er gitt underretning om i henhold til artikkel V eller *Va* i GATS, skal ikke omfattes av nr. 1.
- Dersom en part inngår eller endrer en avtale som det er gitt underretning om i henhold til

GATS, it shall, upon the request from another Party, afford adequate opportunity to that Party to negotiate the benefits granted therein.

- Nothing in this Chapter shall be so construed as to prevent any Party from conferring or according advantages to adjacent countries in order to facilitate exchanges limited to contiguous zones of services that are both locally produced and consumed.

Article 3.5

Market Access

Article XVI of the GATS applies to this Chapter and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 3.6

National Treatment

Article XVII of the GATS applies to this Chapter and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 3.7

Additional Commitments

Article XVIII of the GATS applies to this Chapter and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 3.8

Domestic Regulation

- Each Party shall ensure that all measures of general application affecting trade in services are administered in a reasonable, objective and impartial manner.
- Each Party shall maintain or institute, as soon as practicable, judicial, arbitral or administrative tribunals or procedures which provide, at the request of an affected service supplier of another Party, for the prompt review of, and where justified, appropriate remedies for, administrative decisions affecting trade in services. Where such procedures are not independent of the agency entrusted with the administrative decision concerned, the Party shall ensure that the procedures in fact provide for an objective and impartial review.

artikkel V eller artikkel Va i GATS, skal vedkommende part på anmodning fra en annen part gi sistnevnte tilstrekkelige muligheter til å forhandle seg fram til de samme fordelene som er gitt i nevnte avtale.

- Ingen bestemmelse i dette kapitlet skal tolkes slik at det hindrer en part i å tildele eller gi tilgrensende land fordeler for å legge til rette for utveksling som er begrenset til tilstøtende soner, av tjenester som både produseres og forbrukes lokalt.

Artikkel 3.5

Markedsadgang

Artikkel XVI i GATS får anvendelse på dette kapitlet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.6

Nasjonal behandling

Artikkel XVII i GATS får anvendelse på dette kapitlet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.7

Tilleggsforpliktelser

Artikkel XVIII i GATS får anvendelse på dette kapitlet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.8

Innenlandsk regulering

- Hver part skal sikre at alle tiltak med generell anvendelse som har innvirkning på handel med tjenester, håndheves på en rimelig, objektiv og upartisk måte.
- Hver part skal opprettholde eller opprette, så snart det er praktisk mulig, domstoler, voldgiftsretter eller forvaltningsdomstoler eller tilsvarende prosedyrer som sørger for, på anmodning fra en berørt tjenesteyter fra en annen part, omgående gjennomgang av og, dersom det er berettiget, omgjøring av forvaltningsvedtak som har innvirkning på handel med tjenester. Når slike prosedyrer ikke er uavhengige av det organet som er betrodd det aktuelle forvaltningsvedtaket, skal parten sikre at prosedyrene i realiteten innebærer en objektiv og upartisk gjennomgang.

3. Where authorisation is required by a Party for the supply of a service, the competent authorities of that Party shall, within a reasonable period of time after the submission of an application is considered complete under that Party's domestic laws and regulations, inform the applicant of the decision concerning the application. At the request of the applicant, the competent authorities of that Party shall provide, without undue delay, information concerning the status of the application.
 4. Each Party shall ensure that measures relating to qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures, in all services sectors, are based on objective and transparent criteria, such as competence and the ability to supply the service.
 5. With a view to ensuring that measures relating to qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures do not constitute unnecessary barriers to trade in services, the Joint Committee shall take a decision aiming at incorporating into the Agreement any disciplines developed in the WTO in accordance with paragraph 4 of Article VI of the GATS. The Parties may also, jointly or bilaterally, decide to develop further disciplines.
 6. In sectors in which a Party has undertaken specific commitments, pending the entry into force of a decision incorporating WTO disciplines for these sectors pursuant to paragraph 5, and, if agreed between Parties, disciplines developed jointly or bilaterally under this Agreement pursuant to paragraph 5, the Party shall not apply qualification requirements and procedures, technical standards and licensing requirements and procedures that nullify or impair such specific commitments in a manner which is:
 - (a) more burdensome than necessary to ensure the quality of the service; or
 - (b) in the case of licensing procedures, in itself a restriction on the supply of the service.
 7. In determining whether a Party is in conformity with the obligation under paragraph 6, account shall be taken of international standards of relevant international organisations³ applied by that Party.
3. Dersom det kreves tillatelse fra en part for å yte en tjeneste, skal vedkommende myndigheter hos denne parten innen en rimelig frist etter at det er innlevert en søknad som anses for å være fullstendig i henhold til partens egne lover og forskrifter, underrette søkeren om utfallet av søknaden. På anmodning fra søkeren skal vedkommende myndighet hos parten uten unødige opphold opplyse om søknadens status.
 4. Hver part skal sikre at tiltak som gjelder kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og -prosedyrer i alle tjenestesektorer, baseres på objektive og åpne kriterier, slik som kompetanse og evne til å yte tjenesten.
 5. For å sikre at tiltak som gjelder kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og -prosedyrer, ikke utgjør unødige hindringer for handelen med tjenester, skal Den blandede komité treffe en beslutning med sikte på å innlemme i denne avtalen eventuelle retningslinjer som utarbeides innenfor WTO i samsvar med artikkel VI nr. 4 i GATS. Partene kan også, enten i fellesskap eller bilateralt, bli enige om å utarbeide flere retningslinjer.
 6. I sektorer der en part har påtatt seg spesifikke forpliktelser, i påvente av ikrafttreddelsen av en beslutning i henhold til nr. 5 om å innlemme WTO-retningslinjer for disse sektorene og, dersom partene er enige om det, retningslinjer utarbeidet i fellesskap eller bilateralt innenfor rammen av denne avtalen i henhold til nr. 5, skal parten ikke anvende kvalifikasjonskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisensieringskrav og -prosedyrer som opphever eller svekker slike spesifikke forpliktelser på en måte som
 - (a) er mer byrdefull enn nødvendig for å sikre tjenestens kvalitet, eller
 - (b) når det dreier seg om lisensieringsprosedyrer, i seg selv innebærer en restriksjon på ytelsen av tjenesten.
 7. For å kunne avgjøre om en part opptrer i samsvar med forpliktelsen etter nr. 6, skal det tas hensyn til relevante internasjonale organisasjoners³ internasjonale standarder som anvendes av den parten.

³ «relevant international organisations» means international bodies whose membership is open to the relevant bodies of at least all Parties.

³ Med «relevante internasjonale organisasjoner» menes internasjonale organer som er åpne for medlemskap fra de relevante organer hos minst samtlige parter.

8. Each Party shall provide for adequate procedures to verify the competence of professionals of any other Party.

Article 3.9

Recognition

1. For the purposes of the fulfilment of its relevant standards or criteria for the authorisation, licensing or certification of service suppliers, each Party shall give due consideration to any requests by another Party to recognise the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted in that other Party. Such recognition may be based upon an agreement or arrangement with that other Party, or otherwise be accorded autonomously.
2. Where a Party recognises, by agreement or arrangement, the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted, in the territory of a non-party, that Party shall afford another Party adequate opportunity to negotiate its accession to such an agreement or arrangement, whether existing or future, or to negotiate a comparable agreement or arrangement with it. Where a Party accords recognition autonomously, it shall afford adequate opportunity for another Party to demonstrate that the education or experience obtained, requirements met, or licences or certifications granted, in the territory of that other Party should also be recognised.
3. Any such agreement or arrangement or autonomous recognition shall be in conformity with the relevant provisions of the WTO Agreement, in particular paragraph 3 of Article VII of the GATS.

Article 3.10

Movement of Natural Persons

1. This Article applies to measures affecting natural persons who are service suppliers of a Party, and natural persons of a Party who are employed by a service supplier of a Party, with respect to the supply of a service.
2. This Chapter shall not apply to measures affecting natural persons seeking access to the employment market of a Party, nor shall it apply to measures regarding nationality, residence or employment on a permanent basis.

8. Hver part skal sørge for egnede prosedyrer for å verifisere kompetansen til yrkesutøvere fra en annen part.

Artikkel 3.9

Anerkjennelse

1. For å kunne oppfylle sine relevante standarder eller kriterier for autorisasjon, lisensiering eller sertifisering av tjenesteytere, skal hver part behørig vurdere enhver anmodning fra en annen part om å anerkjenne gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller sertifiseringer som er gitt hos den andre parten. Slik anerkjennelse kan være basert på en avtale eller ordning med den andre parten eller på annen måte gis på frittstående grunnlag.
2. Når en part, gjennom en avtale eller ordning, anerkjenner gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller sertifiseringer som er gitt på territoriet til en ikke-part, skal vedkommende part gi en annen part tilstrekkelig mulighet til å forhandle om tiltredelse til en slik avtale eller ordning, enten den allerede er trådt i kraft eller skal tre i kraft på et senere tidspunkt, eller til å forhandle seg fram til en tilsvarende avtale eller ordning med vedkommende part. Når en part gir slik anerkjennelse på frittstående grunnlag, skal den gi en annen part tilstrekkelig mulighet til å godtgjøre at også gjennomgått utdanning eller oppnådd erfaring, oppfylte krav eller lisenser eller sertifiseringer som er gitt på territoriet til denne andre parten, bør anerkjennes.
3. Enhver slik avtale eller ordning eller anerkjennelse på frittstående grunnlag skal være i samsvar med de relevante bestemmelsene i WTO-avtalen, særlig artikkel VII nr. 3 i GATS.

Artikkel 3.10

Bevegelsesfrihet for fysiske personer

1. Denne artikkelen får anvendelse på tiltak som har innvirkning på fysiske personer som er tjenesteytere fra en part, og fysiske personer fra en part som er ansatt av en tjenesteyter fra en part, i forbindelse med ytelse av en tjeneste.
2. Dette kapittelet får ikke anvendelse på tiltak som har innvirkning på fysiske personer som søker adgang til en parts arbeidsmarked, og heller ikke på tiltak som angår nasjonalitet, bosetning eller sysselsetting på permanent grunnlag.

3. Natural persons covered by a specific commitment shall be allowed to supply the service in accordance with the terms of that commitment.
 4. This Chapter shall not prevent a Party from applying measures to regulate the entry of natural persons of another Party into, or their temporary stay in, its territory, including those measures necessary to protect the integrity of, and to ensure the orderly movement of natural persons across its borders, provided that such measures are not applied in such a manner as to nullify or impair the benefits accruing to any Party under the terms of a specific commitment.⁴
3. Fysiske personer som omfattes av en spesifikk forpliktelse, skal ha adgang til å yte tjenesten i samsvar med vilkårene for den forpliktelsen.
 4. Bestemmelsene i dette kapitlet skal ikke hindre en part i å anvende tiltak for å regulere innreise til eller midlertidig opphold på sitt territorium av fysiske personer fra en annen part, herunder tiltak som er nødvendige for å beskytte partens grenser og sikre en ordnet grensepassering for fysiske personer, forutsatt at slike tiltak ikke anvendes på en måte som tilsidesetter eller svekker fordelene som tilkommer en part i henhold til vilkårene for en spesifikk forpliktelse.⁴

*Article 3.11***Transparency**

Paragraphs 1 and 2 of Article III and Article IIIbis of the GATS apply to this Chapter and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 3.12***Monopolies and Exclusive Service Suppliers**

Paragraphs 1, 2 and 5 of Article VIII of the GATS apply to this Chapter and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 3.13***Business Practices**

Article IX of the GATS applies to this Chapter and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 3.14***Payments and Transfers**

1. Except under the circumstances envisaged in Article 3.15 (Restrictions to Safeguard the Balance of Payments), no Party shall apply restrictions on international transfers and payments for current transactions with another Party.
2. Nothing in this Chapter shall affect the rights and obligations of the Parties under the Articles of Agreement of the International Mone-

⁴ The sole fact of requiring a visa for natural persons shall not be regarded as nullifying or impairing benefits under a specific commitment.

*Artikkel 3.11***Åpenhet**

Artikkel III nr. 1 og 2 og artikkel IIIa i GATS får anvendelse på dette kapitlet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

*Artikkel 3.12***Monopoler og tjenesteytere med enerett**

Artikkel VIII nr. 1, 2 og 5 i GATS får anvendelse på dette kapitlet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

*Artikkel 3.13***Forretningsmetoder**

Artikkel IX i GATS får anvendelse på dette kapitlet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

*Artikkel 3.14***Betalinger og overføringer**

1. Med unntak for omstendigheter som er nevnt i artikkel 3.15 (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), skal en part ikke legge restriksjoner på internasjonale overføringer og betalinger for løpende transaksjoner med en annen part.
2. Ingen bestemmelse i dette kapitlet skal berøre partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til avtalen om Det internasjonale valu-

⁴ Krav om visum for fysiske personer skal ikke i seg selv anses for å tilsidesette eller svekke fordeler i henhold til en spesifikk forpliktelse.

tary Fund (IMF), including the use of exchange actions which are in conformity with the Articles of Agreement of the IMF, provided that a Party shall not impose restrictions on capital transactions inconsistently with its specific commitments regarding such transactions, except under Article 3.15 (Restrictions to Safeguard the Balance of Payments) or at the request of the IMF.

Article 3.15

Restrictions to Safeguard the Balance of Payments

1. The Parties shall endeavour to avoid the imposition of restrictions to safeguard the balance of payments.
2. Paragraphs 1 to 3 of Article XII of the GATS apply to this Chapter and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
3. A Party adopting or maintaining such restrictions shall promptly notify the Joint Committee thereof.

Article 3.16

Subsidies

1. A Party which considers that it is adversely affected by a subsidy of another Party may request *ad hoc* consultations with that Party on such matters. The requested Party shall enter into such consultations.
2. The Parties shall review any disciplines agreed under Article XV of the GATS with a view to incorporating them into this Agreement.

Article 3.17

Exceptions

Article XIV and paragraph 1 of Article XIVbis of the GATS apply to this Chapter and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 3.18

Schedules of Specific Commitments

1. Each Party shall set out in a Schedule the specific commitments it undertakes under Articles 3.5 (Market Access), 3.6 (National Treatment) and 3.7 (Additional Commitments). With respect to sectors where such commit-

tafond (IMF), herunder bruk av valutamessige tiltak som er i samsvar med nevnte avtale, forutsatt at en part ikke innfører restriksjoner på kapitaltransaksjoner som er uforenlige med dens spesifikke forpliktelser med hensyn til slike transaksjoner, med unntak for artikkel 3.15 (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen) eller med mindre IMF ber om det.

Artikkel 3.15

Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

1. Partene skal bestrebe seg på å unngå å iverksette restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen.
2. Artikkel XII nr. 1 til 3 i GATS får anvendelse på dette kapittelet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.
3. En part som innfører eller opprettholder slike restriksjoner, skal omgående underrette Den blandede komité.

Artikkel 3.16

Subsidier

1. Dersom en part anser at en annen parts subsidier er til skade for den selv, kan den be om konsultasjoner *ad hoc* med vedkommende part i slike saker. Den anmodede part skal innlede slike konsultasjoner.
2. Partene skal gjennomgå eventuelle ordninger som er avtalt i henhold til artikkel XV i GATS, med sikte på å innlemme dem i denne avtalen.

Artikkel 3.17

Unntak

Artikkel XIV og artikkel XIVa nr. 1 i GATS får anvendelse på dette kapittelet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 3.18

Bindingslister over spesifikke forpliktelser

1. Hver part skal i en bindingsliste føre opp de spesifikke forpliktelsene den påtar seg i henhold til artikkel 3.5 (Markedsadgang), 3.6 (Nasjonal behandling) og 3.7 (Tilleggsforpliktelser). For sektorer der slike forpliktelser er

ments are undertaken, each Schedule shall specify:

- (a) terms, limitations and conditions on market access;
 - (b) conditions and qualifications on national treatment;
 - (c) undertakings relating to additional commitments referred to in Article 3.7 (Additional Commitments); and
 - (d) where appropriate, the time-frame for implementation of such commitments and the date of entry into force of such commitments.
2. Measures inconsistent with both Articles 3.5 (Market Access) and 3.6 (National Treatment) shall be subject to paragraph 2 of Article XX of the GATS.
 3. The Parties' Schedules of Specific Commitments are set out in Annex VIII (Schedules of Specific Commitments).

Article 3.19

Modification of Schedules

The Parties shall, upon written request by a Party, hold consultations to consider any modification or withdrawal of a specific commitment in the requesting Party's Schedule of Specific Commitments. The consultations shall be held within three months from the receipt of the request. In the consultations, the Parties shall aim to ensure that a general level of mutually advantageous commitments no less favourable to trade than that provided for in the Schedule of Specific Commitments prior to such consultations is maintained. Modifications of Schedules are subject to the procedures set out in Articles 10.1 (Joint Committee) and 12.2 (Amendments).

Article 3.20

Review

With the objective of further liberalising trade in services between them, the Parties shall periodically review their Schedules of Specific Commitments and their Lists of MFN Exemptions, taking into account in particular any autonomous liberalisation and on-going work under the auspices of the WTO. The first such review shall take place no later than three years from the entry into force of this Agreement.

inngått, skal hver bindingsliste nærmere angi følgende:

- (a) vilkår for og begrensninger på markedsadgang,
 - (b) vilkår og kvalifikasjoner for nasjonal behandling,
 - (c) tilsagn i forbindelse med tilleggsforpliktelser nevnt i artikkel 3.7 (Tilleggsforpliktelser), og
 - (d) der det er hensiktsmessig, tidsramme for gjennomføring av slike forpliktelser og ikrafttredelsesdatoen for slike forpliktelser.
2. For tiltak som er uforenlige med både artikkel 3.5 (Markedsadgang) og 3.6 (Nasjonal behandling), får artikkel XX nr. 2 i GATS anvendelse.
 3. Partenes bindingslister over spesifikke forpliktelser er oppført i vedlegg VIII (Bindingslister over spesifikke forpliktelser).

Artikkel 3.19

Endring av bindingslister

Partene skal på skriftlig anmodning fra en part holde konsultasjoner for å vurdere om en spesifikke forpliktelse i den anmodende parts bindingsliste over spesifikke forpliktelser bør endres eller oppheves. Konsultasjonene skal finne sted innen tre måneder etter at anmodningen er mottatt. Under konsultasjonene skal partene søke å sikre at det opprettholdes et generelt nivå på gjensidig fordelaktige forpliktelser som ikke er mindre gunstige for handelen enn det som var fastsatt i bindingslisten over spesifikke forpliktelser før konsultasjonene ble innledet. Endringer i bindingslistene skal skje i henhold til prosedyrene fastsatt i artikkel 10.1 (Den blandede komité) og 12.2 (Endringer).

Artikkel 3.20

Gjennomgang

Partene skal, med mål om å liberalisere samhandelen med tjenester ytterligere, jevnlig gjennomgå sine bindingslister over spesifikke forpliktelser og lister over unntak fra bestevilkårsklausulen (MFN-unntak), idet de særlig tar hensyn til eventuelle uavhengige liberaliseringer og pågående arbeid i regi av WTO. Den første gjennomgangen skal finne sted senest tre år etter at denne avtalen er trådt i kraft.

*Article 3.21***Annexes**

The following Annexes form an integral part of this Chapter:

- (a) Annex VIII (Schedules of Specific Commitments);
- (b) Annex IX (List of MFN Exemptions);
- (c) Annex X (Financial Services);
- (d) Annex XI (Telecommunication Services); and
- (e) Annex XII (Movement of Natural Persons); and
- (f) Annex XIII (Maritime Transport and Related Services).

*CHAPTER 4***ESTABLISHMENT***Article 4.1***Scope and Coverage**

1. This Chapter applies to commercial presence in all sectors, with the exception of services sectors as set out in Article 3.1 (Scope and Coverage).⁵
2. This Chapter shall be without prejudice to the interpretation or application of other international agreements relating to investment or taxation to which one or several EFTA States and the Republic of Moldova are parties.

*Article 4.2***Definitions**

For the purposes of this Chapter:

- (a) “juridical person” means any legal entity duly constituted or otherwise organised under the domestic laws and regulations of a Party, whether for profit or otherwise, and whether privately owned or governmentally-owned, including any corporation, trust, partnership, joint venture, sole proprietorship or association;
- (b) “juridical person of a Party” means a juridical person constituted or otherwise organised under the domestic laws and regulations of a Party and engaged in substantive business operations in that Party;

*Artikkel 3.21***Vedlegg**

Følgende vedlegg utgjør en integrert del av dette kapittelet:

- (a) vedlegg VIII (Bindingslister over spesifikke forpliktelser),
- (b) vedlegg IX (Liste over MFN-unntak),
- (c) vedlegg X (Finansielle tjenester),
- (d) vedlegg XI (Telekommunikasjonstjenester),
- (e) vedlegg XII (Bevegelsesfrihet for fysiske personer) og
- (f) vedlegg XIII (Sjøtransport og tilknyttede tjenester).

*KAPITTEL 4***ETABLERING***Artikkel 4.1***Virkeområde og dekning**

1. Dette kapittelet får anvendelse på kommersiell tilstedeværelse i alle sektorer, med unntak av tjenestesektorer som fastsatt i artikkel 3.1 (Virkeområde og dekning).⁵
2. Dette kapittelet skal ikke berøre fortolkningen eller anvendelsen av andre internasjonale avtaler om investeringsvirksomhet eller beskatning som én eller flere av EFTA-statene og Republikken Moldova er part i.

*Artikkel 4.2***Definisjoner**

I dette kapittelet menes med

- (a) «juridisk person» ethvert rettssubjekt som er behørig opprettet eller på annen måte organisert i henhold til en parts nasjonale lover og forskrifter, uansett om det har et økonomisk formål eller ikke, og uansett om det er privat eller offentlig eid, herunder enhver form for selskap, kompaniskap, forvaltningsselskap («trust»), fellesforetak («joint venture»), enkeltpersonforetak eller sammenslutning,
- (b) «juridisk person fra en part» en juridisk person som er opprettet eller på annen måte organisert i henhold til en parts nasjonale lover og forskrifter, og som driver en vesentlig forretningsvirksomhet i denne parten,

⁵ It is understood that services specifically exempted from the scope of Chapter 3 (Trade in Services) do not fall within the scope of this Chapter.

⁵ Partene er innforstått med at tjenester som er spesifikt unntatt fra virkeområdet for kapittel 3 (Handel med tjenester), ikke kommer inn under dette kapittelets virkeområde.

- (c) “natural person” means a person who has the nationality, or is a permanent resident, of a Party in accordance with its domestic laws and regulations;
- (d) “commercial presence” means any type of business establishment, including through:
- (i) the constitution, acquisition or maintenance of a juridical person; or
 - (ii) the creation or maintenance of a branch or a representative office, in the territory of another Party for the purpose of performing an economic activity.
- (c) «fysisk person» en person som er statsborger eller er fast bosatt i en part i samsvar med partens nasjonale lover og forskrifter,
- (d) «kommersiell tilstedeværelse» forretningsvirksomhet av enhver art, herunder ved
- (i) stiftelse, erverv eller videreføring av en juridisk person, eller
 - (ii) opprettelse eller videreføring av en filial eller et representasjonskontor, på en annen parts territorium med det formål å utføre økonomisk aktivitet.

Article 4.3

National Treatment

Each Party shall, subject to Article 4.4 (Reservations) and the reservations set out in Annex XIV (List of Reservations), accord to juridical and natural persons of another Party, and to the commercial presence of such persons, treatment no less favourable than that it accords, in like situations, to its own juridical and natural persons, and to the commercial presence of such persons.

Article 4.4

Reservations

1. Article 4.3 (National Treatment) shall not apply to:
 - (a) any reservation in Annex XIV (List of Reservations);
 - (b) an amendment to a reservation referred to in subparagraph (a) to the extent that the amendment does not decrease the conformity of the reservation with Article 4.3 (National Treatment); and
 - (c) any new reservation adopted by a Party, and incorporated into Annex XIV (List of Reservations) which does not affect the overall level of commitments of that Party under this Agreement; to the extent that such reservations are inconsistent with Article 4.3 (National Treatment).
2. As part of the review provided for in Article 4.12 (Review), the Parties undertake to review the reservations set out in Annex XIV (List of Reservations) at least every three years with a view to reducing or removing such reservations.
3. A Party may, at any time, either upon request of another Party or unilaterally, remove in whole or in part its reservations set out in

Artikkel 4.3

Nasjonal behandling

Hver part skal, med forbehold for artikkel 4.4 (Forbehold) og forbehold oppført i vedlegg XIV (Liste over forbehold), gi juridiske og fysiske personer fra en annen part og slike personers kommersielle tilstedeværelse en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som vedkommende part i tilsvarende situasjoner gir dens egne juridiske og fysiske personer og slike personers kommersielle tilstedeværelse.

Artikkel 4.4

Forbehold

1. Artikkel 4.3 (Nasjonal behandling) får ikke anvendelse på
 - (a) forbehold i vedlegg XIV (Liste over forbehold),
 - (b) en endring av et forbehold omtalt i bokstav a), i den grad endringen ikke svekker forbeholdets samsvar med artikkel 4.3 (Nasjonal behandling), og
 - (c) nye forbehold vedtatt av en part og innarbeidet i vedlegg XIV (Liste over forbehold) som ikke påvirker det samlede nivået for den partens forpliktelser etter denne avtalen, i den grad slike forbehold er uforenlige med artikkel 4.3 (Nasjonal behandling).
2. Som ledd i gjennomgangen fastsatt i artikkel 4.12 (Gjennomgang) forplikter partene seg til minst hvert tredje år å gjennomgå forbeholdene oppført i vedlegg XIV (Liste over forbehold) med sikte på å redusere antall forbehold eller fjerne dem.
3. En part kan når som helst, enten på anmodning fra en annen part eller ensidig, helt eller delvis fjerne sine forbehold oppført i vedlegg

Annex XIV (List of Reservations) by written notification to the other Parties.

4. A Party may, at any time, incorporate a new reservation into Annex XIV (List of Reservations) in accordance with subparagraph 1(c), by written notification to the other Parties. On receiving such written notification, another Party may request consultations regarding the reservation. On receiving the request for consultations, the Party incorporating the new reservation shall enter into consultations with the requesting Party.

Article 4.5

Key Personnel

1. Each Party shall, subject to its domestic laws and regulations, grant natural persons of another Party, and key personnel who are employed by natural or juridical persons of another Party, entry and temporary stay in its territory in order to engage in activities connected with commercial presence, including the provision of advice or key technical services.
2. Each Party shall, subject to its domestic laws and regulations, permit natural or juridical persons of another Party, and their commercial presence, to employ, in connection with commercial presence, any key personnel of the natural or juridical person's choice regardless of nationality and citizenship provided that such key personnel has been permitted to enter, stay and work in its territory and that the employment concerned conforms to the terms, conditions and time limits of the permission granted to such key personnel.
3. Each Party shall, subject to its domestic laws and regulations, grant entry and temporary stay and provide any necessary confirming documentation to the spouse and minor children of a natural person who has been granted entry, temporary stay and authorisation to work in accordance with paragraphs 1 and 2. The spouse and minor children shall be admitted for the period of the stay of that person.

XIV (Liste over forbehold) ved å gi skriftlig underretning til de øvrige parter.

4. En part kan når som helst innarbeide et nytt forbehold i vedlegg XIV (Liste over forbehold) i samsvar med nr. 1 bokstav c) ved å gi skriftlig underretning til de øvrige parter. Når en annen part mottak en slik underretning, kan den anmode om konsultasjoner om forbeholdet. Når parten som har innarbeidet det nye forbeholdet, mottar en anmodning om konsultasjoner, skal den innlede konsultasjoner med den anmodende parten.

Artikkel 4.5

Nøkkelpersonell

1. Hver part skal, med de eventuelle begrensninger som følger av dens nasjonale lover og forskrifter, gi fysiske personer fra en annen part og nøkkelpersoner som er ansatt hos fysiske eller juridiske personer fra en annen part, innreisetillatelse og midlertidig oppholdstillatelse på sitt territorium for at de kan delta i virksomhet forbundet med kommersiell tilstedeværelse, herunder rådgivning og ytelse av viktige tekniske tjenester.
2. Hver part skal, med de eventuelle begrensninger som følger av dens nasjonale lover og forskrifter, gi fysiske eller juridiske personer fra en annen part og deres kommersielle tilstedeværelse adgang til, i forbindelse med slik tilstedeværelse, å ansette nøkkelpersoner etter den fysiske eller juridiske personens eget valg uavhengig av nasjonalitet og statsborgerskap, forutsatt at disse nøkkelpersonene har fått tillatelse til å reise inn, oppholde seg og arbeide på partens territorium, og at den aktuelle ansettelsen er i samsvar med de vilkårene og tidsbegrensningene som gjelder for tillatelsen som er gitt nøkkelpersonene.
3. Hver part skal, med forbehold for dens nasjonale lover og forskrifter, gi innreisetillatelse og midlertidig oppholdstillatelse til og sørge for all nødvendig bekreftende dokumentasjon for ektefellen og mindreårige barn til en fysisk person som er innvilget innreise, midlertidig opphold og arbeidstillatelse i samsvar med nr. 1 og 2. Ektefellens og de mindreårige barnas tillatelse skal gis for samme oppholdsperiode som for vedkommende person.

*Article 4.6***Right to Regulate**

1. Subject to this Chapter, a Party may, on a non-discriminatory basis, adopt, maintain or enforce any measure that is in the public interest, such as measures to meet health, safety or environmental concerns or reasonable measures for prudential purposes.
2. No Party shall waive or otherwise derogate from, or offer to waive or otherwise derogate from, measures to meet health, safety or environmental concerns as an encouragement for the establishment, acquisition, expansion or retention in its territory of a commercial presence of persons of another Party or a non-Party.

*Article 4.7***Transparency**

1. Laws, regulations, judicial decisions and administrative rulings of general application made effective by a Party, and agreements in force between the Parties, which affect matters covered by this Chapter shall be published promptly, or otherwise made publicly available, in such a manner as to enable the Parties and their juridical and natural persons to become acquainted with them.
2. Nothing in this Article shall require any Party to disclose confidential information, the disclosure of which would impede law enforcement, or otherwise be contrary to the public interest, or would prejudice the legitimate commercial interests of any juridical or natural person.

*Article 4.8***Payments and Transfers**

1. Except under the circumstances envisaged in Article 4.9 (Restrictions to Safeguard the Balance of Payments), no Party shall apply restrictions on current payments and capital movements relating to commercial presence activities in non-services sectors.
2. Nothing in this Chapter shall affect the rights and obligations of the Parties under the Articles of Agreement of the IMF, including the use of exchange actions which are in conformity with the Articles of Agreement of the IMF, provided that no Party shall impose

*Artikkel 4.6***Rett til regulering**

1. Med forbehold for dette kapittelet kan en part på ikke-diskriminerende grunnlag vedta, opprettholde eller håndheve tiltak som er i offentlighetens interesse, herunder tiltak av betydning for helse, miljø eller sikkerhet eller rimelige tiltak av forsiktighetshensyn.
2. Ingen part skal gi avkall på eller på annen måte avvike fra, eller tilby å gi avkall på eller på annen måte avvike fra, tiltak av betydning for helse, miljø eller sikkerhet for å stimulere til oppstart, erverv, utvidelse eller opprettholdelse på sitt territorium av en kommersiell tilstedeværelse av personer fra en annen part eller en ikke-part.

*Artikkel 4.7***Åpenhet**

1. Lover, forskrifter, rettsavgjørelser og forvaltningsvedtak som er gitt generell anvendelse, og som er i kraft hos en part, samt gjeldende avtaler mellom partene, som omhandler saker som hører under dette kapittelet, skal omgående kunngjøres eller på annen måte gjøres offentlig tilgjengelige på en slik måte at partene og deres juridiske og fysiske personer kan gjøre seg kjent med dem.
2. Ingen bestemmelse i denne artikkelen skal tolkes slik at en part kan pålegges å utlevere konfidensiell informasjon, dersom dette vil hindre rettshåndheving eller på annen måte være i strid med offentlighetens interesser eller være til skade for en juridisk eller fysisk persons rettmessige forretningsinteresser.

*Artikkel 4.8***Betalinger og overføringer**

1. Med unntak for omstendigheter som er nevnt i artikkel 4.9 (Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen), skal en part ikke legge restriksjoner på løpende betalinger og kapitalbevegelser i forbindelse med virksomhet fra kommersiell tilstedeværelse i sektorer utenom tjenestesektorene.
2. Ingen bestemmelse i dette kapittelet skal berøre partenes rettigheter og forpliktelser i henhold til avtalen om IMF, herunder bruk av valutamessige tiltak som er i samsvar med nevnte avtale, forutsatt at ingen part innfører restriksjoner på kapitaltransaksjoner som er

restrictions on capital transactions inconsistent with its obligations under this Chapter.

uforenlige med dens forpliktelser etter dette kapittelet.

Article 4.9

Restrictions to Safeguard the Balance of Payments

1. The Parties shall endeavour to avoid the imposition of restrictions to safeguard the balance of payments.
2. For the purposes of this Chapter, paragraphs 1 to 3 of Article XII of the GATS apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
3. A Party adopting or maintaining such restrictions shall promptly notify the Joint Committee.

Article 4.10

General Exceptions

For the purposes of this Chapter, Article XIV of the GATS applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 4.11

Security Exceptions

For the purposes of this Chapter, paragraph 1 of Article XIVbis of the GATS applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

Article 4.12

Review

This Chapter shall be subject to periodic review by the Joint Committee regarding the possibility to further develop the Parties' commitments.

CHAPTER 5

ELECTRONIC COMMERCE

Article 5.1

Definitions

1. For the purposes of this Chapter, Article 3.3 (Definitions) applies.
2. For the purposes of this Chapter:
 - (a) "electronic signature" means data in electronic which is attached to or logically associated with other data in electronic form and used for authentication of the signatory;

Artikkel 4.9

Restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen

1. Partene skal bestrebe seg på å unngå å iverksette restriksjoner for å beskytte betalingsbalansen.
2. For dette kapittelets formål får artikkel XII nr. 1 til 3 i GATS anvendelse på dette kapittelet og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.
3. En part som innfører eller opprettholder slike restriksjoner, skal omgående underrette Den blandede komité.

Artikkel 4.10

Generelle unntak

For dette kapittelets formål får artikkel XIV i GATS anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 4.11

Sikkerhetsunntak

For dette kapittelets formål får artikkel XIVa nr. 1 i GATS anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

Artikkel 4.12

Gjennomgang

Dette kapittelet skal gjennomgås jevnlig av Den blandede komité med sikte på en mulig videreutvikling av partenes forpliktelser.

KAPITTEL 5

ELEKTRONISK HANDEL

Artikkel 5.1

Definisjoner

1. For dette kapittelets formål får artikkel 3.3 (Definisjoner) anvendelse.
2. I dette kapittelet menes med
 - (a) «elektronisk signatur» data i elektronisk form som er knyttet til eller logisk forbundet med andre data i elektronisk form, og som brukes til autentisering av signatøren,

- (b) “electronic transmissions” means transmissions of electronic data through the Internet;
 - (c) “electronic trust service” means an electronic service consisting of:
 - (i) the creation, verification and validation of electronic signatures, electronic seals, electronic time stamps, electronic registered delivery services and certificates related to those services;
 - (ii) the creation, verification and validation of certificates for website authentication; or
 - (iii) the preservation of electronic signatures, electronic seals or certificates related to those services;
 - (d) “end-user” means a user not providing public communications networks or publicly available electronic communications services;
 - (e) “market surveillance” means activities carried out and measures taken by public authorities to ensure that goods and services comply with domestic laws and regulations and do not endanger health, safety or any other aspect of public interest protection;
 - (f) “market surveillance authority” means an authority responsible for carrying out market surveillance;
 - (g) “personal data” means any information relating to an identified or identifiable natural person;
 - (h) “processing” of personal data means any operation or set of operations which is performed on personal data or on sets of personal data, whether or not by automated means, such as collection, recording, organisation, structuring, storage, adaptation or alteration, retrieval, consultation, use, disclosure by transmission, dissemination or otherwise making available, alignment or combination, restriction, erasure or destruction;
 - (i) “trade administration documents” means documents, forms or other information, including in electronic formats, as required by a Party’s domestic legislation on commercial trade transactions;
 - (j) “unsolicited commercial electronic messages” means electronic messages for commercial purposes without the consent of the recipient or against the explicit rejection of the recipient.
- (b) «elektroniske overføringer» overføringer av elektroniske data via internett,
 - (c) «elektronisk tillitstjeneste» en elektronisk tjeneste som består av
 - (i) opprettelse, verifisering og validering av elektroniske signaturer, elektroniske segl, elektroniske tidsstempler, elektroniske tjenester for registrert sending og sertifikater knyttet til slike tjenester,
 - (ii) opprettelse, verifisering og validering av sertifikater for nettstedautentisering eller
 - (iii) bevaring av elektroniske signaturer, elektroniske segl eller sertifikater knyttet til slike tjenester,
 - (d) «sluttbruker» en bruker som ikke tilbyr offentlige kommunikasjonsnettverk eller offentlig tilgjengelige elektroniske kommunikasjonstjenester,
 - (e) «markedstilsyn» virksomhet som utøves, og tiltak som treffes av offentlige myndigheter for å sikre at varer og tjenester oppfyller nasjonale lover og forskrifter og ikke setter helse, sikkerhet eller andre sider ved vernet av offentlige interesser i fare,
 - (f) «markedstilsynsmyndighet» en myndighet med ansvar for å utføre markedstilsyn,
 - (g) «personopplysninger» enhver opplysning om en identifisert eller identifiserbar fysisk person,
 - (h) «behandling» av personopplysninger enhver operasjon eller rekke av operasjoner som gjøres med personopplysninger, enten automatisert eller ikke, f.eks. innsamling, registrering, organisering, strukturering, lagring, tilpasning eller endring, gjenfinning, konsultering, bruk, utlevering ved overføring, spredning eller andre former for tilgjengeliggjøring, sammenstilling eller samkjøring, begrensning, sletting eller tilintetgjøring,
 - (i) «administrative handelsdokumenter» dokumenter, skjemaer eller annen informasjon, herunder i elektroniske format, som kreves etter en parts nasjonale lovgivning om kommersielle handelstransaksjoner,
 - (j) «uønskede kommersielle elektroniske meldinger» elektroniske meldinger som sendes for kommersielle formål uten at mottakeren har samtykket, eller til tross for at mottakeren uttrykkelig har sagt nei.

*Article 5.2***Scope**

1. This Chapter applies to measures of the Parties affecting trade enabled by electronic means.
2. In the event of any inconsistency between this Chapter and Annex X (Financial Services), Annex X (Financial Services) shall prevail to the extent of the inconsistency.
3. This Chapter shall not apply to audio-visual services.

*Article 5.3***General Provisions**

The Parties recognise:

- (a) the economic growth and opportunities that electronic commerce in goods and services provides, in particular for businesses and consumers as well as the potential for enhancing international trade;
- (b) the importance of avoiding barriers to the use and development of electronic commerce in goods and services; and
- (c) the need to create an environment of trust and confidence in as well as security for electronic commerce, in particular:
 - (i) protection of privacy of natural persons in relation to the processing of personal data;
 - (ii) protection of confidentiality of individual records and accounts, and commercial secrets;
 - (iii) measures to prevent and fight deceptive and fraudulent practices or to deal with the effects of a default on contracts; and
 - (iv) measures against unsolicited commercial electronic messages.

*Article 5.4***Right to Regulate**

The Parties reaffirm the right to regulate in the area of electronic commerce in conformity with this Chapter to achieve legitimate policy objectives.

*Artikkel 5.2***Virkeområde**

1. Dette kapittelet får anvendelse på tiltak partene treffer som har innvirkning på handel gjort mulig gjennom elektroniske midler.
2. Ved motstrid mellom dette kapittelet og vedlegg X (Finansielle tjenester) skal vedlegg X (Finansielle tjenester) ha forrang i den grad det foreligger motstrid.
3. Dette kapittelet får ikke anvendelse på audio-visuelle tjenester.

*Artikkel 5.3***Alminnelige bestemmelser**

Partene anerkjenner

- (a) at elektronisk handel (heretter kalt e-handel) med varer og tjenester skaper økonomisk vekst og økonomiske muligheter, særlig for virksomheter og forbrukere, samt at det gir et potensial for å styrke internasjonal handel,
- (b) at det er viktig å unngå hindringer for bruk og utvikling av e-handel med varer og tjenester, og
- (c) at det er behov for å skape rammer som gir tillit til og sikkerhet for e-handel, særlig
 - (i) personvern for fysiske personer i forbindelse med behandling av personopplysninger,
 - (ii) beskyttelse av fortroligheten til individuelle opptegnelser og kontoer samt forretningshemmeligheter,
 - (iii) tiltak for å forhindre og bekjempe villedende og bedragersk praksis eller for å håndtere virkningene av mislighold av kontrakter, og
 - (iv) tiltak mot uønskede kommersielle elektroniske meldinger.

*Artikkel 5.4***Rett til regulering**

Partene bekrefter på nytt retten til regulering på området e-handel i samsvar med dette kapittelet for å nå rettmessige politiske mål.

*Article 5.5***Customs Duties⁶**

1. No Party shall impose customs duties on electronic transmissions.
2. For greater certainty, paragraph 1 shall not preclude a Party from imposing internal taxes, fees, or other charges on electronic transmissions, provided that they are imposed in a manner consistent with this Agreement.

*Article 5.6***Electronic Authentication, Trust Services and Contracts by Electronic Means**

1. No Party shall deny the legal effect and admissibility as evidence in legal proceedings of an electronic document, electronic signature, electronic seal, electronic time stamp or of data sent and received using an electronic registered delivery service, solely on the ground that it is in electronic form.
2. No Party shall adopt or maintain measures that would:
 - (a) prohibit parties to an electronic transaction from mutually determining the appropriate electronic authentication methods for their transaction; or
 - (b) prevent parties to an electronic transaction from being able to prove to judicial or administrative authorities that the use of electronic authentication or an electronic trust service in that transaction complies with the applicable legal requirements.
3. Notwithstanding paragraph 2, each Party may require that for a particular category of transactions, the method of electronic authentication or trust service is either certified by an authority accredited in accordance with its domestic laws and regulations or that the method meets certain performance standards which shall be objective, transparent and non-discriminatory and shall only relate to the specific characteristics of the category of transactions concerned.
4. Except to the extent provided under a Party's domestic laws and regulations in relation to certain types of contracts, a Party shall not deny that contracts may be concluded by electronic means.

⁶ It is understood that «customs duties» means import and export duties.

*Artikkel 5.5***Toll⁶**

1. Partene skal ikke legge toll på elektroniske overføringer.
2. Det presiseres at nr. 1 ikke er til hinder for at en part kan legge interne skatter, gebyrer eller andre avgifter på elektroniske overføringer, forutsatt at de ilegges på en måte som er forenlig med denne avtalen.

*Artikkel 5.6***Elektronisk autentisering, elektroniske tillitstjenester og elektroniske kontrakter**

1. En part skal ikke unnlate å gi et elektronisk dokument, en elektronisk signatur, et elektronisk segl, et elektronisk tidsstempel eller data som sendes og mottas ved hjelp av en elektronisk tjeneste for registrert sending, rettsvirkning og gyldighet som bevis ved rettergang ene og alene fordi de er i elektronisk form.
2. En part skal ikke vedta eller opprettholde tiltak som vil
 - (a) hindre parter i en elektronisk transaksjon i å bestemme i fellesskap hvilke elektroniske autentiseringsmetoder som er hensiktsmessige for deres transaksjon, eller
 - (b) hindre parter i en elektronisk transaksjon i å kunne dokumentere overfor retts- og forvaltningsmyndigheter at bruken av elektronisk autentisering eller en elektronisk tillitstjeneste i den aktuelle transaksjonen oppfyller gjeldende rettslige krav.
3. Uten hensyn til nr. 2 kan hver part, for en bestemt kategori transaksjoner, kreve at den elektroniske autentiseringsmetoden eller den elektroniske tillitstjenesten enten sertifiseres av en myndighet som er akkreditert i samsvar med partens nasjonale lover og forskrifter, eller oppfyller visse objektive, åpne og ikke-diskriminerende kvalitetsstandarder og bare skal gjelde for særtrekkene ved den aktuelle kategorien transaksjoner.
4. Med mindre noe annet er fastsatt i en parts nasjonale lover og forskrifter med hensyn til visse typer kontrakter, skal en part ikke nekte å godta at kontrakter kan inngås ved bruk av elektroniske midler.

⁶ Partene er innforstått med at med «toll» menes import- og eksportavgifter.

5. Each Party shall ensure that its domestic laws and regulations do not deprive electronic contracts of legal effect and validity solely on the ground that contracts have been made by electronic means.

Article 5.7

Paperless Trade Administration

1. Each Party shall make all trade administration documents publicly available in electronic form.
2. Each Party shall accept electronic versions of trade administration documents as legal equivalents of paper documents except if:
 - (a) there is a domestic or international legal requirement to the contrary; or
 - (b) doing so would reduce the effectiveness of the trade administration process.

Article 5.8

Open Internet Access

Subject to applicable domestic laws and regulations, each Party shall adopt or maintain appropriate measures to ensure that end-users in its territory are able to:

- (a) access, distribute and use services and applications of their choice available through the Internet, subject to reasonable and non-discriminatory network management;
- (b) connect devices of their choice to the Internet, provided that such devices comply with the requirements in the territory where they are used and do not harm the network; and
- (c) have access to information on the network management practices of their Internet access service supplier.

Article 5.9

Online Consumer Trust

1. Each Party shall adopt or maintain measures to ensure the effective protection of consumers engaging in electronic commerce transactions, including but not limited to measures that:
 - (a) proscribe fraudulent and deceptive commercial practices;
 - (b) require suppliers of goods and services to act in good faith and abide by fair commercial practices, including through the prohibition of charging consumers for unsolicited goods and services;

5. Hver part skal sikre at dens nasjonale lover og forskrifter ikke nekter elektroniske kontrakter rettsvirkning og gyldighet ene og alene fordi kontraktene er inngått ved bruk av elektroniske midler.

Artikkel 5.7

Papirløs handelsadministrasjon

1. Hver part skal gjøre alle administrative handelsdokumenter offentlig tilgjengelige i elektronisk form.
2. Hver part skal godta elektroniske versjoner av administrative handelsdokumenter som rettslig likeverdige med papirdokumenter, med mindre
 - (a) det foreligger nasjonale eller internasjonale rettslige krav om det motsatte, eller
 - (b) dette vil gjøre handelsadministrasjonsprosessen mindre effektiv.

Artikkel 5.8

Åpen tilgang til internett

Med forbehold for gjeldende nasjonale lover og forskrifter skal hver part treffe eller opprettholde egnede tiltak for å sikre at sluttbrukerne på dens territorium kan

- (a) få tilgang til, distribuere og bruke tjenester og programmer etter eget valg, som er tilgjengelige på internett, med forbehold om en rimelig og ikke-diskriminerende nettforvaltning,
- (b) kople utstyr etter eget valg til internett, forutsatt at dette utstyret er i samsvar med kravene på territoriet hvor det er i bruk, og at det ikke skader nettet, og
- (c) få tilgang til informasjon om praksis for nettforvaltning hos sin leverandør av internetttilgjengselstjenester.

Artikkel 5.9

Forbrukertillit på internett

1. Hver part skal treffe eller opprettholde tiltak for å sikre effektivt vern av forbrukere som deltar i e-handelstransaksjoner, inkludert, men ikke begrenset til, tiltak som
 - (a) forbyr bedragerisk og villedende handelspraksis,
 - (b) krever at leverandører av varer og tjenester opptrer i god tro og følger rettfærdig handelspraksis, herunder gjennom et forbud mot å kreve betaling fra forbrukere for uønskede varer og tjenester,

- (c) require suppliers of goods and services to provide consumers with clear and thorough information regarding their identity and contact details,⁷
 - (d) as well as information regarding the goods and services, the transaction and the applicable consumer rights; and
 - (e) grant consumers access to redress to claim their rights, including a right to remedies in cases where goods or services are paid and not delivered or provided as agreed.
2. The Parties recognise the importance of entrusting their consumer protection agencies or other relevant bodies with adequate enforcement powers and the importance of cooperation between their agencies in the enforcement of their respective domestic laws and regulations related to consumer protection and online consumer trust.
 3. The Parties recognise the importance of promoting effective policy frameworks relating to consumer product safety.

Article 5.10

Unsolicited Commercial Electronic Messages

1. In order to protect users effectively against unsolicited commercial electronic messages, each Party shall adopt or maintain measures that:
 - (a) require suppliers of unsolicited commercial electronic messages to facilitate the ability of recipients to stop the sending of such messages; and
 - (b) require the consent, as specified according to the domestic laws and regulations of each Party, of recipients to receive commercial electronic messages.
2. Each Party shall provide access to recourse against suppliers of unsolicited commercial electronic messages who do not comply with its measures implemented pursuant to paragraph 1.

Article 5.11

Cross-border Data Flows

1. The Parties commit to ensuring cross-border data flows to facilitate digital trade. To that

⁷ In the case of intermediary service suppliers, this also includes the identity and contact details of the actual supplier of the goods and services

- (c) krever at leverandører av varer og tjenester gir forbrukere klar og fullstendig informasjon om sin identitet og sine kontaktopplysninger,⁷
 - (d) samt informasjon om varene og tjenestene, transaksjonen og de gjeldende forbrukerrettighetene, og
 - (e) gir forbrukere adgang til avhjelp slik at de kan påberope seg sine rettigheter, herunder tilgang til rettsmidler i tilfeller hvor varer eller tjenester er betalt for, men ikke levert etter avtalen.
2. Partene anerkjenner at det er viktig å gi sine forbrukervernmyndigheter eller andre relevante myndigheter tilstrekkelig håndhevingsmyndighet, og at det er viktig med samarbeid mellom myndighetene om håndhevingen av deres respektive nasjonale lover og forskrifter knyttet til forbrukervern og forbrukertillit på internett.
 3. Partene anerkjenner at det er viktig å fremme effektive politiske rammer knyttet til forbrukerproduktsikkerhet.

Artikkel 5.10

Uønskede kommersielle elektroniske meldinger

1. For å effektivt beskytte brukere mot uønskede kommersielle elektroniske meldinger skal hver part treffe eller opprettholde tiltak som
 - (a) krever at leverandører av uønskede kommersielle elektroniske meldinger gjør det mulig for mottakere å stanse sendingen av slike meldinger, og
 - (b) krever samtykke, som fastsatt i hver parts nasjonale lover og forskrifter, fra mottakere om å motta kommersielle elektroniske meldinger.
2. Hver part skal gi adgang til å ta rettslige skritt mot leverandører av uønskede kommersielle elektroniske meldinger som ikke overholder tiltak iverksatt i henhold til nr. 1.

Artikkel 5.11

Dataflyt over landegrensene

1. Partene forplikter seg til å sikre dataflyt over landegrensene for å lette digital handel. For

⁷ For formidlingstjenesteleverandører inkluderer dette også identiteten og kontaktopplysningene til den faktiske leverandøren av varene og tjenestene.

end, cross-border data flows shall not be restricted between the Parties by:⁸

- (a) requiring the use of computing facilities or network elements in the Party's territory for processing, including by imposing the use of computing facilities or network elements that are certified or approved in the territory of the Party;
 - (b) requiring the localisation of data in the Party's territory for storage or processing.
 - (c) prohibiting storage or processing in the territory of the other Party; or
 - (d) making the cross-border transfer of data contingent upon use of computing facilities or network elements in the Party's territory or upon localisation requirements in the Party's territory.
2. Between Norway and the Republic of Moldova, nothing in this Article shall be construed to prevent Norway or the Republic of Moldova from taking any action which it considers necessary for the protection of its essential security interests.
 3. The Parties shall review the implementation of this Article and assess its functioning in the Joint Committee. The first such review shall take place no later than three years from the entry into force of this Agreement.

Article 5.12

Electronic Payments and Invoicing

1. The Parties recognise the pivotal role of electronic payments in enabling electronic commerce and the rapid growth of electronic payments. The Parties agree to support the development of efficient, safe and secure cross-border electronic payments by fostering the adoption and use of internationally accepted standards, promoting interoperability and the interlinking of payment infrastructures, and encouraging useful innovation and competition in the payments ecosystem.
2. The Parties recognise the importance of e-invoicing which increases the efficiency, accuracy and reliability of commercial transactions and agree to promote the adoption of interoperable systems for e-invoicing.

⁸ With respect to financial services, this provision applies as long as the financial supervisory authorities have access to the necessary data for fulfilling their supervisory tasks.

dette formål skal dataflyt over landegrensene ikke begrenses mellom partene ved å⁸

- (a) kreve at databehandlingsanlegg eller nettkomponenter på partens territorium skal brukes til behandlingen, herunder ved å pålegge bruk av databehandlingsanlegg eller nettkomponenter som er sertifisert eller godkjent på partens territorium,
 - (b) kreve at data skal lokaliseres på partens territorium for lagring eller behandling,
 - (c) forby lagring eller behandling på territoriet til en annen part, eller
 - (d) gjøre overføring av data over landegrensene betinget av bruk av databehandlingsanlegg eller nettkomponenter på partens territorium eller av krav om lokalisering på partens territorium.
2. Mellom Norge og Republikken Moldova skal ingen bestemmelse i denne artikkelen tolkes slik at den hindrer Norge eller Republikken Moldova i å treffe ethvert tiltak som parten anser som nødvendig for å verne sine grunnleggende sikkerhetsinteresser.
 3. Partene skal i Den blandede komité gjennomgå gjennomføringen av denne artikkelen og vurdere hvordan den virker. Den første gjennomgangen skal finne sted senest tre år etter at denne avtalen er trådt i kraft.

Artikkel 5.12

Elektroniske betalinger og fakturaer

1. Partene anerkjenner den sentrale rollen til elektroniske betalinger i å muliggjøre e-handel og den raske veksten til elektroniske betalinger. Partene er enige om å støtte utviklingen av effektive, trygge og sikre elektroniske betalinger over landegrensene ved å drive fram innføring og bruk av internasjonalt aksepterte standarder, fremme samvirkingsevne og sammenkjedning av betalingsinfrastrukturer og oppmuntre til nyttig innovasjon og konkurranse i betalingsøkosystemet.
2. Partene anerkjenner betydningen av elektronisk fakturering som øker effektiviteten, nøyaktigheten og påliteligheten til kommersielle transaksjoner, og er enige om å fremme innføring av samvirkende systemer for elektronisk fakturering.

⁸ Med hensyn til finansielle tjenester får denne bestemmelsen anvendelse forutsatt at finanstilsynsmyndighetene har tilgang til de dataene de trenger for å utføre sine tilsynsoppgaver.

3. The Parties shall support and facilitate the adoption of e-invoicing by undertakings. To this end, the Parties shall endeavour to:
 - (a) promote the existence of underlying infrastructure to support e-invoicing; and
 - (b) generate awareness of and build capacity for e-invoicing.

Article 5.13

Protection of Personal Data and Privacy

1. The Parties recognise that the protection of personal data and privacy is a fundamental right and that high standards in this regard contribute to the development of digital trade and trust therein.
2. Each Party shall adopt or maintain safeguards it deems appropriate to ensure a high level of protection of personal data and privacy, including through the adoption and application of rules for the cross-border transfer of personal data. Nothing in this Agreement shall affect the protection of personal data and privacy afforded by the Parties' respective safeguards.
3. The Parties shall inform each other about any safeguards they adopt or maintain according to paragraph 2.

Article 5.14

Transfer of or Access to Source Code

1. No Party shall require the transfer of, or access to, the source code of software or parts thereof owned by a natural or juridical person of another Party.
2. This Article shall not apply to:
 - (a) requirements by a court or administrative tribunal;
 - (b) intellectual property rights and their protection and enforcement;
 - (c) competition law and its enforcement;
 - (d) the right of a Party to take measures in accordance with Chapter 7 (Government Procurement);
 - (e) requirements by market surveillance authorities in order to verify the conformity of goods and services with legal requirements; or
 - (f) voluntary transfer or granting of access to source code on a commercial basis by a natural or juridical person of a Party.

3. Partene skal støtte og legge til rette for at foretak innfører elektronisk fakturering. For dette formål skal partene bestrebe seg på å
 - (a) fremme eksisterende underliggende infrastruktur for å støtte elektronisk fakturering og
 - (b) skape bevissthet rundt og bygge kapasitet for elektronisk fakturering.

Artikkel 5.13

Vern av personopplysninger og personvern

1. Partene anerkjenner at vern av personopplysninger og personvern er en grunnleggende rettighet, og at høye standarder på dette området bidrar til utvikling av digital handel og tillit til denne.
2. Hver part skal treffe eller opprettholde beskyttelsestiltak som den anser som hensiktsmessige for å sikre et høyt nivå av vern av personopplysninger og personvern, herunder vedtak og anvendelse av regler for overføring av personopplysninger over landegrensene. Ingen bestemmelse i denne avtalen skal berøre vernet av personopplysninger og personvern som gis av partenes respektive beskyttelsestiltak.
3. Partene skal underrette hverandre om ethvert beskyttelsestiltak som de treffer eller opprettholder i henhold til nr. 2.

Artikkel 5.14

Overføring av eller tilgang til kildekode

1. Ingen part skal kreve overføring av, eller tilgang til, kildekode til programvare eller deler derav som eies av en fysisk eller juridisk person fra en annen part.
2. Denne artikkelen får ikke anvendelse på
 - (a) krav fra en domstol eller forvaltningsdomstol,
 - (b) immaterielle rettigheter og beskyttelse og håndheving av disse,
 - (c) konkurranserett og håndheving av denne,
 - (d) retten til en part til å treffe tiltak i samsvar med kapittel 7 (Offentlige anskaffelser),
 - (e) krav fra markedstilsynsmyndigheter for å verifisere at varer og tjenester er i samsvar med rettslige krav, eller
 - (f) frivillig overføring av eller innvilgning av tilgang til kildekode på kommersielt grunnlag av en fysisk eller juridisk person fra en part.

*Article 5.15***Cooperation on Electronic Commerce**

1. The Parties may engage in a dialogue on regulatory issues raised in relation to electronic commerce, which could, *inter alia*, address the following issues:
 - (a) the liability of intermediary service providers with respect to the transmission and storage of information;
 - (b) the treatment of unsolicited commercial electronic messages;
 - (c) interoperability of infrastructures, such as secure electronic authentication and payments;
 - (d) consumer protection; and
 - (e) other issues relevant for the development of electronic commerce.
2. Such a dialogue may include exchange of information on the Parties' respective domestic laws and regulations on these issues as well as on the implementation of such domestic laws and regulations.

*Article 5.16***General Exceptions**

For the purposes of this Chapter, Article XX of the GATT 1994 and Article XIV of the GATS apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

*Article 5.17***Security Exceptions**

For the purposes of this Chapter, Article XXI of the GATT 1994 and Article XIV*bis* of the GATS apply and are hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.

CHAPTER 6

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY*Article 6.1***Protection of Intellectual Property**

1. The Parties shall grant and ensure adequate, effective and non-discriminatory protection of intellectual property rights, and provide for measures for the enforcement of such rights against infringement thereof, including counterfeiting and piracy, in accordance with this Chapter and Annex XV (Protection of Intellectual Property), and the international agreements referred to therein.

*Artikkel 5.15***Samarbeid om e-handel**

1. Partene kan gå i dialog om regulerings spørsmål knyttet til e-handel, som blant annet kan handle om
 - (a) ansvaret til formidlingstjenesteleverandører med hensyn til overføring og lagring av informasjon,
 - (b) behandlingen av uønskede kommersielle elektroniske meldinger,
 - (c) samvirkingsevnen til infrastrukturer, slik som sikker elektronisk autentisering og sikre elektroniske betalinger,
 - (d) forbrukervern og
 - (e) andre spørsmål som er relevante for utviklingen av e-handelen.
2. En slik dialog kan omfatte utveksling av informasjon om partenes respektive nasjonale lover og forskrifter om disse spørsmålene samt om gjennomføringen av slike nasjonale lover og forskrifter.

*Artikkel 5.16***Generelle unntak**

For dette kapitlets formål får artikkel XX i GATT 1994 og artikkel XIV i GATS anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

*Artikkel 5.17***Sikkerhetsunntak**

For dette kapitlets formål får artikkel XXI i GATT 1994 og artikkel XIVa i GATS anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, med de nødvendige tilpasninger.

KAPITTEL 6

IMMATERIALRETTLIG VERN*Artikkel 6.1***Immaterialrettslig vern**

1. Partene skal gi og sikre et tilstrekkelig, effektivt og ikke-diskriminerende vern av immaterielle rettigheter og fastsette tiltak for å sikre disse rettighetene mot inngrep, herunder etterligning og piratkopiering, i samsvar med dette kapitlet og vedlegg XV (Immaterialrettslig vern), samt de internasjonale avtalene det vises til der.

2. The Parties shall accord to each other's nationals treatment no less favourable than that they accord to their own nationals. Exemptions from this obligation must be in accordance with the substantive provisions of Articles 3 and 5 of the WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement).
 3. The Parties shall grant to each other's nationals treatment no less favourable than that accorded to nationals of a non-party. If a Party concludes a trade agreement containing provisions on the protection of intellectual property rights with a non-Party, notified under Article XXIV of the GATT 1994, it shall notify the other Parties without delay and accord to them treatment no less favourable than that provided under such agreement. The Party concluding such an agreement shall, on request by another Party, negotiate the incorporation of provisions of the agreement granting a treatment no less favourable than that provided under that agreement into this Agreement. Exemptions from this obligation must be in accordance with the substantive provisions of the TRIPS Agreement, in particular Articles 4 and 5.
 4. On request of a Party, the Joint Committee shall review this Chapter and Annex XV (Protection of Intellectual Property), with a view to further improving the levels of protection and to avoiding or remedying trade distortions caused by actual levels of protection of intellectual property rights.
2. Partene skal gi hverandres borgere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den de gir sine egne borgere. Unntak fra denne forpliktelsen må være i samsvar med de materielle bestemmelsene i artikkel 3 og 5 i WTO-avtalen om handelsrelaterte sider ved immaterielle rettigheter (TRIPS-avtalen).
 3. Partene skal gi hverandres borgere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den de gir borgere fra en ikke-part. Dersom en part inngår en handelsavtale med en ikke-part, som inneholder bestemmelser om vernet av immaterielle rettigheter, og som det er gitt underretning om i henhold til artikkel XXIV i GATT 1994, skal vedkommende part omgående underrette de øvrige parter og gi dem en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som følger av en slik avtale. Parten som inngår en slik avtale, skal på anmodning fra en annen part forhandle om å innlemme avtalebestemmelser som gir en behandling som ikke er mindre enn gunstig enn den som følger av den avtalen, inn i denne avtalen. Unntak fra denne forpliktelsen må være i samsvar med de materielle bestemmelsene i TRIPS-avtalen, særlig artikkel 4 og 5.
 4. På anmodning fra en part skal Den blandede komité gjennomgå dette kapitlet og vedlegg XV (Immateriellrettslig vern), med sikte på å styrke vernet ytterligere og å unngå eller rette opp handelsvridninger som skyldes faktiske vernenivåer for immaterielle rettigheter.

CHAPTER 7

GOVERNMENT PROCUREMENT

Article 7.1

Scope and Coverage

1. The WTO Revised Agreement on Government Procurement 2012 (GPA 2012) applies and is hereby incorporated into and made part of this Agreement, *mutatis mutandis*.
2. For the purposes of this Chapter, "covered procurement" means procurement in accordance with Article II of the GPA and, in addition, works concessions as defined in Annex XVI (Government Procurement).
3. The Parties shall cooperate in the Joint Committee with the aim of increasing the understanding of their respective public procurement systems and achieving further liberalisa-

KAPITTEL 7

OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

Artikkel 7.1

Virkeområde og dekning

1. Den reviderte WTO-avtalen om offentlige anskaffelser av 2012 (GPA) får anvendelse og blir herved innlemmet i og gjort til en del av denne avtalen, *med de nødvendige tilpasninger*.
2. I dette kapitlet menes med «dekkede anskaffelser» anskaffelser i samsvar med artikkel II i GPA samt bygge- og anleggskonsesjoner som definert i vedlegg XVI (Offentlige anskaffelser).
3. Partene skal samarbeide i Den blandede komité med mål om å få bedre innsikt i hverandres ordninger for offentlige anskaffelser og å oppnå ytterligere liberalisering og bedre

tion and mutual opening up of public procurement markets.

adgang til hverandres markeder for offentlige anskaffelser.

Article 7.2

Exchange of Information

To facilitate communication between the Parties on government procurement, Appendix 2 to Annex XVI (Government Procurement) lists contact points which shall, upon request, provide information on the Parties' domestic laws, regulations and practices in the field of government procurement.

Artikkel 7.2

Utvexling av informasjon

For å legge til rette for kommunikasjon mellom partene om offentlige anskaffelser inneholder tillegg 2 til vedlegg XVI (Offentlige anskaffelser) kontaktpunkter som på anmodning skal gi informasjon om partenes nasjonale lover, forskrifter og framgangsmåter på området offentlige anskaffelser.

Article 7.3

Sustainable Public Procurement

1. The Parties recognise the importance of promoting sustainable public procurement in its economic, environmental and social dimensions to contribute to the proper functioning of competition and sustainable economic growth.
2. Each Party shall allow procuring entities to take into account environmental, labour and social considerations throughout the procurement procedure, provided they are non-discriminatory and are not applied in a discriminatory manner.
3. Each Party shall take appropriate measures to ensure compliance with its obligations under environmental, social and labour laws and regulations, including those established under Chapter 9 (Trade and Sustainable Development).

Artikkel 7.3

Bærekraftige offentlige anskaffelser

1. Partene anerkjenner at det er viktig å fremme bærekraftige offentlige anskaffelser i disses økonomiske, miljømessige og sosiale dimensjoner for å bidra til at konkurranse har den virkningen den skal ha, og til bærekraftig økonomisk vekst.
2. Hver part skal tillate oppdragsgivere å ta hensyn til miljømessige, arbeidsmessige og sosiale forhold gjennom hele anskaffelsesprosedyren, forutsatt at disse hensynene er ikke-diskriminerende og ikke anvendes på en diskriminerende måte.
3. Hver part skal treffe egnede tiltak for å sikre overholdelse av sine forpliktelser etter miljø-, sosial- og arbeidsrett, herunder forpliktelsene fastsatt i kapittel 9 (Handel og bærekraftig utvikling).

Article 7.4

Facilitation of Participation of Small and Medium-sized Enterprises

1. The Parties recognise the important contribution of Small and Medium-sized Enterprises (SMEs) to economic growth and employment and the importance of facilitating their participation in government procurement.
2. If available, a Party shall, upon request of another Party, provide information regarding its measures aimed at promoting, encouraging and facilitating the participation of SMEs in government procurement.
3. With a view to facilitating participation by SMEs in government procurement, each Party shall, to the extent possible, and if appropriate:

Artikkel 7.4

Tilretteleggelse av deltakelse fra små og mellomstore bedrifter

1. Partene anerkjenner det viktige bidraget fra små og mellomstore bedrifter (SMB-er) til økonomisk vekst og sysselsetting og betydningen av å legge til rette for deres deltakelse i offentlige anskaffelser.
2. En part skal på anmodning fra en annen part gi informasjon om eventuelle tiltak den har truffet for å fremme, oppmuntre og tilrettelegge for SMB-ers deltakelse i offentlige anskaffelser.
3. Med sikte på å tilrettelegge for SMB-ers deltakelse i offentlige anskaffelser skal hver part, i den grad det er mulig, og dersom det er relevant,

- (a) share information and best practices related to the participation of SMEs in government procurement;
- (b) to make all tender documentation available free of charge; and
- (c) undertake activities aimed at facilitating the participation of SMEs in government procurement.

Article 7.5

Further Negotiations

If a Party grants after the entry into force of this Agreement, additional benefits with regard to access to its public procurement markets to a non-Party, it shall, upon request of another Party, enter into negotiations with a view to extending these benefits to that Party on a reciprocal basis.

CHAPTER 8

COMPETITION

Article 8.1

Rules of Competition

1. The following practices of enterprises are incompatible with the proper functioning of this Agreement in so far as they may affect trade between the Parties:
 - (a) agreements between enterprises, decisions by associations of enterprises and concerted practices between enterprises which have as their object or effect the prevention, restriction or distortion of competition; and
 - (b) abuse by one or more enterprises of a dominant position in the territory of a Party as a whole or in a substantial part thereof.
2. Paragraph 1 shall also apply to the activities of public enterprises, and enterprises to which the Parties grant special or exclusive rights, in so far as the application of these provisions does not obstruct the performance, in law or in fact, of the particular public tasks assigned to them.
3. This Chapter shall be without prejudice to the autonomy of each Party to develop, maintain and enforce its competition laws and regulations.
4. This Article shall not be construed to create any direct obligations for enterprises.

- (a) dele informasjon og beste praksis knyttet til SMB-ers deltakelse i offentlige anskaffelser,
- (b) gjøre all anbudsdokumentasjon gratis tilgjengelig og
- (c) utføre aktiviteter med mål om å tilrettelegge for SMB-ers deltakelse i offentlige anskaffelser.

Artikkel 7.5

Videre forhandlinger

Dersom en part etter ikrafttreddelsen av denne avtalen gir en ikke-part ytterligere fordeler med hensyn til adgangen til sine respektive markeder for offentlige anskaffelser, skal den på anmodning fra en annen part innlede forhandlinger med sikte på å gi denne parten samme fordeler på gjensidig grunnlag.

KAPITTEL 8

KONKURRANSE

Artikkel 8.1

Konkurranseregler

1. Følgende atferd hos foretak er uforenlig med denne avtalens virkemåte i den grad den kan ha betydning for samhandelen mellom partene:
 - (a) avtaler mellom foretak, beslutninger truffet av sammenslutninger av foretak og samordnet opptreden mellom foretak, som har som formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen, og
 - (b) ett eller flere foretaks utilbørlige utnyttelse av sin dominerende stilling på en parts territorium eller på en vesentlig del av det.
2. Nr. 1 får anvendelse også på virksomheten til offentlige foretak og foretak som partene har gitt sær- eller eneretter, i den grad anvendelsen av disse bestemmelsene verken faktisk eller juridisk hindrer foretakene i å utføre de særlige offentlige oppgavene som er tillagt dem.
3. Dette kapitlet skal ikke berøre hver parts handlefrihet til å utvikle, opprettholde og håndheve sine konkurranselover og -forskrifter.
4. Denne artikkelen skal ikke tolkes slik at den skaper noen direkte forpliktelser for foretak.

*Article 8.2***Cooperation**

1. The Parties shall cooperate and consult in their dealings with anti-competitive practices referred to in paragraph 1 of Article 8.1 (Rules of Competition), with the aim of putting an end to such practices or their adverse effects on trade.
2. Cooperation may include the exchange of pertinent information that is available to the Parties. No Party shall be required to disclose information that is confidential according to its domestic laws and regulations.

*Article 8.3***Consultations**

1. If a Party considers that a given practice continues to affect trade in the sense of paragraph 1 of Article 8.1 (Rules of Competition), after cooperation or consultations in accordance with Article 8.2 (Cooperation), it may request consultations in the Joint Committee.
2. The Parties concerned shall provide the Joint Committee with all the support and available information in order to examine the case and, where appropriate, eliminate the practice objected to.
3. The Joint Committee shall, within 60 days from the receipt of the request, examine the information provided in order to facilitate a mutually acceptable solution of the matter.

*Article 8.4***Dispute Settlement**

No Party may have recourse to Chapter 11 (Dispute Settlement) for any matter arising under this Chapter.

*CHAPTER 9***TRADE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT***Article 9.1***Context and Objectives**

1. The Parties recall the Stockholm Declaration on the Human Environment of 1972, the Rio Declaration on Environment and Development of 1992, Agenda 21 on Environment and Development of 1992, the Johannesburg Plan of Implementation on Sustainable Development

*Artikkel 8.2***Samarbeid**

1. Partene skal samarbeide og konsultere hverandre i forbindelse med konkurransebegrensende atferd som nevnt i nr. 1 i artikkel 8.1 (Konkurranseregler), med mål om å bringe slik atferd eller den negative virkningen den har på handelen, til opphør.
2. Samarbeidet kan omfatte utveksling av relevant informasjon som partene har tilgang til. Ingen part plikter å utlevere informasjon som etter partens egne nasjonale lover og forskrifter er konfidensiell.

*Artikkel 8.3***Konsultasjoner**

1. Dersom en part, etter samarbeid eller konsultasjoner i samsvar med artikkel 8.2 (Samarbeid), anser at en bestemt atferd fortsetter å påvirke handelen i betydningen etter nr. 1 i artikkel 8.1 (Konkurranseregler), kan parten anmode om konsultasjoner i Den blandede komité.
2. De berørte parter skal gi Den blandede komité all bistand og tilgjengelig informasjon som den trenger for å undersøke saken og, der det er hensiktsmessig, eliminere den påklagede atferden.
3. Den blandede komité skal innen 60 dager etter at anmodningen er mottatt, undersøke den informasjonen som er gitt, for å legge til rette for en løsning av saken som begge parter kan godta.

*Artikkel 8.4***Tvisteløsning**

Ingen part kan benytte tvisteløsning i henhold til kapittel 11 (Tvisteløsning) i noen sak som oppstår i forbindelse med dette kapitlet.

*KAPITTEL 9***HANDEL OG BÆREKRAFTIG UTVIKLING***Artikkel 9.1***Kontekst og formål**

1. Partene minner om Stockholm-erklæringen om det menneskelige miljø fra 1972, Rio-erklæringen om miljø og utvikling fra 1992, Agenda 21 om miljø og utvikling fra 1992, handlingsplanen for en bærekraftig utvikling vedtatt i Johannesburg i 2002, ILOs erklæring fra 1998

of 2002, the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (1998), as amended in 2022, the Ministerial Declaration of the UN Economic and Social Council on Full Employment and Decent Work of 2006, the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization (2008), as amended in 2022, the ILO Centenary Declaration for the Future of Work of 2019, the Rio+20 Outcome Document “The Future We Want” of 2012 and the UN 2030 Agenda for Sustainable Development of 2015.

2. The Parties shall promote sustainable development which encompasses economic development, social development and environmental protection, all three being interdependent and mutually reinforcing. They underline the benefit of cooperation on trade and investment related labour and environmental issues as part of a global approach to trade and sustainable development.
3. The Parties commit to promote the development of international trade and investment as well as their preferential economic relationship in a manner that is beneficial to all and that contributes to sustainable development.

Article 9.2

Right to Regulate and Levels of Protection

1. Recognising the right of each Party, subject to the provisions of this Agreement, to establish its own levels of environmental and labour protection, and to adopt or modify accordingly its relevant laws, policies and practices, each Party shall seek to ensure that its laws, policies and practices provide for and encourage high levels of environmental and labour protection, consistent with standards, principles and agreements referred to in this Chapter. Each Party shall strive to further improve the level of protection provided for in those laws, policies and practices.
2. When preparing and implementing measures related to the environment or labour conditions that affect trade or investment between them, the Parties shall take account of available scientific, technical and other information, and relevant international standards, guidelines and recommendations.

om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, som endret i 2022, ministererklæringen om full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår vedtatt av FNs økonomiske og sosiale råd i 2006, ILOs erklæring fra 2008 om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering, som endret i 2022, ILOs hundreårserklæring fra 2019 om framtidens arbeidsliv, slutt-dokumentet fra Rio+20 i 2012 med tittelen «The Future We Want» og FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling fra 2015.

2. Partene skal fremme bærekraftig utvikling som omfatter økonomisk utvikling, sosial utvikling og miljøvern, som er gjensidig avhengige og gjensidig støttende faktorer. De understreker nytten av å samarbeide om handels- og investeringsrelaterte arbeids- og miljøspørsmål som ledd i en global tilnærming til handel og bærekraftig utvikling.
3. Partene forplikter seg til å fremme utviklingen av internasjonal handel og investering samt sine prioriterte økonomiske forbindelser på en slik måte som gagnar alle og bidrar til en bærekraftig utvikling.

Artikkel 9.2

Rett til regulering og vernnivå

1. Idet de anerkjenner hver parts rett, med forbehold for bestemmelsene i denne avtalen, til selv å fastsette nivået for sitt miljø- og arbeidervern og i tråd med dette å vedta ny eller endre eksisterende relevant lovgivning, politikk og praksis, skal partene arbeide for å sikre at deres respektive lovgivning, politikk og praksis tilrettelegger for og fremmer et høyt miljø- og arbeidervernnivå i samsvar med de standarder, prinsipper og avtaler som er nevnt i dette kapitlet. Hver part skal bestrebe seg på å ytterligere styrke vernet som følger av slik lovgivning, politikk og praksis.
2. Når partene utformer og gjennomfører tiltak som gjelder miljø eller arbeidsforhold, og som påvirker handelen og investeringsvirksomheten dem imellom, skal de ta hensyn til vitenskapelig, teknisk og annen informasjon som er tilgjengelig, samt relevante internasjonale standarder, retningslinjer og anbefalinger.

*Article 9.3***Upholding Levels of Protection in the Application and Enforcement of Laws, Regulations or Standards**

1. No Party shall fail to effectively enforce its environmental and labour laws, regulations or standards in a manner affecting trade or investment between the Parties.
2. No Party shall weaken or reduce the level of environmental or labour protection provided by its laws, regulations or standards with the sole intention to seek a competitive trade advantage of producers or service providers operating in that Party or to otherwise encourage trade or investment.
3. No Party shall waive or otherwise derogate from, or offer to waive or otherwise derogate from, such laws, regulations or standards in order to encourage investment from another Party or to seek a competitive trade advantage of producers or service providers operating in that Party.

*Article 9.4***International Labour Standards and Agreements**

1. The Parties commit to promote the development of international trade and investment in a way that is conducive to full and productive employment and decent work for all.
2. The Parties recall the obligations deriving from membership of the ILO to respect, promote and realise the principles concerning the fundamental rights as reflected in the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (1998), as amended in 2022, namely:
 - (a) freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining;
 - (b) the elimination of all forms of forced or compulsory labour;
 - (c) the effective abolition of child labour;
 - (d) the elimination of discrimination in respect of employment and occupation, and;
 - (e) a safe and healthy working environment.
3. The Parties recall the obligations deriving from membership of the ILO to effectively implement the ILO Conventions which they have ratified and to make continued and sus-

*Artikkel 9.3***Opprettholdelse av vernenivå ved anvendelse og håndheving av lover, forskrifter og standarder**

1. Ingen part skal unnlate å effektivt håndheve sine egne miljø- og arbeidslivslover, -forskrifter eller -standarder på en måte som har innvirkning på handelen eller investeringsvirksomheten mellom partene.
2. Ingen part skal svekke eller senke miljø- eller arbeidervernnivået fastsatt i partens lover, forskrifter eller standarder utelukkende i den hensikt å søke et handelsmessig konkurransefortrinn for produsenter eller tjenesteytere som driver virksomhet i den parten, eller på annen måte å stimulere til handel eller investeringer.
3. Ingen part skal gi avkall på eller på annen måte avvike fra, eller tilby å gi avkall på eller på annen måte avvike fra, slike lover, forskrifter eller standarder i den hensikt å stimulere til investeringer fra en annen part eller å søke et handelsmessig konkurransefortrinn for produsenter eller tjenesteytere som driver virksomhet i den parten.

*Artikkel 9.4***Internasjonale arbeidslivsstandarder og -avtaler**

1. Partene forplikter seg til å fremme utviklingen av internasjonal handel og investering på en slik måte at det bidrar til full og produktiv sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår for alle.
2. Partene minner om forpliktelsene som følger av medlemskap i ILO, om å respektere, fremme og gjennomføre prinsippene om de grunnleggende rettighetene som gjenspeiles i ILOs erklæring fra 1998 om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, som endret i 2022, det vil si:
 - (a) foreningsfrihet og reell anerkjennelse av retten til å føre kollektive forhandlinger,
 - (b) avskaffing av alle former for tvangsarbeid,
 - (c) effektiv avskaffing av barnarbeid,
 - (d) avskaffing av forskjellsbehandling ved ansettelse og i yrke og
 - (e) et trygt og sunt arbeidsmiljø.
3. Partene minner om forpliktelsene som følger av medlemskap i ILO, om effektivt å gjennomføre ILO-konvensjonene de har ratifisert, og om kontinuerlig og konsekvent å arbeide for

tained efforts towards ratifying the fundamental ILO Conventions and related protocols, the governance Conventions as well as the other Conventions that are classified as “up-to-date” by the ILO.

4. The Parties recognise the importance of the strategic objectives of the ILO Decent Work Agenda, as reflected in the Declaration on Social Justice for a Fair Globalization (2008), as amended in 2022 (ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization).
5. The Parties commit to:
 - (a) respect, promote and realise the fundamental principles and rights at work;
 - (b) develop and enhance measures for social protection and decent working conditions for all, including with regard to social security, occupational safety and health, wages and earnings, working time and other conditions of work;
 - (c) promote social dialogue and tripartism; and
 - (d) build and maintain a well-functioning labour inspection system.
6. Each Party shall ensure that administrative and judicial proceedings are accessible and available in order to permit effective action to be taken against infringements of labour rights referred to in this Chapter.
7. The Parties reaffirm, as set out in the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization, that the violation of fundamental principles and rights at work shall not be invoked or otherwise used as a legitimate comparative advantage and that labour standards shall not be used for protectionist trade purposes.

Article 9.5

Inclusive Economic Development and Equal Opportunities for All

1. The Parties acknowledge the importance of incorporating a gender perspective in the promotion of inclusive economic development and that gender-responsive policies are key elements to enhance the participation of all in the economy and international trade in order to achieve sustainable economic growth.
2. The Parties reaffirm their commitment to implement in their laws, policies and practices the international agreements pertaining to

ratifisering av de grunnleggende ILO-konvensjonene og tilknyttede protokollene, de prioriterte konvensjonene samt de andre konvensjonene som ILO har klassifisert som ajourførte.

4. Partene anerkjenner betydningen av de strategiske målene i ILOs agenda for anstendig arbeid, som gjenspeiles i ILOs erklæring fra 2008 om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering, som endret i 2022 (ILOs erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering).
5. Partene forplikter seg til å
 - (a) respektere, fremme og gjennomføre de grunnleggende prinsippene og rettighetene i arbeidslivet,
 - (b) utvikle og styrke tiltak for sosial trygghet og anstendige arbeidsvilkår for alle, herunder med hensyn til trygd, helse og sikkerhet på arbeidsplassen, lønn og inntekt, arbeidstid og andre arbeidsvilkår,
 - (c) fremme sosial dialog og trepartssamarbeidet og
 - (d) bygge og opprettholde et velfungerende arbeidstilsynssystem.
6. Hver part skal sikre at det finnes tilgjengelige forvaltningsprosesser og rettslige skritt for å muliggjøre effektive tiltak mot overtredelser av arbeidslivsrettigheter som omtalt i dette kapitlet.
7. Partene bekrefter på nytt, slik det er fastsatt i ILOs erklæring om sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering, at brudd på grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet ikke skal kunne påberopes eller på annet vis benyttes som et legitimt komparativt fortrinn, og at arbeidslivsstandarder ikke skal benyttes til handelspolitisk proteksjonisme.

Artikkel 9.5

Inkluderende økonomisk utvikling og like muligheter for alle

1. Partene anerkjenner at det er viktig å innarbeide et kjønnsperspektiv i arbeidet med å fremme inkluderende økonomisk utvikling, og at kjønnsorientert politikk er sentralt for at alle skal kunne delta i økonomien og internasjonal handel med sikte på å oppnå bærekraftig økonomisk vekst.
2. Partene bekrefter på nytt at de forplikter seg til å gjennomføre i sin lovgivning, politikk og praksis de internasjonale avtalene som gjelder

gender equality or non-discrimination to which they are a party.

likestilling mellom kjønnene eller ikke-diskriminering, og som de er part i.

Article 9.6

Multilateral Environmental Agreements and International Environmental Governance

1. The Parties recognise the importance of multilateral environmental agreements and international environmental governance as a response of the international community to global or regional environmental challenges and stress the need to enhance the mutual supportiveness between trade and environment policies.
2. The Parties reaffirm their commitment to the effective implementation in their laws, policies and practices of the multilateral environmental agreements to which they are a party, as well as their adherence to environmental principles reflected in the international instruments referred to in Article 9.1 (Context and Objectives).

Article 9.7

Sustainable Forest Management and Associated Trade

1. The Parties recognise the importance of ensuring conservation and sustainable management of forests and related ecosystems with the objective to reduce greenhouse gas emissions and biodiversity loss resulting from deforestation and forest degradation, including from land use and land-use change for agricultural and mining activities.
2. Pursuant to paragraph 1, the Parties commit to:
 - (a) ensure effective forest law enforcement and governance;
 - (b) promote trade in products that derive from sustainably managed forests and related ecosystems;
 - (c) implement measures to combat illegal logging and promote the development and use of timber legality assurance instruments to ensure that only legally sourced timber is traded between the Parties;
 - (d) promote the effective use of the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) with particular regard to timber species; and
 - (e) cooperate on issues pertaining to conservation and sustainable management of for-

Artikkel 9.6

Multilaterale miljøavtaler og internasjonal miljøstyring

1. Partene anerkjenner at multilaterale miljøavtaler og internasjonal miljøstyring er viktig som det internasjonale samfunnets svar på globale eller regionale miljøutfordringer og understreker behovet for å styrke den gjensidige støtten mellom handels- og miljøpolitikk.
2. Partene bekrefter på nytt at de forplikter seg til i sin lovgivning, politikk og praksis effektivt å gjennomføre de multilaterale miljøavtalene som de er part i, og at de følger miljøprinsipper som gjenspeiles i de internasjonale instrumentene nevnt i artikkel 9.1 (Kontekst og formål).

Artikkel 9.7

Bærekraftig skogforvaltning og tilknyttet handel

1. Partene anerkjenner at det er viktig å sikre bevaring og bærekraftig forvaltning av skoger og tilknyttede økosystemer med mål om å redusere klimagassutslipp og tap av biologisk mangfold som følge av avskoging og skogforringelse, herunder fra arealbruk og arealbruksendring på grunn av landbruks- og gruvevirksomhet.
2. I henhold til nr. 1 forplikter partene seg til å
 - (a) sikre effektiv rettshåndheving og forvaltningspraksis i skogsektoren,
 - (b) fremme handel med produkter som stammer fra skoger og tilknyttede økosystemer som er bærekraftig forvaltet,
 - (c) gjennomføre tiltak for å bekjempe ulovlig hogst og fremme utviklingen og bruk av instrumenter som viser at tømmeret er lovlig, for å sikre at bare tømmer som kommer fra en lovlig kilde, omsettes mellom partene,
 - (d) fremme effektiv bruk av konvensjonen om internasjonal handel med truede dyre- og plantearter (CITES), særlig med hensyn til trearter, og
 - (e) samarbeide i saker som gjelder bevaring og bærekraftig forvaltning av skoger, man-

ests, mangroves and peatlands where relevant through existing bilateral arrangements if applicable and in the relevant multilateral fora in which they participate, in particular through the United Nations collaborative initiative on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation (REDD+) as encouraged by the Paris Agreement.

Article 9.8

Trade and Climate Change

1. The Parties recognise the importance of pursuing the objectives of the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and the Paris Agreement in order to address the urgent threat of climate change and the role of trade and investment in pursuing these objectives.
2. Pursuant to paragraph 1, the Parties commit to:
 - (a) effectively implement the UNFCCC and the Paris Agreement;
 - (b) promote the contribution of trade and investment to the transition to a low-carbon economy and to climate-resilient development; and
 - (c) cooperate bilaterally, regionally and in international fora as appropriate on trade-related climate change issues.

Article 9.9

Trade and Biological Diversity

1. The Parties recognise the importance of the conservation and sustainable use of biological diversity, and the role of trade in pursuing these objectives.
2. Pursuant to paragraph 1, the Parties commit to:
 - (a) promote the inclusion of animal and plant species in the appendices to CITES where a species is threatened or may be threatened with extinction;
 - (b) implement effective measures to combat transnational organised wildlife crime throughout the entire value chain, including with respect to non-parties;
 - (c) enhance efforts to prevent or control the introduction and spread of invasive alien species, in connection with trade activities; and
 - (d) cooperate, where applicable, on issues concerning trade and the conservation and sus-

grove og torvmark, der det er relevant, eventuelt gjennom eksisterende bilaterale avtaler, og i de relevante multilaterale forumene som de deltar i, særlig gjennom FNs samarbeidsinitiativ om reduksjon av utslipp fra avskoging og skogferringelse (REDD+), som Paris-avtalen oppmuntret til.

Artikkel 9.8

Handel og klimaendringer

1. Partene anerkjenner at det er viktig å søke å oppnå målene i De forente nasjoners ramme-konvensjon om klimaendring («klimakonvensjonen») og Paris-avtalen for å håndtere den presserende trusselen fra klimaendringer, og at handel og investering spiller en viktig rolle når det gjelder å nå disse målene.
2. I henhold til nr. 1 forplikter partene seg til å
 - (a) effektivt gjennomføre klimakonvensjonen og Paris-avtalen,
 - (b) fremme bidraget fra handel og investering til omstillingen til en lavutslippsøkonomi og til en utvikling som er motstandsdyktig mot klimaendringer, og
 - (c) samarbeide bilateralt, regionalt og i internasjonale forum, alt etter hva som er relevant, om handelsrelaterte klimaendringssaker.

Artikkel 9.9

Handel og biologisk mangfold

1. Partene anerkjenner at det er viktig med bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, og at handel spiller en viktig rolle når det gjelder å nå disse målene
2. I henhold til nr. 1 forplikter partene seg til å
 - (a) fremme oppføring av dyre- og plantearter i vedleggene til CITES når en art er utrydningstruet eller kan bli utrydningstruet,
 - (b) gjennomføre effektive tiltak for å bekjempe transnasjonal organisert flora- og fauna-kriminalitet gjennom hele verdikjeden, herunder overfor ikke-parter,
 - (c) styrke innsatsen for å forebygge eller kontrollere innføring og spredning av invaderende fremmede arter, i forbindelse med handelsaktiviteter, og
 - (d) samarbeide, der det er relevant, om saker som omhandler handel og bevaring og

tainable use of biological diversity, including initiatives to reduce demand for illegal wildlife products.

bærekraftig bruk av biologisk mangfold, herunder initiativer for å redusere etterspørselen etter ulovlige produkter av ville dyr og planter.

Article 9.10

Trade and Sustainable Management of Fisheries and Aquaculture

1. The Parties recognise the importance of ensuring the conservation and sustainable management of living marine resources and marine ecosystems and the role of trade in pursuing these objectives.
2. Pursuant to paragraph 1, the Parties commit to:
 - (a) implement comprehensive, effective and transparent policies and measures to combat illegal, unreported and unregulated (IUU) fishing and aim to prevent IUU products from trade flows;
 - (b) promote the use of relevant international guidelines and agreements, including FAO's Voluntary Guidelines for Catch Documentation Schemes;
 - (c) cooperate bilaterally and in relevant international fora in the fight against IUU fishing by, *inter alia*, facilitating the exchange of information on IUU fishing activities;
 - (d) the fulfilment of the objectives set out in the 2030 Agenda for Sustainable Development regarding fisheries subsidies, including by prohibiting certain forms of fisheries subsidies which contribute to overfishing and overcapacity and eliminate subsidies that contribute to IUU fishing; and
 - (e) promote the development of sustainable and responsible aquaculture.

Article 9.11

Trade and Sustainable Agriculture and Food Systems

1. The Parties recognise the importance of sustainable agriculture and food systems and the role of trade in achieving this objective. The Parties reiterate their shared commitment to achieve the 2030 Agenda for Sustainable Development and its Sustainable Development Goals.
2. Pursuant to paragraph 1, the Parties commit to:
 - (a) promote sustainable agriculture and associated trade;

Artikkel 9.10

Handel og bærekraftig forvaltning av fiskeri og akvakultur

1. Partene anerkjenner at det er viktig å sikre bevaring og bærekraftig forvaltning av levende ressurser og økosystemer i havet, og at handel spiller en viktig rolle når det gjelder å nå disse målene.
2. I henhold til nr. 1 forplikter partene seg til å
 - (a) gjennomføre omfattende, effektive og transparente politikker og tiltak for å bekjempe ulovlig, urapportert og uregulert fiske (UUU-fiske), og å ha som mål å utelukke produkter fra UUU-fiske fra handelsstrømmer,
 - (b) fremme bruk av relevante internasjonale retningslinjer og avtaler, herunder FAOs frivillige retningslinjer for ordninger for fangstdokumentasjon,
 - (c) samarbeide bilateralt og i relevante internasjonale forum i kampen mot UUU-fiske, ved blant annet å legge til rette for utveksling av informasjon om UUU-fisking,
 - (d) oppfylle målene fastsatt i FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling om fiskerisubsidier, herunder ved å forby visse former for fiskerisubsidier som bidrar til overfiske og overkapasitet, og å fjerne subsidier som bidrar til UUU-fiske, og
 - (e) fremme utviklingen av bærekraftig og ansvarlig akvakultur.

Artikkel 9.11

Handel og bærekraftige landbruks- og næringsmiddelssystemer

1. Partene anerkjenner at det er viktig med bærekraftige landbruks- og næringsmiddelssystemer, og at handel spiller en viktig rolle når det gjelder å nå dette målet. Partene gjenntar at de har en felles forpliktelse til å rette seg etter FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling og til å nå dens mål for bærekraftig utvikling.
2. I henhold til nr. 1 forplikter partene seg til å
 - (a) fremme bærekraftig landbruk og tilknyttet handel,

- (b) promote sustainable food systems; and
- (c) cooperate, as appropriate, on issues concerning trade and sustainable agriculture and food systems, including through exchanging information, experience and good practices, conducting a dialogue on their respective priorities, and reporting on progress made in achieving sustainable agriculture and food systems.

Article 9.12

Promotion of Trade and Investment Favouring Sustainable Development

1. The Parties recognise the important role of trade and investment in promoting sustainable development in all its dimensions.
2. Pursuant to paragraph 1, the Parties undertake to:
 - (a) promote and facilitate foreign investment, trade in and dissemination of goods and services that contribute to sustainable development, including those subject to ecological, fair or ethical trade schemes;
 - (b) promote the development and use of sustainability certification schemes that enhance transparency and traceability throughout the supply chain;
 - (c) address non-tariff barriers to trade in goods and services that contribute to sustainable development;
 - (d) promote the contribution of trade and investment towards a resource efficient and circular economy;
 - (e) promote sustainable procurement practices; and
 - (f) encourage cooperation between enterprises in relation to goods, services and technologies that contribute to sustainable development.

Article 9.13

Responsible Business Conduct

The Parties commit to promote responsible business conduct, including by encouraging relevant practices such as responsible management of supply chains by businesses. In this regard, the Parties acknowledge the importance of internationally recognised principles and guidelines, such as

- (b) fremme bærekraftige næringsmiddel-systemer, og
- (c) samarbeide, der det er relevant, om saker som omhandler handel og bærekraftige landbruks- og næringsmiddelsystemer, herunder gjennom utveksling av informasjon, erfaringer og god praksis, gjennom dialog om deres respektive prioriteringer og gjennom rapportering om framskritt som er gjort med hensyn til å oppnå bærekraftige landbruks- og næringsmiddel-systemer.

Artikkel 9.12

Fremming av handel og investering som er gunstig for en bærekraftig utvikling

1. Partene anerkjenner den viktige rollen handel og investering spiller når det gjelder å fremme en bærekraftig utvikling i alle dens dimensjoner.
2. I henhold til nr. 1 påtar partene seg å
 - (a) fremme og legge til rette for utenlandske investeringer i, handel med og spredning av varer og tjenester som bidrar til en bærekraftig utvikling, herunder varer og tjenester som omfattes av ordninger for økologisk, rettferdig eller etisk handel,
 - (b) fremme utvikling og bruk av sertifiseringsordninger for bærekraftig utvikling som gir økt åpenhet og sporbarhet gjennom hele forsyningskjeden,
 - (c) håndtere ikke-tollbaserte hindringer for handel i varer og tjenester som bidrar til bærekraftig utvikling,
 - (d) fremme bidraget fra handel og investering til en ressurseffektiv og sirkulær økonomi,
 - (e) fremme bærekraftig innkjøpspraksis og
 - (f) oppmuntre til samarbeid mellom foretak i forbindelse med varer, tjenester og teknologi som bidrar til en bærekraftig utvikling.

Artikkel 9.13

Ansvarlig forretningsdrift

Partene forplikter seg til å fremme ansvarlig forretningsdrift, herunder ved å oppmuntre til relevante praksiser, for eksempel ansvarlig forvaltning av forsyningskjeder i foretak. Partene anerkjenner i denne forbindelse viktigheten av internasjonalt anerkjente prinsipper og retningslinjer,

the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, the ILO Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy, the UN Global Compact and the UN Guiding Principles on Business and Human Rights.

Article 9.14

Cooperation

1. The Parties shall strive to strengthen their cooperation on trade and investment related labour and environmental issues of mutual interest referred to in this Chapter bilaterally as well as in the international fora in which they participate.
2. Each Party may, as appropriate, invite the participation of social partners or other relevant stakeholders in identifying possible areas of cooperation.

Article 9.15

Implementation and Consultations

1. The Parties shall designate the contact points for the purposes of this Chapter.
2. A Party may, through the contact points referred to in paragraph 1, request consultations with another Party regarding any matter arising under this Chapter. The consultations shall take place in the Joint Committee. The Parties concerned shall make every attempt to reach a mutually satisfactory resolution of the matter and may seek advice from relevant organisations, bodies or experts.
3. The Parties may have recourse to Articles 11.2 (Good Offices, Conciliation or Mediation) and 11.3 (Consultations) of Chapter 11 (Dispute Settlement).
4. The Parties shall not have recourse to arbitration under Chapter 11 (Dispute Settlement) for matters arising under this Chapter.
5. The Parties shall provide their stakeholders with the opportunity to share comments and make recommendations regarding the implementation of this Chapter.

Article 9.16

Panel of Experts

1. If the Parties concerned fail to reach a mutually satisfactory resolution of a matter arising under this Chapter through consultations under Article 11.3 (Consultations), a Party concerned may request the establishment of a panel of experts. Articles 11.4 (Establishment

and the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, ILOs trepartserklæring om prinsipper for flernasjonale selskaper og sosialpolitikk, FNs Global Compact-initiativ og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter.

Artikkel 9.14

Samarbeid

1. Partene skal arbeide for å styrke sitt samarbeid om handels- og investeringsrelaterte arbeids- og miljøspørsmål av felles interesse som omtalt i dette kapitlet, både bilateralt og i de internasjonale forumene de deltar i.
2. Hver part kan, der det er relevant, invitere partene i arbeidslivet eller andre berørte parter til å bidra til å identifisere mulige samarbeidsområder.

Artikkel 9.15

Gjennomføring og konsultasjoner

1. Partene skal utpeke kontaktpunkter med sikte på å gjennomføre dette kapitlet.
2. Gjennom kontaktpunktene omtalt i nr. 1 kan en part be om konsultasjoner med en annen part i enhver sak som omfattes av dette kapitlet. Konsultasjonene skal foregå i Den blandede komité. De berørte partene skal gjøre sitt ytterste for å komme fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning i saken og kan søke råd fra relevante organisasjoner, organer eller eksperter.
3. Partene kan anvende artikkel 11.2 (Velvillig mellomkomst, forlik eller megling) og 11.3 (Konsultasjoner) i kapittel 11 (Tvisteløsning).
4. Partene kan ikke benytte voldgiftsprosedurene i kapittel 11 (Tvisteløsning) i saker som omfattes av dette kapitlet.
5. Partene skal gi sine interessenter muligheten til å kommentere og komme med anbefalinger om gjennomføringen av dette kapitlet.

Artikkel 9.16

Ekspertpanel

1. Dersom de berørte partene ikke kommer fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning gjennom konsultasjoner i henhold til artikkel 11.3 (Konsultasjoner) på en sak som omfattes av dette kapitlet, kan en berørt part anmode om opprettelse av et ekspertpanel. Artikkel 11.4

- of Arbitration Panel) and 11.5 (Procedures of the Arbitration Panel) shall apply *mutatis mutandis*, except as otherwise provided for in this Article.
2. The panellists shall have relevant expertise, including in international trade law and international labour law or environmental law. They shall be independent, serve in their individual capacities and shall not take instructions from any organisation or government with regard to issues related to the disagreement, or be affiliated with the government of a Party.
 3. The panel of experts should seek information or advice from relevant international organisations or bodies. Any information obtained shall be submitted to the Parties concerned for their comments.
 4. The panel of experts shall submit an initial report containing its findings and recommendations to the Parties concerned within 90 days from the date of establishment of the panel of experts. A Party concerned may submit written comments to the panel of experts on its initial report within 14 days from the date of receipt of the report. After considering any such written comments, the panel of experts may modify the initial report and make any further examination it considers appropriate. The panel of experts shall present to the Parties concerned a final report within 30 days from the date of receipt of the initial report. The final report shall be made public.
 5. The Parties concerned shall discuss appropriate measures to implement the final report of the panel of experts. Such measures shall be communicated to the other Parties within three months from the date of issuance of the final report and shall be monitored by the Joint Committee.
 6. Any time period for the purposes of this Article may be modified by mutual agreement of the Parties concerned.
 7. When a panel of experts considers that it cannot comply with a timeframe imposed on it for the purposes of this Article, it shall inform the Parties concerned in writing and provide an estimate of the additional time required. Any additional time should not exceed 30 days.
 8. The costs of the panel of experts shall be borne by the Parties concerned in equal shares. Each Party concerned shall bear its own legal and other costs incurred in relation to the panel of experts. The panel of experts may decide that the costs be distributed differ-
- (Opprettelse av et voldgiftspanel) og 11.5 (Voldgiftspanelets forhandlinger) skal få anvendelse med de nødvendige tilpasninger, med mindre annet er fastsatt i denne artikkelen.
2. Paneldeltakerne skal ha relevant sakkunnskap, herunder innenfor internasjonal handelsrett og internasjonal arbeidsrett eller miljørett. De skal være uavhengige, handle etter sin egen overbevisning og ikke motta instruksjoner fra noen organisasjon eller regjering i spørsmål som gjelder konflikten, eller være tilsluttet en parts regjering.
 3. Ekspertpanelet bør innhente opplysninger eller råd fra relevante internasjonale organisasjoner eller organer. Alle innhentede opplysninger skal framlegges for de berørte partene, slik at de kan uttale seg.
 4. Ekspertpanelet skal framlegge en foreløpig rapport med sine resultater og anbefalinger for de berørte partene senest 90 dager etter at ekspertpanelet er opprettet. En berørt part kan sende skriftlige merknader til ekspertpanelet om dennes foreløpige rapport innen 14 dager etter mottak av rapporten. Etter å ha vurdert slike skriftlige merknader kan ekspertpanelet endre den foreløpige rapporten og foreta eventuelle ytterligere undersøkelser som det finner hensiktsmessig. Ekspertpanelet skal framlegge en sluttrapport for de berørte partene innen 30 dager etter mottak av den foreløpige rapporten. Den endelige rapporten skal offentliggjøres.
 5. De berørte partene skal diskutere hensiktsmessige tiltak for å gjennomføre den endelige rapporten fra ekspertpanelet. Slike tiltak skal meddeles de andre partene innen tre måneder etter at den endelige rapporten ble framlagt, og skal overvåkes av Den blandede komité.
 6. Alle frister i denne artikkelen kan endres ved en omforent avtale mellom de berørte partene.
 7. Når et ekspertpanel anser at det ikke er i stand til å overholde en frist det er pålagt etter denne artikkelen, skal det skriftlig underrette de berørte partene og angi hvor mye ytterligere tid det trenger. Den ytterligere tiden bør ikke overstige 30 dager.
 8. Ekspertpanelets kostnader skal dekkes av de berørte partene med like store andeler. Hver berørt part skal bære sine egne sakskostnader og andre kostnader som den pådrar seg i forbindelse med ekspertpanelet. Ekspertpanelet kan beslutte at kostnadene skal fordeles ulikt

ently taking into account the particular circumstances of the case.

9. Where a procedural question arises, the panel of experts may, after consultation with the Parties concerned, adopt an appropriate procedure.

Article 9.17

Review

This Chapter shall be subject to periodic review within the framework of the Joint Committee, taking into account the Parties' respective participatory processes and institutions. The Parties shall discuss progress achieved in pursuing the objectives set out in this Chapter and consider relevant international developments in order to identify areas where further action could promote these objectives.

CHAPTER 10

INSTITUTIONAL PROVISIONS

Article 10.1

Joint Committee

1. The Parties hereby establish the EFTA-Republic of Moldova Joint Committee (Joint Committee) comprising representatives of each Party.
2. The Joint Committee shall:
 - (a) supervise and review the implementation of this Agreement;
 - (b) keep under review the possibility of further removal of barriers to trade and other restrictive measures concerning trade between the Parties;
 - (c) oversee any further elaboration of this Agreement;
 - (d) supervise the work of all sub-committees and working groups established under this Agreement;
 - (e) endeavour to resolve disputes that may arise regarding the interpretation or application of this Agreement; and
 - (f) consider any other matter that may affect the operation of this Agreement.
3. The Joint Committee may decide to set up sub-committees and working groups to it in accomplishing its tasks. Except where otherwise provided for in this Agreement, the sub-committees and working groups shall work under a mandate established by the Joint Committee.

idet det tar hensyn til de særlige omstendighetene ved saken.

9. Dersom det oppstår et prosedyrespørsmål, kan ekspertpanelet etter konsultasjoner med de berørte partene vedta en egnet framgangsmåte.

Artikkel 9.17

Gjennomgang

Dette kapitlet skal gjennomgås jevnlig innenfor rammen av Den blandede komité, idet det tas hensyn til partenes respektive deltakelsesprosesser og institusjoner. Partene skal diskutere framgangen som er gjort for å nå målene fastsatt i dette kapitlet, og skal vurdere relevante internasjonale utviklinger for å identifisere områder der ytterligere innsats kan bidra til å nå disse målene.

KAPITTEL 10

INSTITUSJONELLE BESTEMMELSER

Artikkel 10.1

Den blandede komité

1. Partene oppretter med dette Den blandede komité EFTA-Republikken Moldova (Den blandede komité), som skal bestå av representanter for hver part.
2. Den blandede komité skal
 - (a) overvåke og gjennomgå gjennomføringen av denne avtalen,
 - (b) fortløpende vurdere muligheten for en ytterligere avvikling av handelshindringer og andre restriktive tiltak som berører samhandelen mellom partene,
 - (c) ha oppsyn med en eventuell videre utvikling av denne avtalen,
 - (d) føre tilsyn med arbeidet til alle underkomiteer og arbeidsgrupper som er etablert i henhold til denne avtalen,
 - (e) bestrebe seg på å løse tvister som kan oppstå i forbindelse med tolkningen eller anvendelsen av denne avtalen, og
 - (f) behandle eventuelle andre spørsmål som kan ha betydning for hvordan denne avtalen virker.
3. Den blandede komité kan beslutte å nedsette underkomiteer eller arbeidsgrupper for å bistå komiteen i utførelsen av dens oppgaver. Med mindre noe annet er fastsatt i denne avtalen, skal underkomiteene og arbeidsgruppene arbeide på grunnlag av et mandat fastsatt av Den blandede komité.

4. The Joint Committee may take decisions as provided for in this Agreement. On other matters the Joint Committee may make recommendations.
 5. The Joint Committee may:
 - (a) consider and recommend to the Parties amendments to this Agreement; and
 - (b) decide to amend any Annexes or Appendices to this Agreement.
 6. The Joint Committee shall take decisions and make recommendations by consensus. The Joint Committee may adopt decisions and make recommendations regarding issues related to only one or several EFTA States on the one side and the Republic of Moldova on the other side. Consensus shall only involve, and the decision or recommendation shall only apply to, those Parties.
 7. If a representative of a Party in the Joint Committee has accepted a decision subject to the fulfilment of domestic legal requirements, the decision shall enter into force on the date that the last Party notifies the Depositary that its internal requirements have been fulfilled, unless otherwise agreed. The Joint Committee may decide that the decision enters into force for those Parties that have notified the Depositary that their internal requirements have been fulfilled, provided that the Republic of Moldova is one of those Parties.
 8. The Joint Committee shall meet within one year of the entry into force of this Agreement. Thereafter, it shall meet whenever necessary but normally every two years. Its meetings shall be chaired jointly by one of the EFTA States and the Republic of Moldova.
 9. Each Party may request at any time, through a notice in writing to the other Parties, that a special meeting of the Joint Committee be held. Such a meeting shall take place within 30 days from the receipt of the request, unless the Parties agree otherwise.
 10. The Joint Committee shall establish its rules of procedure.
4. Den blandede komité kan treffe beslutninger som fastsatt i denne avtalen. I andre saker kan Den blandede komité gi anbefalinger.
 5. Den blandede komité kan
 - (a) vurdere og anbefale endringer av denne avtalen for partene, og
 - (b) beslutte å endre ethvert vedlegg eller tillegg til denne avtalen.
 6. Den blandede komité skal treffe beslutninger og gi anbefalinger ved enighet. Den blandede komité kan vedta beslutninger og gi anbefalinger om saker som gjelder bare én eller flere av EØS-EFTA-statene på den ene siden og Republikken Moldova på den andre siden. I dette tilfellet skal enigheten omfatte bare disse partene, og beslutningen eller anbefalingen skal gjelde bare for dem.
 7. Dersom en representant for en part i Den blandede komité har godtatt en beslutning med forbehold om oppfyllelse av internrettslige krav, skal beslutningen tre i kraft på den dagen den siste parten underretter depositaren om at dens interne krav er oppfylt, med mindre annet er avtalt. Den blandede komité kan bestemme at beslutningen skal tre i kraft for de parter som har underrettet depositaren om at deres internrettslige krav er oppfylt, forutsatt at Republikken Moldova er en av disse parter.
 8. Den blandede komité skal komme sammen innen ett år etter at denne avtalen er trådt i kraft. Deretter skal den komme sammen ved behov, men vanligvis hvert annet år. Komiteens møter skal ledes i fellesskap av én av EFTA-statene og Republikken Moldova.
 9. Hver av partene kan på et hvilket som helst tidspunkt, ved skriftlig underretning til de øvrige parter, be om at det holdes et ekstraordinært møte i Den blandede komité. Et slikt møte skal finne sted innen 30 dager etter at anmodningen er mottatt, med mindre partene blir enige om noe annet.
 10. Den blandede komité skal fastsette sin egen forretningsorden.

CHAPTER 11

DISPUTE SETTLEMENT

Article 11.1

Scope and Coverage

1. This Chapter applies with respect to the settlement of any disputes concerning the interpretation or application of this Agreement.

KAPITTEL 11

TVISTELØSNING

Artikkel 11.1

Virkeområde og dekning

1. Dette kapitlet får anvendelse ved løsning av tvister om fortolkningen eller anvendelsen av denne avtalen.

2. Disputes regarding the same matter arising under both this Agreement and the WTO Agreement may be settled in either forum at the discretion of the complaining Party.⁹ The forum thus selected shall be used to the exclusion of the other.
 3. For the purpose of paragraph 2, dispute settlement procedures under the WTO Agreement are deemed to be selected by a Party's request for the establishment of a panel under Article 6 of the WTO Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, whereas dispute settlement procedures under this Agreement are deemed to be selected upon a request for arbitration pursuant to paragraph 1 of Article 11.4 (Establishment of Arbitration Panel).
 4. Before a Party initiates a dispute settlement procedure under the WTO Agreement against another Party, that Party shall notify all other Parties of its intention.
2. Tvister i tilknytning til samme sak som oppstår innenfor rammen av både denne avtalen og WTO-avtalen, kan avgjøres i det forum som foretrekkes av parten som har inngitt klage.⁹ Når et forum er valgt på denne måten, utelukkes bruk av det andre.
 3. Ved anvendelse av nr. 2 skal tvisteløsningsprosedyrer etter WTO-avtalen anses for å være valgt når en part anmoder om at det opprettes et panel i henhold til artikkel 6 i WTO-avtalen om regler og prosedyrer ved tvisteløsning, mens tvisteløsningsprosedyrer etter denne avtalen skal anses for å være valgt når en part anmoder om voldgift i henhold til nr. 1 i artikkel 11.4 (Opprettelse av et voldgiftspanel).
 4. Før en part innleder en tvisteløsningsprosedyre etter WTO-avtalen mot en annen part, skal den parten underrette alle de øvrige parter om sin intensjon.

Article 11.2

Good Offices, Conciliation or Mediation

1. Good offices, conciliation and mediation are procedures that are undertaken voluntarily if the parties to the dispute so agree. They may begin and, upon request of a party to the dispute, be terminated at any time. They may continue while proceedings of an arbitration panel established in accordance with this Chapter are in progress.
2. Proceedings involving good offices, conciliation and mediation shall be confidential and without prejudice to the rights of the parties to the dispute in any other proceedings.

Article 11.3

Consultations

1. The Parties shall at all times endeavour to agree on the interpretation and application of this Agreement, and shall make every attempt through cooperation and consultations to reach a mutually satisfactory solution of any matter raised in accordance with this Article.
2. A Party may request in writing consultations with another Party if it considers that a measure is inconsistent with this Agreement. The

⁹ For the purposes of this Chapter, the terms «Party», «party to the dispute», «complaining Party» and «Party complained against» can denote one or more Parties.

Artikkel 11.2

Velvillig mellomkomst, forlik eller megling

1. Velvillig mellomkomst, forlik og megling er frivillige prosedyrer som anvendes dersom partene er enige om det. De kan innledes og, på anmodning fra en part i tvisten, avsluttes på et hvilket som helst tidspunkt. De kan fortsette mens forhandlingene i et voldgiftspanel opprettet i samsvar med dette kapitlet pågår.
2. Forhandlinger som omfatter velvillig mellomkomst, forlik og megling, skal være fortrolige og skal ikke berøre partenes rettigheter ved en eventuell viderebehandling av saken.

Artikkel 11.3

Konsultasjoner

1. Partene skal til enhver tid bestrebe seg på å bli enige om hvordan denne avtalen skal fortolkes og anvendes, og skal gjennom samarbeid og konsultasjon gjøre alt de kan for å komme fram til en gjensidig tilfredsstillende løsning på ethvert spørsmål som tas opp i samsvar med denne artikkelen.
2. En part kan skriftlig anmode en annen part om konsultasjoner dersom den anser at et tiltak er uforenlig med denne avtalen. Parten som ber

⁹ I dette kapitlet kan betegnelsene «part», «part i tvisten», «part som har inngitt klage» og «innklaget part» vise til én eller flere parter.

Party requesting consultations shall at the same time notify the other Parties in writing of the request. The Party to which the request is made shall reply within ten days from the receipt of the request. Consultations shall take place in the Joint Committee, unless the Parties making and receiving the request for consultations agree otherwise.

3. Consultations shall commence within 30 days from the receipt of the request for consultations. Consultations on urgent matters, including those on perishable goods, shall commence within 15 days from the receipt of the request for consultations. If the Party to which the request is made does not reply within ten days or does not enter into consultations within 30 days from the receipt of the request for consultations, or within 15 days for urgent matters, the Party making the request is entitled to request the establishment of an arbitration panel in accordance with Article 11.4 (Establishment of Arbitration Panel).
4. The parties to the dispute shall provide sufficient information to enable a full examination of whether the measure is inconsistent with this Agreement or not and treat any confidential information exchanged in the course of consultations in the same manner as the Party providing the information.
5. The consultations shall be confidential and without prejudice to the rights of the parties to the dispute in any other proceedings.
6. The parties to the dispute shall inform the other Parties of any mutually agreed resolution of the matter.

Article 11.4

Establishment of Arbitration Panel

1. If the consultations referred to in Article 11.3 (Consultations) fail to settle a dispute within 60 days, or 30 days in relation to urgent matters, including those on perishable goods, from the receipt of the request for consultations by the Party complained against, the complaining Party may request the establishment of an arbitration panel by means of a written request to the Party complained against. A copy of this request shall be communicated to the other Parties so that they may determine whether to participate in the arbitration process.
2. The request for the establishment of an arbitration panel shall identify the specific mea-

om konsultasjoner, skal samtidig gi de øvrige parter skriftlig underretning om anmodningen. Parten som anmodningen er rettet til, skal besvare anmodningen innen ti dager etter at den er mottatt. Konsultasjonene skal finne sted i Den blandede komité, med mindre partene som fremmer og mottar anmodningen om konsultasjoner, blir enige om noe annet.

3. Konsultasjonene skal begynne innen 30 dager etter at anmodningen om konsultasjoner er mottatt. Konsultasjoner i hastesaker, herunder saker som gjelder lett bederlige varer, skal begynne senest 15 dager etter at anmodningen om konsultasjoner er mottatt. Dersom parten som anmodningen er rettet til, ikke svarer innen 10 dager eller ikke innleder konsultasjoner innen 30 dager etter at anmodningen om konsultasjoner er mottatt, eller innen 15 dager i hastesaker, har parten som fremmer anmodningen, rett til å be om at det opprettes et voldgiftspanel i samsvar med artikkel 11.4 (Opprettelse av et voldgiftspanel).
4. Partene i tvisten skal legge fram tilstrekkelig informasjon, slik at det kan foretas en fullstendig undersøkelse for å avklare om tiltaket er uforenlig med denne avtale eller ikke, og skal behandle fortrolige opplysninger som utveksles i løpet av konsultasjonene, på samme måte som parten som legger fram opplysningene.
5. Konsultasjonene skal være fortrolige og skal ikke berøre partenes rettigheter ved eventuelle andre behandlinger av saken.
6. Partene i tvisten skal underrette de øvrige parter om en eventuell omforent løsning av saken.

Artikkel 11.4

Opprettelse av et voldgiftspanel

1. Dersom en tvist ikke løses gjennom konsultasjonene omtalt i artikkel 11.3 (Konsultasjoner) innen 60 dager, eller 30 dager i hastesaker, herunder saker som gjelder lett bederlige varer, etter at anmodningen om konsultasjoner ble mottatt av den innklagede parten, kan parten som har inngitt klage, be om at det opprettes et voldgiftspanel ved skriftlig anmodning til den innklagede parten. En kopi av anmodningen skal sendes de øvrige parter, slik at de kan avgjøre om de vil delta i voldgiftprosessen.
2. Anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel skal angi det konkrete tiltak som ønskes

sure at issue and provide a brief summary of the legal and factual basis of the complaint.

3. The arbitration panel shall consist of three members who shall be appointed in accordance with the Permanent Court of Arbitration Rules 2012 (PCA Rules 2012) *mutatis mutandis*. The date of establishment of the arbitration panel shall be the date on which the Chairperson is appointed.
4. Unless the parties to the dispute otherwise agree within 20 days from the receipt of the request for the establishment of the arbitration panel, the terms of reference for the arbitration panel shall be:

“To examine, in light of the relevant provisions of this Agreement, the matter referred to in the request for the establishment of an arbitration panel pursuant to Article 11.4 (Establishment of Arbitration Panel) and to make findings of law and fact together with the reasons, as well as recommendations, if any, for the resolution of the dispute and the implementation of the ruling.”

5. Where more than one Party requests the establishment of an arbitration panel relating to the same matter or where the request involves more than one party complained against, and whenever feasible, a single arbitration panel should be established to examine complaints relating to the same matter.
6. A Party which is not a party to the dispute shall be entitled, on delivery of a written notice to the parties to the dispute, to make written submissions to the arbitration panel, receive written submissions, including annexes, from the parties to the dispute, attend hearings and make oral statements.
7. Whenever possible, the arbitration panel referred to in Articles 11.8 (Implementation of the Final Panel Report) and 11.9 (Compensation and Suspension of Benefits) shall comprise the same arbitrators who issued the final report. If a member of the original arbitration panel is unavailable, the appointment of a replacement arbitrator shall be conducted in accordance with the selection procedure for the original arbitrator.

Article 11.5

Procedures of the Arbitration Panel

1. Unless otherwise specified in this Agreement or agreed between the parties to the dispute,

vurdert, og inneholde et kort sammendrag av det rettslige og faktiske grunnlaget for klagen.

3. Voldgiftspanelet skal bestå av tre medlemmer, som skal oppnevnes i samsvar med Den faste voldgiftsdomstolens regler for voldgiftsbehandling fra 2012 (PCA-reglene av 2012), med de nødvendige tilpasninger. Datoen for opprettelse av voldgiftspanelet skal være dagen da lederen oppnevnes.
4. Med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet innen 20 dager etter at anmodningen om opprettelse av voldgiftspanelet er mottatt, skal voldgiftspanelets mandat være

«i lys av relevante bestemmelser i denne avtalen å prøve saken det vises til i anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel i henhold til artikkel 11.4 (Opprettelse av et voldgiftspanel), og trekke en konklusjon om juridiske og faktiske forhold samt grunngi den og eventuelt gi anbefalinger med hensyn til løsning av tvisten og gjennomføring av avgjørelsen.»

5. Dersom flere enn én part ber om at det opprettes et voldgiftspanel i tilknytning til samme sak, eller dersom anmodningen omfatter flere enn én innklaget part, bør det, såfremt det lar seg gjøre, opprettes ett enkelt voldgiftspanel for å behandle klager som gjelder samme sak.
6. En part som ikke er part i tvisten, skal ved skriftlig underretning til partene i tvisten ha rett til å legge fram skriftlige innlegg for voldgiftspanelet, motta skriftlige innlegg, herunder vedlegg, fra partene i tvisten, møte i forhandlinger og avgi muntlige innlegg.
7. Når det er mulig, skal voldgiftspanelet nevnt i artikkel 11.8 (Gjennomføring av panelets slutt-rapport) og 11.9 (Kompensasjon og oppheving av fordeler) omfatte de samme panelmedlemmene som la fram sluttrapporten. Dersom et medlem av det opprinnelige voldgiftspanelet ikke er tilgjengelig, skal det oppnevnes en erstatting i samsvar med utvelgingsprosedyren som ble fulgt ved oppnevningen av det opprinnelige medlemmet.

Artikkel 11.5

Voldgiftspanelets forhandlinger

1. Med mindre noe annet er angitt i denne avtalen eller avtalt mellom partene i tvisten,

the procedures of the arbitration panel shall be governed by the PCA Rules 2012, *mutatis mutandis*.

2. The arbitration panel shall examine the matter referred to it in the request for the establishment of an arbitration panel in light of the relevant provisions of this Agreement interpreted in accordance with the rules of interpretation of public international law.
3. The language of any proceedings shall be English. The hearings of the arbitration panel shall take place in The Hague and be open to the public, unless the parties to the dispute agree otherwise.
4. There shall be no *ex parte* communication with the arbitration panel concerning matters under its consideration.
5. All documents or information submitted by a Party to the arbitration panel, shall, at the same time, be transmitted by that Party to the other party to the dispute. A written submission, request, notice or other document shall be considered received when it has been delivered to the addressee through diplomatic channels.
6. The Parties shall treat as confidential the information submitted to the arbitration panel which has been designated as confidential by the Party submitting the information.
7. Decisions of the arbitration panel shall be taken by a majority of its members. Any member may furnish separate opinions on matters not unanimously agreed. The arbitration panel shall not disclose which members are associated with majority or minority opinions.

Article 11.6

Panel Reports

1. The arbitration panel should submit an initial report containing its findings and rulings to the parties to the dispute no later than 90 days from the date of establishment of the arbitration panel. A party to the dispute may submit written comments to the arbitration panel within 14 days from the receipt of the initial report. The arbitration panel should present to the parties to the dispute a final report within 30 days from the receipt of the initial report.
2. The final report, as well as any report under Articles 11.8 (Implementation of the Final Panel Report) and 11.9 (Compensation and Suspension of Benefits), shall be communicated to the Parties. The reports shall be made

skal voldgiftspanelets forhandlinger føres i samsvar med PCA-reglene av 2012, med de nødvendige tilpasninger.

2. Voldgiftspanelet skal undersøke saken det har fått seg forelagt i forbindelse med anmodningen om opprettelse av et voldgiftspanel, på bakgrunn av relevante bestemmelser i denne avtalen fortolket i samsvar med folkerettens regler for tolkning.
3. Alle forhandlinger skal føres på engelsk. Voldgiftspanelets møter skal holdes i Haag og være åpne for allmennheten, med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet.
4. Det skal ikke være kontakt mellom en av partene alene og voldgiftspanelet om spørsmål som er under behandling.
5. Alle dokumenter eller opplysninger som en part legger fram for voldgiftspanelet, skal samtidig sendes av den parten til den andre parten i tvisten. Skriftlige innlegg, anmodninger, underretninger eller andre dokumenter skal anses som mottatt når de er blitt levert til mottakeren gjennom diplomatiske kanaler.
6. Partene skal behandle fortrolig opplysninger lagt fram for voldgiftspanelet som er merket fortrolig av parten som har gitt opplysningene.
7. Voldgiftspanelets avgjørelser skal treffes ved stemmeflertall blant medlemmene. Ethvert medlem kan avgi separate uttalelser i saker der det ikke foreligger enstemmighet. Et voldgiftspanel skal ikke bekjentgjøre hvilke medlemmer som står bak flertalls- eller mindretallsuttalelser.

Artikkel 11.6

Voldgiftspanelets rapporter

1. Voldgiftspanelet bør legge fram for partene i tvisten en foreløpig rapport som inneholder panelets konklusjoner og avgjørelser, senest 90 dager etter at voldgiftspanelet er opprettet. En part i tvisten kan inngi skriftlige merknader til voldgiftspanelet innen 14 dager etter at den foreløpige rapporten er mottatt. Voldgiftspanelet bør framlegge en sluttrapport for partene i tvisten innen 30 dager etter mottak av den foreløpige rapporten.
2. Sluttrapporten, samt enhver rapport som legges fram etter artikkel 11.8 (Gjennomføring av panelets sluttrapport) og 11.9 (Kompensasjon og oppheving av fordeler), skal sendes

public, unless the parties to the dispute decide otherwise.

3. Any ruling of the arbitration panel under any provision of this Chapter shall be final and binding upon the parties to the dispute.

Article 11.7

Suspension or Termination of Arbitration Panel Proceedings

1. Where the parties to the dispute agree, an arbitration panel may suspend its work at any time for a period not exceeding 12 months. If the work of an arbitration panel has been suspended for more than 12 months, the arbitration panel's authority for considering the dispute shall lapse, unless the parties to the dispute agree otherwise.
2. A complaining Party may withdraw its complaint at any time before the initial report has been issued. Such withdrawal is without prejudice to its right to introduce a new complaint regarding the same issue at a later point in time.
3. The parties to the dispute may agree at any time to terminate the proceedings of an arbitration panel established under this Agreement by jointly notifying in writing the Chairperson of that arbitration panel.
4. An arbitration panel may, at any stage of the proceedings prior to release of the final report, propose that the parties to the dispute seek to settle the dispute amicably.

Article 11.8

Implementation of the Final Panel Report

1. The Party complained against shall promptly comply with the ruling in the final report. If it is impracticable to comply immediately, the parties to the dispute shall endeavour to agree on a reasonable period of time to do so. In the absence of such agreement within 45 days from the issuance of the final report, either party to the dispute may request the original arbitration panel to determine the length of the reasonable period of time, in light of the particular circumstances of the case. The ruling of the arbitration panel should be given within 60 days from the receipt of that request.
2. The Party complained against shall notify the other party to the dispute of the measure adopted in order to comply with the ruling in the final report, as well as provide a detailed description of how the measure ensures com-

partene. Rapportene skal offentliggjøres, med mindre partene i tvisten bestemmer noe annet.

3. Enhver avgjørelse som voldgiftspanelet tref-fer etter en bestemmelse i dette kapittelet, skal være endelig og bindende for partene i tvisten.

Artikkel 11.7

Utsettelse eller avslutning av voldgiftspanelets forhandlinger

1. Dersom partene i tvisten er enige om det, kan voldgiftspanelet når som helst utsette sitt arbeid for et tidsrom som ikke overstiger tolv måneder. Dersom et voldgiftspanelets arbeid blir utsatt i mer enn tolv måneder, bortfaller voldgiftspanelets myndighet til å behandle tvisten, med mindre partene i tvisten blir enige om noe annet.
2. En part som har inngitt klage, kan trekke klagen på et hvilket som helst tidspunkt før den foreløpige rapporten legges fram. En slik tilbaketrekking berører ikke partens rett til å inngi ny klage om samme saksforhold på et senere tidspunkt.
3. Partene i tvisten kan når som helst bli enige om å avslutte forhandlingene i voldgiftspanelet opprettet i henhold til denne avtalen ved skriftlig å underrette voldgiftspanelets leder i fellesskap.
4. Et voldgiftspanel kan på et hvilket som helst tidspunkt før sluttrapporten avgis, foreslå for partene i tvisten å forsøke å avgjøre tvisten på minnelig vis.

Artikkel 11.8

Gjennomføring av panelets sluttrapport

1. Den innklagede parten skal omgående etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten. Dersom det ikke er praktisk mulig å etterkomme den umiddelbart, skal partene i tvisten bestrebe seg på å bli enige om en rimelig frist for å gjøre dette. Dersom det ikke er oppnådd enighet innen 45 dager etter at sluttrapporten er lagt fram, kan en part i tvisten be det opprinnelige voldgiftspanelet om å fastsette en rimelig frist i lys av de spesielle omstendighetene i saken. Voldgiftspanelet bør treffe avgjørelse innen 60 dager etter at anmodningen er mottatt.
2. Den innklagede parten skal underrette den andre parten i tvisten om de tiltakene som er truffet for å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, og gi en detaljert beskrivelse av hvordan tiltaket sikrer at avgjørelsen etter-

pliance sufficient to allow the other party to the dispute to assess the measure.

3. In case of disagreement as to the existence of a measure complying with the ruling in the final report or to the consistency of that measure with the ruling, such disagreement shall be decided by the same arbitration panel upon the request of either party to the dispute before compensation can be sought or suspension of benefits can be applied in accordance with Article 11.9 (Compensation and Suspension of Benefits). The ruling of the arbitration panel should be rendered within 90 days from the receipt of that request.

Article 11.9

Compensation and Suspension of Benefits

1. If the Party complained against does not comply with a ruling of the arbitration panel referred to in Article 11.8 (Implementation of the Final Panel Report), or notifies the complaining Party that it does not intend to comply with the ruling in the final panel report, that Party shall, if so requested by the complaining Party, enter into consultations with a view to agreeing on mutually acceptable compensation. If such consultations have been requested and no such agreement has been reached within 20 days from the receipt of the request, the complaining Party shall be entitled to suspend the application of benefits granted under this Agreement but only equivalent to those affected by the measure that the arbitration panel has found to be inconsistent with this Agreement.
2. In considering what benefits to suspend, the complaining Party should first seek to suspend benefits in the same sector or sectors as that affected by the measure that the arbitration panel has found to be inconsistent with this Agreement. The complaining Party that considers it is not practicable or effective to suspend benefits in the same sector or sectors may suspend benefits in other sectors.
3. The complaining Party shall notify the Party complained against of the benefits which it intends to suspend, the grounds for such suspension and when suspension will commence, no later than 30 days before the date on which the suspension is due to take effect. Within 15 days from the receipt of that notification, the

leves, som skal være tilstrekkelig til at den andre parten i tvisten kan vurdere tiltaket.

3. Dersom det foreligger uenighet med hensyn til om det er gjennomført tiltak for å etterkomme avgjørelsen i sluttrapporten, eller om det gjennomførte tiltaket er i samsvar med avgjørelsen, skal uenigheten på anmodning fra en av partene i tvisten avgjøres av det samme voldgiftspanelet før det kan søkes om kompensasjon eller fordeler kan oppheves i samsvar med artikkel 11.9 (Kompensasjon og oppheving av fordeler). Voldgiftspanelet bør treffe avgjørelse senest 90 dager etter at anmodningen er mottatt.

Artikkel 11.9

Kompensasjon og oppheving av fordeler

1. Dersom den innklagede parten unnlater å etterkomme en avgjørelse fra voldgiftspanelet som omtalt i artikkel 11.8 (Gjennomføring av panelets sluttrapport) eller underretter parten som har inngitt klage, om at den ikke har til hensikt å etterkomme avgjørelsen i panelets sluttrapport, skal denne parten, dersom parten som har inngitt klage, ber om det, innlede konsultasjoner med sikte på å oppnå enighet om en kompensasjon begge parter kan godta. Dersom det er anmodet om slike konsultasjoner og det ikke er oppnådd enighet innen 20 dager etter at anmodningen er mottatt, skal parten som har inngitt klage, ha rett til å oppheve anvendelsen av fordeler som er gitt etter denne avtalen, men bare i samme omfang som fordelene som berøres av tiltaket som voldgiftspanelet mener er uforenlig med denne avtalen.
2. Ved vurderingen av hvilke fordeler som skal oppheves, bør den parten som har inngitt klage, først søke å oppheve anvendelsen av fordeler i samme sektor eller sektorer som berøres av tiltaket som voldgiftspanelet mener er uforenlig med denne avtalen. Dersom parten som har inngitt klage, mener det ikke lar seg gjøre eller ikke har den tiltenkte virkning å oppheve fordeler i samme sektor eller sektorer, kan vedkommende part oppheve fordeler i andre sektorer.
3. Parten som har inngitt klage, skal senest 30 dager før opphevingen får virkning, underrette den innklagede parten om hvilke fordeler den har til hensikt å oppheve, om grunnene til opphevingen og om når opphevingen blir iverksatt. Den innklagede parten kan innen 15 dager etter at nevnte underretning er mottatt,

Party complained against may request the original arbitration panel to rule on whether the benefits which the complaining Party intends to suspend are equivalent to those affected by the measure found to be inconsistent with this Agreement, and whether the proposed suspension is in accordance with paragraphs 1 and 2. The ruling of the arbitration panel should be given within 45 days from the receipt of that request. Benefits shall not be suspended until the arbitration panel has issued its ruling.

4. Compensation and suspension of benefits shall be temporary measures and shall only be applied by the complaining Party until the measure found to be inconsistent with this Agreement has been withdrawn or amended so as to bring it into conformity with this Agreement, or until the parties to the dispute have resolved the dispute otherwise.
5. Upon request of a party to the dispute, the original arbitration panel shall rule on the conformity with the final report of any implementing measures adopted after the suspension of benefits and, in light of such ruling, whether the suspension of benefits should be terminated or modified. The ruling of the arbitration panel should be given within 30 days from the receipt of that request.

Article 11.10

Time Periods

1. Any time period mentioned in this Chapter may be modified by mutual agreement of the parties to the dispute or, upon request of a party to the dispute, by the arbitration panel.
2. If an arbitration panel considers that it cannot comply with a timeframe imposed on it under this Chapter, it shall inform the parties to the dispute in writing and provide an estimate of the additional time required. Any additional time required should not exceed 30 days.

Article 11.11

Costs

Each party to the dispute shall bear its own legal and other costs incurred in relation to the arbitration. The costs of arbitration shall be borne by the parties to the dispute in equal shares. The arbitration panel may decide that the costs be distributed differently taking into account the particular circumstances of the case.

anmode det opprinnelige voldgiftspanelet om å avgjøre om de fordelene som parten som har inngitt klage, har til hensikt å oppheve, har samme omfang som de som berøres av tiltaket som anses å være uforenlig med denne avtalen, og om den foreslåtte opphevingen er i samsvar med nr. 1 og 2. Voldgiftspanelet bør treffe avgjørelse innen 45 dager etter at anmodningen er mottatt. Ingen fordeler skal oppheves før voldgiftspanelet avgjør fore- ligger.

4. Kompensasjon og oppheving av fordeler skal være midlertidige tiltak og skal anvendes av parten som har inngitt klage, bare inntil tiltaket som anses å være uforenlig med denne avtalen, er trukket tilbake eller er endret slik at det er brakt i samsvar med denne avtalen, eller inntil partene i tvisten har løst tvisten på annet vis.
5. På anmodning fra en av partene i tvisten skal det opprinnelige voldgiftspanelet avgjøre om eventuelle gjennomføringstiltak truffet etter opphevingen av fordeler er i samsvar med sluttrapporten og, på bakgrunn av en slik avgjørelse, om opphevingen av fordeler bør avsluttes eller endres. Voldgiftspanelet bør treffe avgjørelse innen 30 dager etter at anmodningen er mottatt.

Artikkel 11.10

Frister

1. Alle frister nevnt i dette kapitlet kan endres ved en omforent avtale mellom partene i tvisten eller, på anmodning fra en part i tvisten, av voldgiftspanelet.
2. Dersom et voldgiftspanel anser at det ikke er i stand til å overholde en frist det er pålagt etter dette kapitlet, skal det skriftlig underrette partene i tvisten og angi hvor mye ytterligere tid det trenger. Den nødvendige ytterligere tiden bør ikke overstige 30 dager.

Artikkel 11.11

Kostnader

Hver part i tvisten skal bære sine egne sakskostnader og andre kostnader som den pådrar seg i forbindelse med voldgiften. Kostnadene ved voldgiften skal dekkes av partene i tvisten med like store andeler. Voldgiftspanelet kan beslutte at kostnadene skal fordeles ulikt idet det tar hensyn til de særlige omstendighetene ved saken.

*CHAPTER 12***FINAL PROVISIONS***Article 12.1***Annexes and Appendices**

The Annexes and Appendices to this Agreement constitute an integral part of this Agreement.

*Article 12.2***Amendments**

1. Any Party may submit proposals for amendments to this Agreement to the Joint Committee for consideration and recommendation.
2. Except as otherwise provided for in Article 10.1 (Joint Committee), amendments to this Agreement shall be subject to ratification, acceptance or approval.
3. Unless otherwise agreed, amendments shall enter into force on the first day of the third month following the date on which at least one EFTA State and the Republic of Moldova have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval with the Depositary. In relation to an EFTA State depositing its instrument of ratification, acceptance or approval after the date on which at least one EFTA State and the Republic of Moldova have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval with the Depositary, the amendment shall enter into force on the first day of the third month following the deposit of its instrument.
4. Amendments regarding issues related only to one or several EFTA States and the Republic of Moldova shall be agreed upon by the Parties concerned.
5. The text of the amendments and the instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Depositary.
6. A Party may apply an amendment provisionally, subject to its domestic legal requirements. Provisional application of amendments shall be notified to the Depositary.

*Article 12.3***Accession**

1. Any State becoming a Member of EFTA may accede to this Agreement on terms and conditions agreed by the Parties and the acceding State.

*KAPITTEL 12***SLUTTBESTEMMELSER***Artikkel 12.1***Vedlegg og tillegg**

Vedleggene og tilleggene til denne avtalen utgjør en integrert del av avtalen.

*Artikkel 12.2***Endringer**

1. Enhver part kan legge fram forslag til endring av denne avtalen for Den blandede komité, som så skal vurdere forslagene og gi sine anbefalinger.
2. Med mindre noe annet er fastsatt i artikkel 10.1 (Den blandede komité), skal endringer av denne avtalen være underlagt ratifikasjon, godtakelse eller godkjenning.
3. Med mindre partene er enige om noe annet, skal endringer tre i kraft den første dagen i den tredje måneden etter at minst én EFTA-stat og Republikken Moldova har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumenter hos depositaren. For en EFTA-stat som deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrument etter at minst én EFTA-stat og Republikken Moldova har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumenter hos depositaren, skal endringen tre i kraft den første dagen i den tredje måneden etter at vedkommende stat har deponert sitt instrument.
4. Endringer vedrørende spørsmål som angår bare én eller flere EFTA-stater og Republikken Moldova, skal avgjøres av de berørte partene.
5. Endringstekstene samt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumentene skal deponeres hos depositaren.
6. En part kan anvende en endring midlertidig, med forbehold for dens internrettslige krav. Depositaren skal underrettes om midlertidig anvendelse av endringer.

*Artikkel 12.3***Tiltredelse**

1. Enhver stat som blir medlem av EFTA, kan tiltre denne avtalen på de vilkårene som partene og den tiltredende staten blir enige om.

2. In relation to an acceding State, this Agreement shall enter into force on the first day of the third month following the date on which the acceding State and the last Party have deposited their instruments of ratification, acceptance or approval of the terms of accession.

Article 12.4

Withdrawal and Expiration

1. Each Party may withdraw from this Agreement by means of a written notification to the Depositary. The withdrawal shall take effect six months from the date on which the notification is received by the Depositary.
2. If the Republic of Moldova withdraws, this Agreement shall expire when its withdrawal becomes effective.
3. Any EFTA State which withdraws from the Convention establishing the European Free Trade Association shall, *ipso facto* on the same day as the withdrawal takes effect, cease to be a Party to this Agreement.

Article 12.5

Entry into Force

1. This Agreement shall be subject to ratification, acceptance or approval. The instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Depositary.
2. This Agreement shall enter into force on the first day of the third month following the date on which at least one EFTA State and the Republic of Moldova have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval with the Depositary.
3. In relation to an EFTA State depositing its instrument of ratification, acceptance or approval after the date on which at least one EFTA State and the Republic of Moldova have deposited their instrument of ratification, acceptance or approval with the Depositary, this Agreement shall enter into force on the first day of the third month following the deposit of its instrument.
4. A Party may apply this Agreement provisionally, subject to its domestic legal requirements. Provisional application of this Agreement shall be notified to the Depositary.

2. For en tiltredende stat skal denne avtalen tre i kraft den første dagen i den tredje måneden etter at den tiltredende staten og den siste parten har deponert sine instrumenter for ratifikasjon, godtakelse eller godkjenning av tiltredelsesvilkårene.

Artikkel 12.4

Oppsigelse og opphør

1. Hver part kan si opp denne avtalen ved skriftlig underretning til depositaren. Oppsigelsen får virkning seks måneder etter at depositaren har mottatt underretningen.
2. Dersom Republikken Moldova sier opp denne avtalen, opphører avtalen å gjelde samme dag oppsigelsen trer i kraft.
3. Enhver EFTA-stat som trer ut av konvensjonen om opprettelse av Det europeiske frihandelsforbund, skal *ipso facto* opphøre å være part i denne avtalen samme dag som uttredeisen trer i kraft.

Artikkel 12.5

Ikrafttredelse

1. Denne avtalen skal være underlagt ratifikasjon, godtakelse eller godkjenning. Ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumentene skal deponeres hos depositaren.
2. Denne avtalen trer i kraft den første dagen i den tredje måneden etter at minst én EFTA-stat og Republikken Moldova har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumenter hos depositaren.
3. For en EFTA-stat som deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrument etter at minst én EFTA-stat og Republikken Moldova har deponert sine ratifikasjons-, godtakelses- eller godkjenningsinstrumenter hos depositaren, skal denne avtalen tre i kraft den første dagen i den tredje måneden etter at vedkommende stat har deponert sitt instrument.
4. En part kan anvende denne avtalen midlertidig, med forbehold for dens internrettslige krav. Depositaren skal underrettes om midlertidig anvendelse av denne avtalen.

*Article 12.6***Depositary**

The Government of Norway shall act as Depositary.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Agreement.

Done at Schaan, Liechtenstein, this 27th day of June 2023, in one original in English, which shall be deposited with the Depositary, who shall transmit certified copies to all the Parties.

For Iceland

For the Republic of
Moldova

.....

For the Principality of Liechtenstein

.....

For the Kingdom of Norway

.....

For the Swiss Confederation

.....

*Artikkel 12.6***Depositar**

Norges regjering skal fungere som depositar.

SOM BEKREFTELSE PÅ DETTE har de undertegnede, som er gitt behørig fullmakt til det, undertegnet denne avtalen.

Utferdiget i Schaan i Liechtenstein 27. juni 2023, i ett originaleksemplar på engelsk, som skal deponeres hos depositaren, som skal oversende bekreftede kopier til alle parter.

For Island

For Republikken
Moldova

.....

For Fyrstedømmet Liechtenstein

.....

For Kongeriket Norge

.....

For Det sveitsiske edsforbund

.....

=====

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 04/2024

Trykksak
2041 0446